

Kulturmiljöer i Täby

– riktlinjer

Kulturmiljöer i Täby

Omslagsbild: I förgrunden Ytterbystugan och i bakgrunden de nybyggda flerbostadshusen vid Roslags-Näsby station.

Samhällsutvecklingskontoret

© Täby kommun 2024

Innehållsförteckning

Inledning	5	Generella råd och riktlinjer	40
Om kulturmiljöer i Täby	5	Generella råd till fastighetsägare	40
Syfte och användning	5	Generella riktlinjer för småhusområden	42
Läsanvisning	5	Generella riktlinjer för grupphusområden	44
Avgränsning och urval	7	Generella riktlinjer för landsbygdens kulturmiljöer	45
Metod och underlag	7	Områdesbeskrivningar tätort	46
Förhållningssätt till andra kommunala styrdokument och kunskapsunderlag	8	Områdesbeskrivningar gårdar	108
Bakgrund	10	Bilagor	132
Kulturmiljö	10	Lagstiftning och roller	132
Värdefulla kulturmiljöer	11	Lagstiftning	132
Handläggning av värdefulla kulturmiljöer	12	Plan- och bygglag (PBL)	134
Särskilt värdefulla kulturmiljöer	13	Lagar som påverkar offentlig konst	135
Utgångspunkter	15	Boverkets föreskrifter	136
Mål och inriktning för Täby kommun	15	Roller	137
Översiktsplan Täby 2050 – Staden på landet	15	Boverket	137
Utveckling med kulturmiljö som resurs i samhällsplaneringen	15	Riksantikvarieämbetet	137
Lagstiftning och nationella mål	18	Länsstyrelsen	137
Riksintressen för kulturmiljövården i Täby kommun	20	Region Stockholm, Stockholms länsmuseum, kulturförvaltningen	137
Kulturhistorisk översikt – från forntid till nutid	22	Kommunen	137
Äldre stenålder	22	Antikvariskt sakkunniga	137
Yngre stenålder – från skärgård till storgårdar	22	Övriga roller	137
Bronsålder 1800–500 f.Kr.	23	Underlag för Kulturmiljöer i Täby	138
Äldre järnålder 500 f. Kr.–550 e.Kr.	24	Kartor	140
Yngre järnålder 550–1040 e.Kr.	25	Täbys bebyggelseutveckling	140
Från medeltid till reformation	27	Kulturmiljöer i Täby områdesindelning	142
Stormaktstidens säterier och rusthåll	28		
Jordreformer och industrialisering	30		
Väg och järnväg i Täby	32		
Villastäder	34		
Täby blir köping	36		
Den moderna villastaden	37		
Täby bygger staden på landet	38		
Råd och riktlinjer	40		

Hästängens gård, från
strandpromenaden vid Rönningesjön.

Inledning

Om kulturmiljöer i Täby

Syfte och användning

Kulturmiljöer i Täby – riktlinjer är ett styrdokument som ska bidra till kunskap och ökat intresse för Täbys kulturmiljöer. Dokumentet ska vara till hjälp vid underhåll och utveckling av byggnader och bebyggelsemiljöer och det ska kunna användas av såväl boende, fastighetsägare, verksamhetsutövare, föreningar som andra aktörer som är intresserade av Täbys kulturmiljöer.

Kulturmiljöer i Täby ska vägleda efterföljande arbete och beslut så att medvetna val kan göras när kulturmiljövården vägs emot andra intressen. Dokumentet ska genom områdesbeskrivningar och riktlinjer ge stöd vid behovsbedömningar, planbesked, detaljplanarbete, bygglovsgivning, utbyggnad samt för drift och förvaltning av exempelvis kulturmiljöer, byggnader samt byggnadsknuten konst.

Kulturmiljöer i Täby är både kunskapsunderlag och riktlinjer för kulturmiljön – det som brukar benämnas kulturmiljöprogram. Kulturmiljöer i Täby ska sammantaget ses som ett användbart verktyg för att samla kulturmiljöfrågorna och kulturmiljöarbetet. Råden och riktlinjerna ska vägleda efterföljande arbete och beslut men är inte juridiskt bindande.

Läsanvisning

De två inledande kapitlen, *Inledning* samt *Utgångspunkter* ger information om styrdokumentet, en bakgrund till kulturmiljöfrågor och beskriver Täby kommuns övergripande inriktning i frågor om kulturmiljö.

Kapitel *Råd och riktlinjer* ger stöd, till exempel vid planering och bygglovsprövning. Kapitlet innehåller beskrivningar av kommunens bebyggelsekaraktärer, presenterar värdefulla och särskilt värdefulla kulturmiljöer inom tätorten respektive äldre gårdsmiljöer och fornlämningar samt ger råd och riktlinjer för de olika områdena. Områdena pekats ut på en karta. Gränserna är schematiskt redovisade och ska ge en indikation om att det finns höga kulturmiljövården på platsen. De byggnader eller områden som anges som särskilt värdefulla har sedan tidigare pekats ut, antingen genom beslut av kommunen om skyddsbestämmelser i detaljplan (till exempel Q eller rivningsförbud), eller av staten (till exempel genom beslut om byggnadsminne eller riksintresse för kulturmiljövården). Det finns byggnader, torp och gårdar som ligger utanför de utpekade områdena som kan uppfylla kraven för att vara särskilt värdefulla byggnader. Deras värde utreds i samband med till exempel bygglovsansökan.

Vy över Rönningesjön mot Hägernäs centrum.

Närbild på den dekorativt utformade gaveln på banvaktstugan Enstalund.

Avgränsning och urval

Kulturmiljöer i Täby omfattar bebyggda områden och gårdsmiljöer. Det tar inte ställning till vilka byggnader som bör skyddas på en byggnadsspecifik nivå. Riktlinjerna tar heller inte ställning till bebyggelse som uppförts efter millennieskiftet år 2000.

Urvalet av områden och objekt som beskrivs i Kulturmiljöer i Täby är representativt för Täby kommun, med hänsyn till såväl bebyggelse- som landskapshistoriskt innehåll.

Utgångspunkten för urvalet är möjligheten att förstå och uppleva bebyggelsens och miljöernas kulturhistoriska sammanhang och förståelse för hur Täby har vuxit fram. Bebyggelsemiljöerna förmedlar ett kulturhistoriskt sammanhang och bidrar även med andra kvaliteter. Sådana kvaliteter kan vara kulturlandskap och/eller naturområden som har upplevelsevärden, eller miljöer som präglats av människan under en längre tid. Det kan exempelvis vara områden som har ett kulturhistoriskt värde genom den sociala betydelse de har för boende och besökare.

Det finns miljöer och enskilda objekt som inte tas upp här, men som ändå kan ha höga kulturhistoriska värden. Till exempel finns i Täby många byggnader i och utanför de utpekade områdena som är äldre än 100 år och som kan uppfylla kraven för att vara särskilt värdefulla. Detta bedöms i varje enskilt fall i plan- och bygglovshandlingen.

Metod och underlag

Kulturmiljöer i Täby bygger på en inventering och dokumentation av den byggda miljön i Täby som har gjorts åren 2021–2022. En Integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA) togs fram år 2019 inför arbetet med en ny grönplan. Den har också utgjort underlag för Kulturmiljöer i Täbys kulturhistoriska översikt, områdesbeskrivningar samt råd och riktlinjer. Stockholms läns museums bebyggelseinventering från år 2011 har utgjort underlag för beskrivning av byggnader. Hembygdsföreningen har genom bokutgivning och publicering av fotografier tillgängliggjort material om Täby i äldre tider.

Rödfärgad figursågad panel på banvaktstugan Enstalund som byggdes år 1885. Banvaktstugan, som behåller sin ursprungliga karaktär utvändigt, är ett exempel på en byggnad med höga kulturhistoriska värden.

Förhållningssätt till andra kommunala styrdokument och kunskapsunderlag

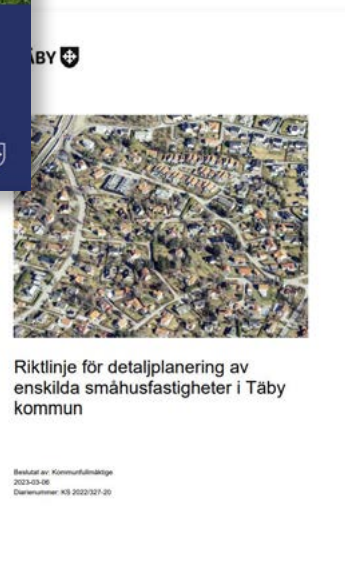
Kulturmiljöer i Täby – riktlinjer är en utveckling och uppdatering av Täby kommuns *Bevarandeplan* (KS 1987).

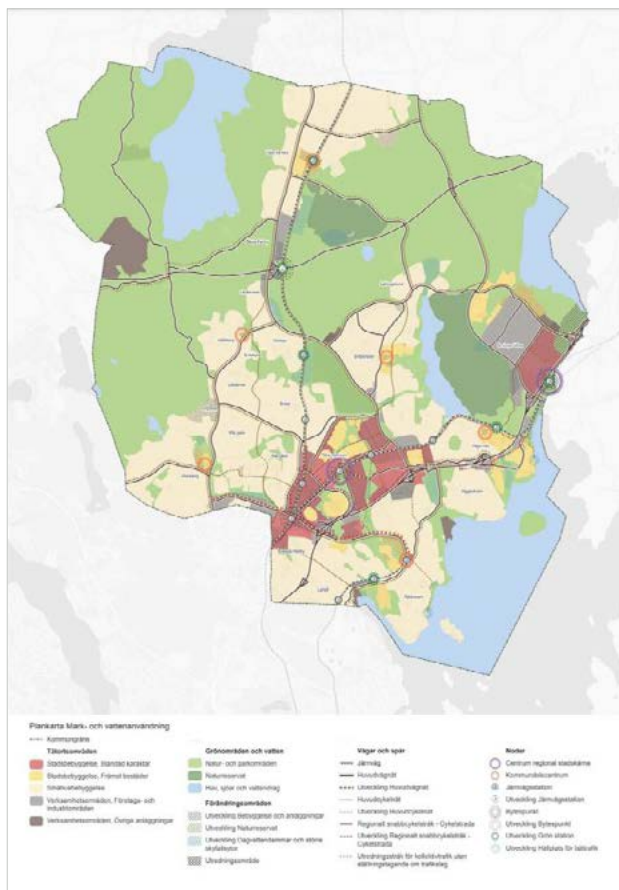
Riktlinjerna utgår från översiktsplanens målformuleringar och kompletteras även av andra kommunala styr- och stöddokument. Exempel på dessa är:

- *Översiktsplan Täby 2050 – Staden på landet* (KF 2022), som innehåller mål och inriktning för kommunens långsiktiga utveckling samt vägleder efterföljande beslut om mark- och vattenanvändning.
- *Riktlinjer för detaljplanering av enskilda småhusfastigheter i Täby kommun* (KF 2022), som ger fastighetsägare vägledning vid ansökan om ny detaljplan samt stöd till kommunen vid bedömning om planbesked.
- *Halva Täby grönt – grönplan för Täby kommun* (SBN 2022), som ger vägledning i frågor som rör kulturmiljö i park- och naturområden.
- *Arkitekturprogram för Täbys regionala stadskärna* (SBN 2019), som ger vägledning i frågor som rör arkitektur och gestaltning i samband med planering för nya stadsmiljöer, det offentliga rummet och för byggnader.
- *Konstpolicy för Täby kommun* (KF 2017), som redovisar kommunens förhållningssätt till offentlig konst.
- *Fornvårdsplan* (SBN 2012), som beskriver hur fornlämningar som finns på kommunens mark ska skötas och synliggöras genom bland annat skyltning. Fornvårdsplanen ska uppdateras.

Utöver dessa finns även ett antal områdesriktlinjer och miljöprogram för olika bebyggelseområden i Täby kommun. Dessa är delvis inarbetade i Kulturmiljöer i Täby på en övergripande nivå, men är fortsatt användbara som vägledning, då de innehåller mer detaljerad information om de specifika områdena.

Exempel på kommunala styr- och stöddokument som utgår från eller samspelar med Kulturmiljöer i Täby.

Markanvändningskartan i översiktsplan
Täby 2050 – Staden på landet

Kulturmiljöer som berörs av översiktsplanens förändringsområden

Översiktsplanens mark- och vattenanvändningskarta redovisar förändringsområden för utveckling av bebyggelse och anläggningar. Inom eller i angränsning till dessa förändringsområden identifierar Kulturmiljöer i Täby värdefulla kulturmiljöer. Översiktsplanen ger övergripande vägledning och har grova gränsdragningar som behöver studeras mer detaljerat i samband med detaljplanering, med utgångspunkt i bland annat Kulturmiljöer i Täbys råd och riktlinjer för det aktuella området.

Kulturmiljöer som berörs av pågående och kommande planläggning

Inom några områden som är identifierade som värdefulla kulturmiljöer finns fastigheter som prövas för ny detaljplan eller det finns beslut om att starta en ny detaljplan, i enlighet med översiktsplanen och ofta för att medge förändrade och utökade byggrätter. I samband med planläggning behöver hänsyn tas till Kulturmiljöer i Täbys råd och riktlinjer och vägas tillsammans med andra intressen.

Kulturmiljöer som berörs av riktlinjen för detaljplanering av enskilda småhusfastigheter

De geografiska avgränsningar som är gjorda i *Riktlinjer för detaljplanering av enskilda småhusfastigheter i Täby kommun* bygger på en analys av områdenas särskiljande kvaliteter och karaktärer avseende bland annat befintliga detaljplaner, fastighetsstorlekar samt områdenas topografi, landskapsbild, bebyggelsestruktur, växtlighet och gatutformning. Avgränsningarna av områden i Kulturmiljöer i Täby utgår övergripande från kommunens traktindelningar, men bygger också på en analys av möjligheten att förstå och uppleva bebyggelsens och miljöernas kulturhistoriska sammanhang samt förståelse för hur Täby har vuxit fram.

Det finns alltså områden och fastigheter där områdesavgränsningen inte sammanfaller och benämningen skiljer sig mellan Riktlinjen för detaljplanering av enskilda småhusfastigheter och Kulturmiljöer i Täby. I de fall en ny detaljplan ska prövas för en fastighet som ligger inom en värdefull kulturmiljö behöver hänsyn tas till Kulturmiljöer i Täbys råd och riktlinjer.

Bakgrund

Kulturmiljö

Kulturmiljöer är de miljöer som formats av människan och som berättar om människors liv. Kulturmiljöer kan vara byggnader och landskapsrum, men även immateriella företeelser som är knutna till en viss plats och som lever vidare i exempelvis ortsnamn.

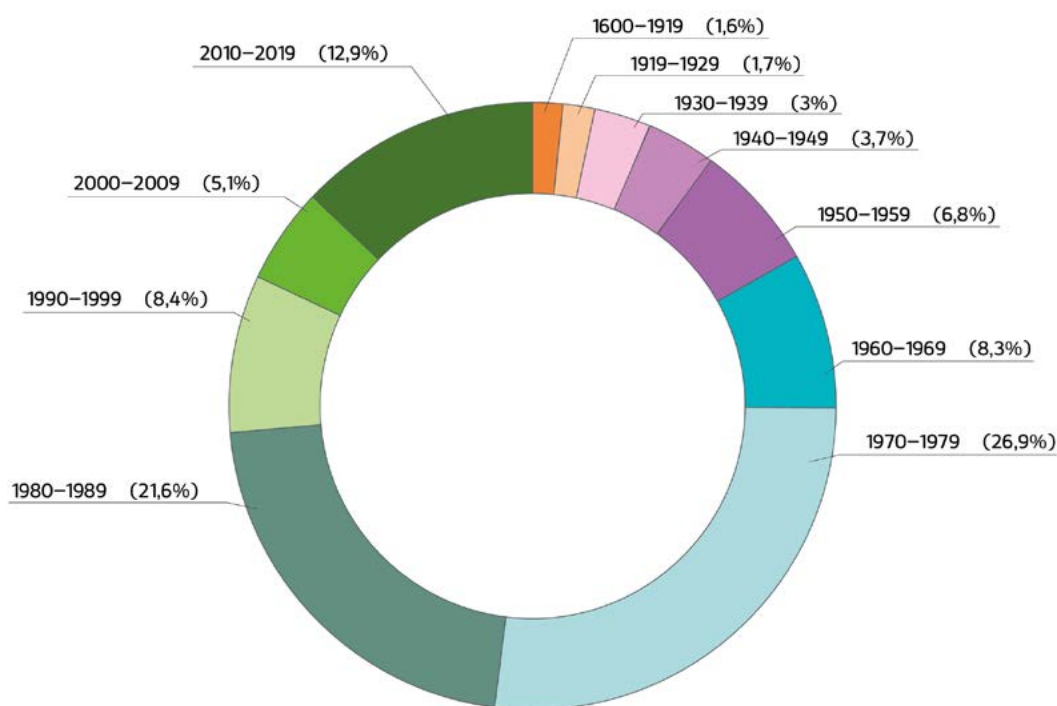
Miljöerna runt omkring oss är ständigt under utveckling. För att kunna tillvarata de egenskaper som vi värdesätter och uppskattar i vår närmiljö krävs att vi identifierar vilka dessa värden är och ser dem som en resurs i planeringen, att bevara och synliggöra. Kunskap och förståelse om kulturmiljöer, historia och utveckling skapar förutsättningar för att bättre kunna bevara kulturarvet för framtida generationer. Samtidigt bör det finnas en medvetenhet om att även vår tid sätter sitt avtryck och att det vi bygger idag blir en del av framtidens kulturarv.

Bedömningar av vad som är värdefullt kan förändras över tid. Vissa värden kan dock vara mer beständiga

Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

än andra. För att förstå vad som är och blir kulturvärden behöver det gå en tid, vanligen cirka 20–30 år. De kulturmiljöer som beskrivs i dessa riktlinjer sträcker sig därför från forntid till millennieskiftet år 2000.

Kulturarvet är en ändlig resurs. I ett internationellt perspektiv har Sverige en avsevärt mindre andel äldre hus än till exempel de länder som omfattades av andra världskrigets förstörelse. Endast 13 procent av bostadsbeståndet i Sverige är uppfört under perioden från medeltid till och med 1920, medan 67 procent är uppfört efter 1960. Beståndet 1920–1960 utgör alltså 20 procent.

Diagrammet visar åldersfördelningen i byggnadsbeståndet i Täby kommun. Endast byggnader med angivet byggnadsår har tagits med. Av de daterade byggnaderna framgår att merparten tillkommit efter år 1970. Den äldre bebyggelsen före år 1920 utgör några få procent.

Värdefulla kulturmiljöer

I Kulturmiljöer i Täby beskrivs olika områdens karaktär, med särskilt fokus på områden som har höga kulturmiljövärden. Områdesbeskrivningarna samt råd och riktlinjer ska ge stöd för bedömning av vilka kulturmiljövärden som är speciella för området.

Kulturmiljöers kvaliteter har alltid skydd genom hänsynsbestämmelsen PBL 2 kap 6 §, underhållskravet PBL 8 kap 14 § och varsamhetskravet PBL 8 kap 17 §.

Kulturmiljöer i Täby redovisar områden med särskilt värdefull kulturmiljö och värdefull kulturmiljö. Om bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt omfattas den av förvanskingsförbudet i PBL 8 kap 13 §.

Innan en förändring, till exempel tillbyggnad, underhåll, rivning, nybyggnad eller i handläggning av planbesked eller ny detaljplan är det viktigt att ta ställning till om det finns höga kulturmiljövärden som kräver särskild hänsyn. Boverkets byggregler ger stöd för bedömningen, se sidan 136.

Att en kulturmiljö identifieras som särskilt värdefull innebär inte nödvändigtvis ett förbud mot förändring, eller ens rivning av byggnader. Om en förändring föreslås kan kommunen med utgångspunkt i Kulturmiljöer i Täby bedöma om förändringen berör de egenskaper som utgör miljöns särskilda värde, om en fördjupad utredning behövs för att precisera de egenskaper som utgör värdet, hur värdet kan påverkas och vilken tyngd värdet har i relation till andra allmänna och enskilda intressen.

Stallet vid Näsby slott ligger också inom byggnadsminnet. Stallet är en av Täbys äldsta profana byggnader.

Näsby slott är ett byggnadsminne. Syftet med byggnadsminnen är att bevara spår av historien som har stor betydelse för förståelsen av dagens och morgondagens samhälle och att garantera människors rätt till en viktig del av kulturarvet.

Handläggning av värdefulla kulturmiljöer

Kommunen har ansvar för kulturmiljön. Mål och inriktning för mark- och vattenanvändning fastställs genom översiktsplanen. I samband med detaljplanering och bygglovshandläggning sker den juridiskt bindande regleringen av mark och byggnader. Kommunen arbetar dessutom med kulturarvs- och kulturmiljöfrågor inom kultur- och fritidsverksamheten och är också fastighetsägare.

Kulturmiljöer i Täby ger en grundläggande kunskap om, och värdering av, Täbys kulturmiljöer. Fördjupade underlag kan däremot behövas då kulturmiljövärdena ska vägas gentemot andra intressen och i olika processer.

I samhällsplaneringsprocesser är det ibland lämpligt att ta fram en kulturmiljöutredning. Den beskriver miljöns historia och utveckling, nyttjande över tid och dess avläsbarhet, det vill säga vilka karaktärs-

”För att en byggnad ska betraktas som särskilt värdefull krävs det att byggnadens värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse”. Detta gäller inte bara enskilda byggnader av monumental karaktär eller stort historiskt värde, utan också byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer. Bestämningen gäller också enskilda byggnader som i sig kanske inte är så värdefulla men som blir det genom samhörigheten i en grupp, ett kvarter, en fasadräcka eller liknande. (Proposition 1985/86:1 sid 510.)

Är din byggnad cirka 100 år så kan det vara klokt att kontakta bygglovenheten i Täby kommun och fråga om du får utföra exempelvis bygglovsbefriade åtgärder, då många av dessa inte får utföras på byggnader eller områden som bedöms vara särskilt värdefulla.

drag som är viktiga för förståelsen och som finns kvar idag. Den kan också innehålla en känslighets- och tålighetsanalys.

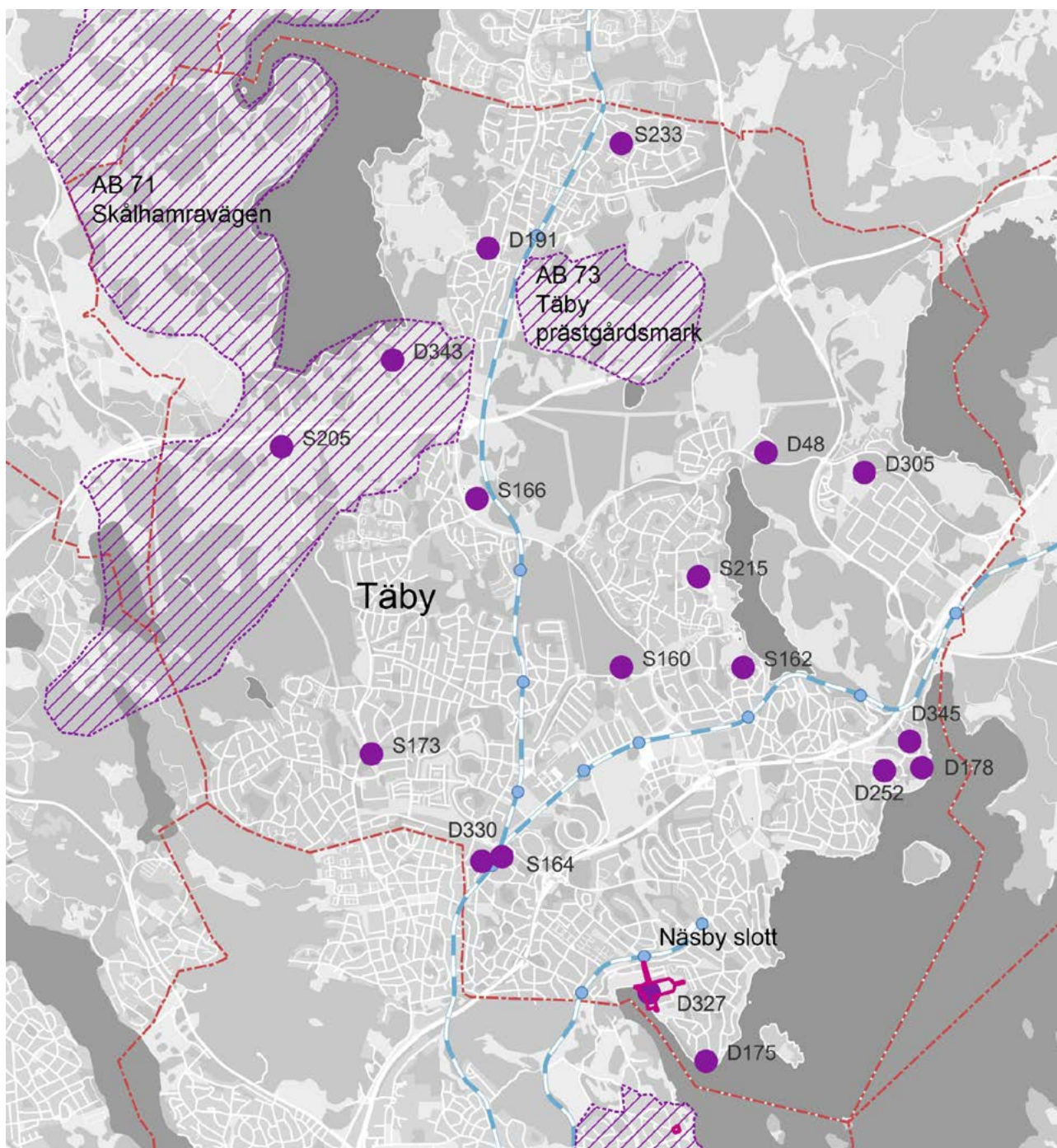
I bygglovsärenden är en antikvarisk förundersökning ett bra verktyg. En sådan utförs av en bebyggelseantikvarie, en sakkunnig inom kulturvården, som i detalj utreder en byggnads kulturhistoriska värden och pekar ut de egenskaper hos byggnaden som utgör värdet. Ju tidigare i processen en sådan görs, desto bättre. Kunskapen om de kulturhistoriska värdena kan sedan användas i projektering och framtagande av bygglovshandlingar och kvaliteten på projektet kan höjas.

När det finns ett förslag till förändring av en särskilt värdefull kulturmiljö kan en konsekvensbeskrivning göras. En bebyggelseantikvarie utreder och bedömer då om värdena påverkas i så hög grad av förändringen att det rör sig om en förvanskning enligt PBL 8 kap 13 §.

I vissa projekt kan antikvarisk medverkan krävas. En certifierad sakkunnig kontrollant (för kulturvården) säkerställer då att lagar följs, att relevanta utredningar görs och att byggherren uppmärksammar de kulturhistoriskt värdefulla egenskaperna i en byggnad.

Båtsmanstorpet Runborg ligger i norra delen av Täby kyrkby, vid Jarlabankes bro. Det är en timrad enkelstuga klädd med rödfärgad träpanel.

Karta över särskilt värdefulla kulturmiljöer enligt tidigare beslut.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

Det finns byggnader och områden där kommunen har tagit beslut om detaljplan med bestämmelser för att skydda särskilt höga kulturvärden. Dessa skyddsbestämmelser betecknas ofta med Q, q eller rivningsförbud på detaljplanekartan.

Näsby slott som är byggnadsminne är särskilt värdefull kulturmiljö. Staten har pekat ut vissa områden

med särskilt höga kulturvärden som riksintresse för kulturmiljövården. Om ett område har identifierats som ett område av riksintresse för kulturmiljövården, så är det sannolikt att området har sådana värden att det också utgör ett sådant särskilt värdefullt område som avses i plan- och bygglagen PBL 8 kap 13 §.

Varje fastighetsägare har själv ansvar att kontrollera vad som gäller dennes fastighet.

Den nya bebyggelsen vid Näsby slott har anpassats till områdets höga kulturmiljövärden. Byggnadernas formspråk är inspirerat av klassicistisk arkitektur. Arkitekter Brunnberg & Forshed.

Utgångspunkter

Mål och inriktning för Täby kommun

Översiktsplan Täby 2050 – Staden på landet
Kulturmiljöer i Täby ska bidra till att nå mål och inriktning i översiktsplanen, genom ökad kunskap om kulturvärden, värdering av kulturmiljöer samt genom råd och riktlinjer som vägleder fortsatt arbete. Riktlinjerna konkretiserar och tydliggör översiktsplanen i detta avseende.

Arbetet med kulturmiljöfrågor ska bidra till översiktsplanens mål Attraktivt och tryggt. Attraktivt och tryggt innebär att utvecklingen sker med människan i centrum och tar fasta på de befintliga kvaliteter och värden som finns idag och kännetecknar Täby.

För att bidra till målet Attraktivt och tryggt ska kulturmiljö ses som en resurs i samhällsplaneringen.

Utveckling med kulturmiljö som resurs i samhällsplaneringen

Arkitektur och fysisk planering

Kulturmiljön är en resurs som ska tillvaratas i all samhällsutveckling och planering i Täby kommun. Det innebär att viktiga värden ska kunna upplevas av boende, verksamma och besökare idag och att kulturarvet bevaras för kommande generationer. Genom att bevara, utveckla och synliggöra de historiska spåren, men också genom att öka medvetenheten och kunskapen om våra kulturmiljöer, kan ett sammanhang skapas och förståelsen för platsens identitet och värden öka.

Värden i befintliga bebyggda områden ska beaktas i all utveckling. Det handlar bland annat om att värna tomtstrukturer och topografiska variationer, värna om bebyggelsens tidstypiska uttryck och karaktärsdrag och att, där det är aktuellt, ta hänsyn till helhetsverkan vid förändringar.

Hänsyn ska också tas till kulturmiljöer och lämningar från alla tider när stadsmiljöer utvecklas och infrastruktur byggs ut. Dessa kan vara fornlämningar, historiska bebyggelsemiljöer men även yngre kulturmiljöer, såsom modernismens byggnader. Det är viktigt att hitta balansen mellan att bygga nytt och bevara och att integrera kulturmiljön i bebyggelseplaneringen. Det vi bygger idag ska också ses som framtidens kulturarv.

Tillägg ska göras på ett medvetet och respektfullt sätt genom utgångspunkt i platsens specifika förutsättningar och kunskap om historia, identitet och tidigare markanvändning. I den fysiska planeringen bör ambitionen vara att utveckla väl gestaltade offentliga miljöer och med god arkitektonisk kvalitet så att tillägg blir tydligt avläsbara och samtidigt harmonierar med den befintliga miljön. Med ett medvetet förhållningssätt och höga ambitioner om det arkitektoniska slutresultatet kan vår tids arkitektur få sätta sitt avtryck och bygga framtidens kulturmiljöer.

Planeringen bör även ha ambitioner om en blandning av bostäder, arbetsplatser, service och anläggningar som kan bidra till ökad närvaro av människor under olika tider på dygnet. Utvecklingen bör ske med inslag av konst och genom delaktighet i den offentliga miljön. Detta tillsammans kan dessutom verka för en ökad trygghet och bidra till minskad skadegörelse.

Namngivning av platser

Platsnamn är historiska källor, kulturminnen, de bär kunskap om platsens ursprung och historia. I kulturmiljölagens första kapitel står att god ortnamnsred ska iakttas. Genom att låta de gamla namnen leva och vara inspiration för namngivning när vi skapar nya kvarter, gator, torg och parker länkar vi till tradition och identitet. Namngivningen ska identifiera och särskilja en plats och på så sätt bidra till att det är lätt att orientera sig i Täby.

Byggnadsanknuten offentlig konst

Byggnadsanknuten offentlig konst är konst som finns i våra gemensamma rum och kan innefatta många olika konstnärliga uttryck, som större skulpturer, väggmålningar, väggreliefer, ljusverk, ljudverk, fontäner, parker eller en skulptur i en park samt installationer. Den tillför någonting specifikt som kan ge platser och miljöer karaktär och identitet. Konst i våra gemensamma livsmiljöer bidrar till Täby som en trygg och attraktiv plats för människor och företag att utvecklas och växa i.

Genom att satsa på befintlig och ny offentlig konst och värna om konsten som en del av kulturarvet bidrar kommunen till att upprätthålla en god livsmiljö för Täbys invånare.

Byggnadsanknuten offentlig konst har under de senaste åren i högre grad kommit att betraktas som en del av vårt moderna kulturarv. Det ställer krav på ökad kunskap om 1900-talets och vår samtids offentliga konst i samband med kulturhistoriska värderingar. Riksantikvarieämbetet har från 2020 fått regeringens uppdrag att, i samverkan med Statens konstråd, verka för att byggnadsanknuten offentlig konst i högre grad kan beaktas vid kulturhistorisk värdering.

Täby kommun innehar offentlig konst som är så kallad byggnadsanknuten eller platsspecifik konst, vilka är en del av kulturarvet och den kulturmiljö de befinner sig i.

Konstens kulturhistoriska värde ska tas i beaktande vid renovering och utveckling av till exempel skolor, äldreboenden, parker och utomhusmiljöer. I stadsbyggnadsprojekt bör behovet av konstnärlig gestaltning beaktas och vara en integrerad del av planeringen. Den enhet inom kommunorganisationen som ansvarar för kultur och konst ska involveras tidigt. Genom att satsa på befintlig och ny offentlig konst och värna om konsten som en del av processen bidrar kommunen till att upprätthålla en god livsmiljö för Täbys invånare.

Begreppet byggnadsanknuten offentlig konst utgör en samlingsterm för alla de konstverk som har tillförts offentliga miljöer och byggnader för permanent placering (Statens konstråds definition).

Ett exempel på byggnadsanknuten konst är väggreliefen Sju biskopar som sitter på en vägg i Näsbydalsskolan. Konstnär Lisa Larsson.

Skulpturen Jarlabanke står framför
Täbys gamla kommunhus i Roslags-Näsby.
Konstnär Stig Blomberg

Interiörfoto från Tibble kyrka som togs i bruk år 1976. Arkitekter Göran Kjessler och Gudrun Steenberg. Glasmosaiker av konstnär Mogens Jörgensen och Gudrun Steenberg, fotograf Robert Selin.

Lagstiftning och nationella mål

De kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna och miljöerna skyddas genom miljöbalken (MB), kulturmiljölagen (KML) och plan- och bygglagen (PBL). Utifrån dessa lagstiftningar kan värdefulla byggnader och miljöer skyddas genom exempelvis detaljplaner och områdesbestämmelser. De olika lagstiftningarna gäller parallellt med varandra och prövningarna görs separat.

Miljöbalken ger stöd för att peka ut områden av riksintresse för kulturmiljövården. I Täby kommun finns två områden som är av riksintresse för kulturmiljövården; Skålhamravägen och Täby prästgårdsmark.

Kulturmiljölagen innehåller bestämmelser för skydd av fornminnen, kyrkliga kulturminnen och skydd av värdefulla byggnader, byggnadsminnen. Det finns ett byggnadsminne i Täby, Näsby slott. Det finns fem kyrkliga kulturminnen i Täby, Täby kyrka med klockstapel och stigluckor, Tibble kyrka med klockstapel, Gribbylunds kapell, Sankt Olofs kapell och Näsbyrads kyrka.

Plan- och bygglagen reglerar kommunens planering och bygglovverksamhet. Kommunen är skyldig att skydda särskilt värdefulla byggnader i planläggning av ett område, till exempel genom skydds- eller varsamhetsbestämmelser. Lagen ställer också krav

på fastighetsägare att underhålla sina byggnader och ta hänsyn till höga kulturvärden. Särskilt värdefulla byggnader och bebyggelseområden skyddas av PBL 8 kap 13 § och får inte förvanskas. För alla byggnader gäller varsamhetskravet enligt PBL 8 kap 17 §.

Utöver lagstiftningarna finns även nationella mål och policys som kulturmiljöarbetet behöver bidra till.

En utförligare beskrivning av lagstiftning och roller i kulturmiljövården finns i bilaga *Lagstiftning och roller*.

Kulturmiljölagen, KML, anger att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Det är alltså av största vikt att såväl privatpersoner som kommuner och myndigheter ansvarar för att framtidens generationer ska kunna ta del av en mångfald av kulturmiljöer.

Sveriges nuvarande kulturmiljöpolutiska mål beslutades av riksdagen 13 juni 2013. Kulturmiljömålet God bebyggd miljö tar upp vikten av att ta tillvara på och utveckla de kulturvärden som finns. Målet är att "det kulturella historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas".

I "Politik för gestaltad livsmiljö" (prop. 2017/18:110) tas ett helhetsgrepp om arbetet med den gestaltade livsmiljön och utgör en samlad nationell arkitekturpolicy. Det politiska målet slår fast att arkitektur, form, design, konst och kulturarv har avgörande betydelse i samhällsbygget eftersom den gestaltade livsmiljön påverkar alla människor i deras vardag utifrån bland annat hälsa och välbefinnande.

Gribbylunds kapell invigdes år 1937 och var från början ett allianskapell. Svenska kyrkan övertog kapellet 1985. Fasaden är klädd med gråmålad lockpanel och sadeltaket är täckt med rött tegel.

Täby kyrka började uppföras under 1200-talet. Det är en romansk stenkyrka med valvmålningar utförda av Albertus Pictor. Kring kyrkogården finns en bogårsmur med stigluckor.

St Olofs kyrka i Viggbyholm invigdes år 1941. Byggnaden är uppförd i trä och är målad i en bruten vit kulör. Taket är valmat och täckt med tegel. Arkitekt Evert Milles.

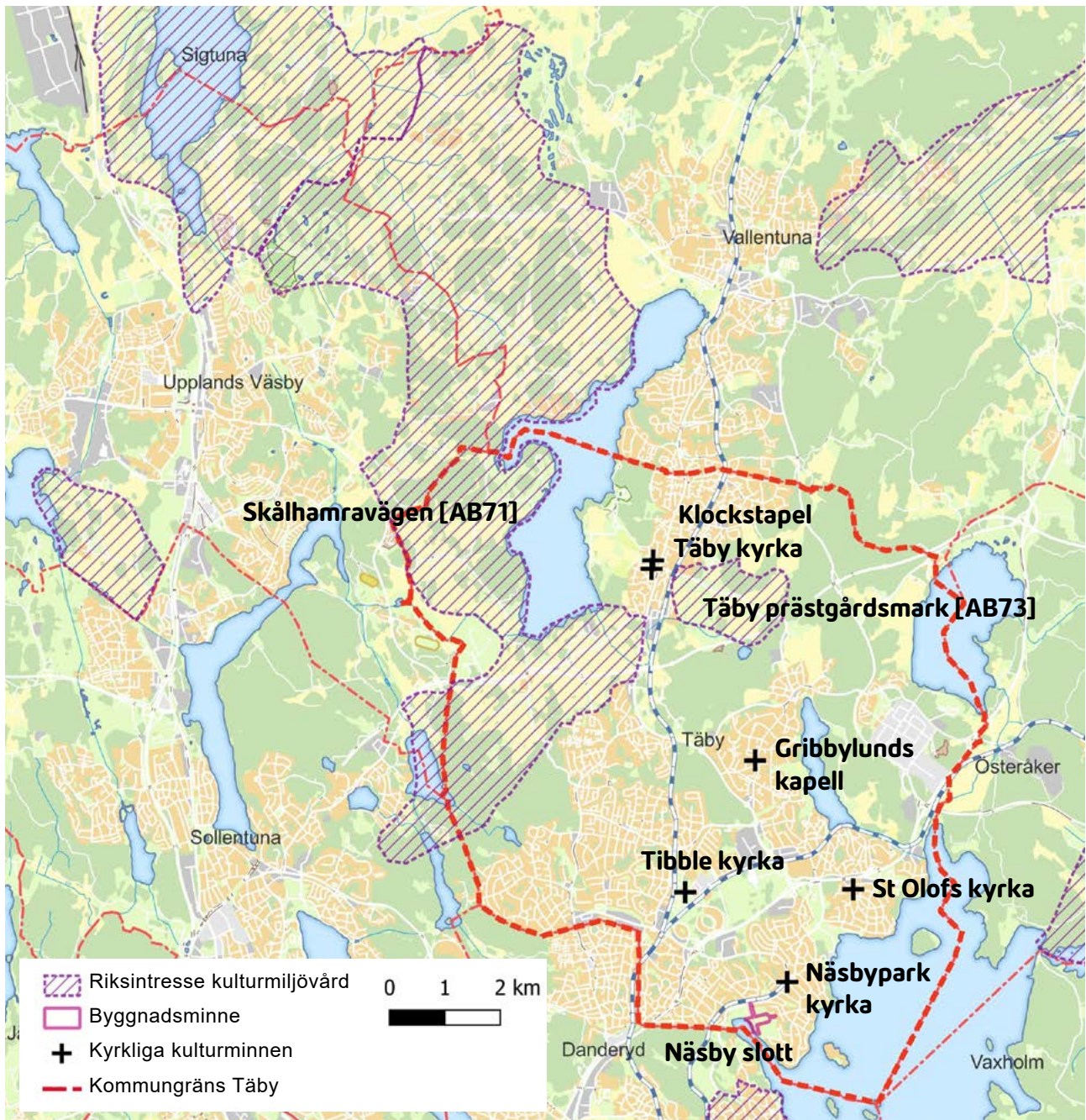
Tibble kyrka, vy från Attundavägen, Kyrkosalens väggar är helt i glas som reflekterar himlens färg. Den nedre delen av byggnaden är klädd med blå keramikplattor.

Näsbypark kyrka invigdes år 1980. Kyrkan har ett pyramidformat tak och är sammanbyggd med en villa som används för församlingsverksamhet. Arkitekt Rolf Bergh.

Riksintressen för kulturmiljövården i Täby kommun

Länsstyrelsen presenterar riksintressen för kulturmiljövården på sin webbplats med fördjupade kunskapsunderlag.

Översiktskarta, Täby med grannkommuner Sollentuna, Vallentuna, Upplands-Väsby, där hela utbredningen av riksintresset för kulturmiljövården, Skålhamravägen framgår. Kartan redovisar även byggnadsminnet Näsby slott och Täbys kyrkliga kulturminnen.

Skålhamravägen [AB 71]

Motivering:

Vägsträckning med förhistoriskt ursprung som knyter ihop en rik och komplex odlingsbygd med omfattande förhistoriska inhägnadssystem, tätbefolkad redan under järnåldern med runristningsmiljöer som förstärker intrycket av tidig betydelsefull trakt. (Fornlämningsmiljö, kommunikationsmiljö; vägmiljö, odlingslandskap; centralbygd).

Uttryck för riksintresset:

Skålhamravägen och de andra äldre vägarna med ålderdomlig småskalig karaktär och slingrande sträckningar. Det öppna odlingslandskapet där större delen av den nuvarande bebyggelsen markerar förhistoriska gårdslägen. Områdets många runristningar däribland de samlade runristningsmiljöerna vid Broby, Fällbro, samt vid Gullbron som markerar vad- och broställen. Ortnamnen Broby och Fällbro som antyder de förhistoriska broställets betydelse. Järnåldersgravfälten i hela området, på flera platser i anslutning till de förhistoriska gårdslägena samt till runstenarna. Det omfattande hägnadssystemet i form av långa sammanhållande stensträngar längs med den förhistoriska utmarkens gränser mot inägorna. I flera fall stämmer de överens med dagens gränser mellan den öppna marken och skogsbygden. (Miljön berör även Sigtuna, Sollentuna, Upplands Väsby och Vallentuna kommuner.)

Bild till höger: Täby prästgårdsmark. Det öppna landskapet är präglat av att människor har bott här, odlat och haft betesdjur under mer än 2000 år.

Täby prästgårdsmark [AB 73]

Motivering:

Fornlämningsmiljö med tillkomst under bronsålder som är starkt präglad av den äldre järnålderns markorganisation och dess fortsatta utveckling under yngre järnålder som lagt grunden för odlingslandskapet under Täby prästgård fram till tidigt 1900-tal. (Fornlämningsmiljö, odlingslandskap).

Uttryck för riksintresset:

Stensträngssystemen, husgrunderna, odlingsterasserna, de fossila åkrarna och fågatorna som avspeglar den äldre järnålderns gårdsstruktur, odlingslandskap och markorganisation. Gravrösen från bronsåldern eller äldre järnåldern samt järnåldersgravfälten vid Skogsberga och prästgården, som tillsammans visar på områdets bebyggelseutveckling. Skogsberga by och Täby prästgård som markerar lägena för den bebyggelse som kom att ersätta äldre järnålderns gårdsstruktur under yngre järnålder och medeltid. Det omväxlande odlingslandskapet med låglänta åkrar och kuperade beteshagar innehållande betespräglat biologiskt kulturarv.

Skålhamravägen har en slingrande, ålderdomlig karaktär. Utmed vägen finns runristningar på flera ställen.

Bronsålder 1800–500 f.Kr.

Under bronsåldern grundades havsvikarna stegvis upp och allt större landområden frilades. Människorna bosatte sig i anslutning till de frilagda markerna vid vatten, som erbjöd goda betesmarker för djuren.

Omfattande boskapsskötsel var ett viktigt inslag i bronsålderns blandekonomi, som förutom djurhållning bestod av jakt, fiske och småskalig odling. De lättbrukade sluttningarna nyttjades i ett omfattande och rörligt jordbruk.

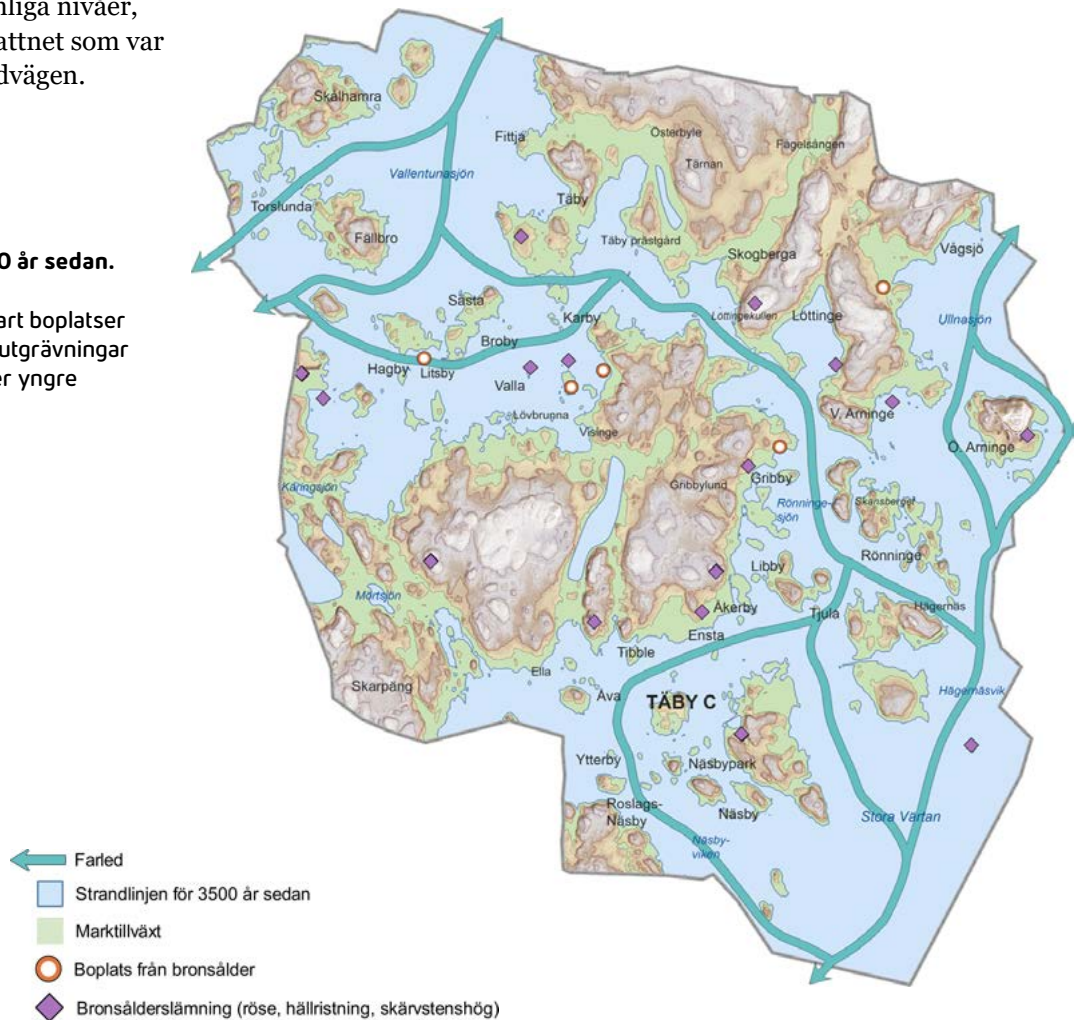
Skogarna brändes för att ge plats åt små åkrar. Landskapet kom att bli en mosaik av skog, öppna till halvöppna betesmarker och små åkrar. Man rörde sig över områden som utmärktes genom stenrösen i väl synliga nivåer, framförallt från vattnet som var den viktigaste färdvägen.

I Täby hade det centrala höglänta stråket från bronsålderns början bildat en nästan sammanhängande landyta, med djupa havsvikar i nordväst och sydöst. Det som idag är Vallentunasjön stod i förbindelse med både Edsviken och Värtan, via dagens Rönningesjön, Näsbyviken och Hägernäsviken.

Grindtorp och de höglänta delarna av Näsby var större öar längs med den dåtida kuststräckan. De flesta lämningarna från bronsåldern är lokaliserade till ett stråk utmed den tidens strandlinjer i anslutning till det höglänta skogspartiet som delar kommunen.

Karta Täby för 3 500 år sedan.

Kartbildens visar enbart boplatser som i samband med utgrävningar daterats till äldre eller yngre bronsålder.

Äldre järnålder 500 f.Kr.–550 e.Kr.

Under äldre järnåldern blev människor i Täby alltmer bofasta och livnärde sig på en blandning av boskapsskötsel och enklare jordbruk. Från denna tid finns spår av hägnadssystem i form av stensträngar, som skulle hålla boskapen borta från åkrarna.

Namnet Täby har sitt ursprung i det fornnordiska ordet the, eller thä, som betyder fägata. Den norra delen av Täby kommun är ett kärnområde för den äldre järnålderns stensträngsbygd i länet.

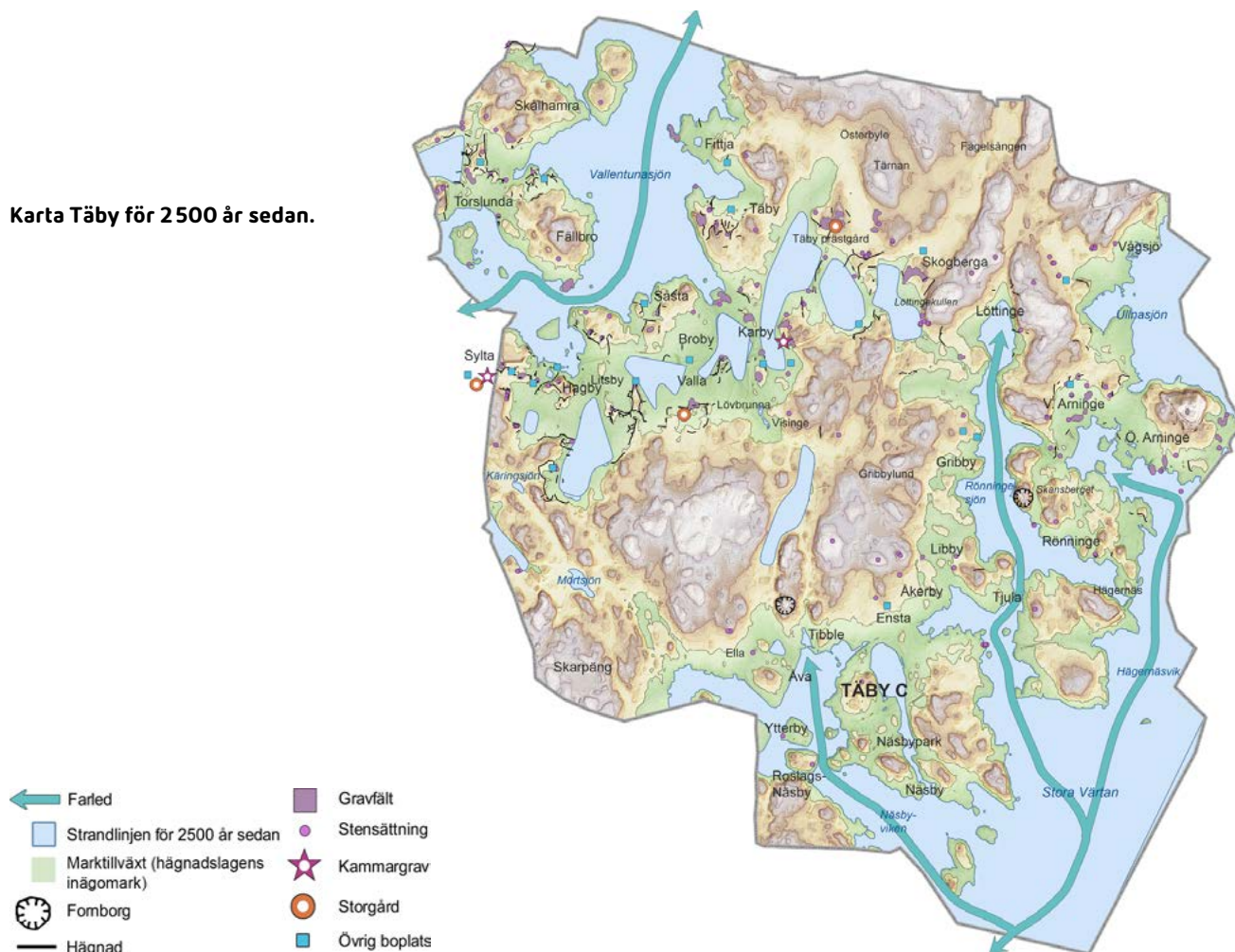
Även fornborgar anses härstamma från den äldre järnåldern. Fornborgarna byggdes på lättförsvarade höjder i anslutning till viktiga vattenleder och har troligtvis fungerat som försvarsanläggningar och tillfälliga tillflyktsorter.

I Täby finns spår av två fornborgar, en belägen på höjden vid Rönningesjöns östra strand och en på en höjd i nordvästra delen av Ella gård, i anslutning till den forntida strandlinjen.

Täby prästgårdsmark, på flera ställen finns rester av den äldre järnålders jordbrukssystem; stensträngar. Det är hägnader byggda av sten som har hållit boskapen utanför den odlade marken.

Karta Täby för 2500 år sedan.

Yngre järnålder 550–1 040 e.Kr.

Under yngre järnåldern hade stora delar av de tidigare vattenfyllda dalgångarna grundats upp och torrlagts. Nu koncentrerades bebyggelsen till områden där förutsättningarna för odling var gynnsamma och kommunikationerna goda. Dalgångarna togs i anspråk.

I övergången mellan äldre och yngre järnålder lades grunden till senare tiders byar och gårdar. Gårdar lokaliserades till höjdlägen nära eller på samma plats som de historiskt kända bytomterna. Ägora markerades med gårdsgravfält och runstenar samt gavs nya namn med ändelserna -stad (-sta) och -by.

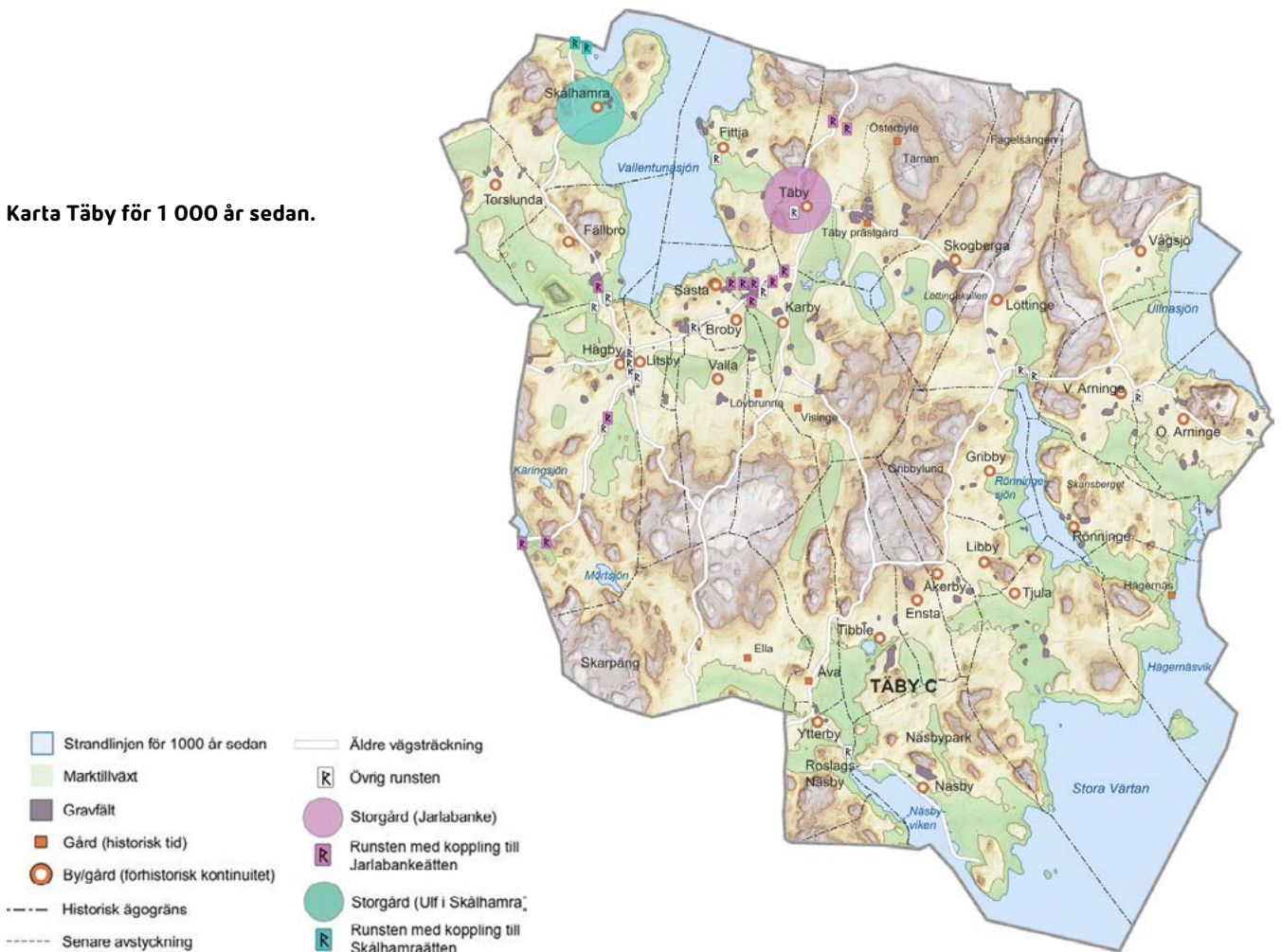
Runt år 1 000 e.Kr., i slutet av vikingatiden, genomgick samhället stora förändringar i och med kristendomens intåg, följt av en framväxande kungamakt. Samhället och landskapet fick en fastare administrativ indelning och kommunikationsstråken en ökad

betydelse. För att lättare kunna ta sig fram landvägen fanns behov av att förbättra vägarna och bygga broar över sankpartier.

En stor mängd runstenar uppfördes under den här tiden i Skandinavien, med likartad information i inskrifterna. Resandet av runstenar under sen vikingatid brukar betraktas som ett kristet fenomen och många av ristningarna har kristna referenser. Många runstenar restes i anslutning till vägar och broar, ofta till minne efter den som lät bygga bron. De många likartade runskrifterna från vikingatiden tyder på ett övre samhällsskikt som tidigt anammade den nya religionen.

Täby är tillsammans med Vallentuna det område i landet som har flest runstenar från sen vikingatid. I Täby vittnar runstenarna om framförallt två släkter, Jarlabanke och Skålhamra.

Karta Täby för 1 000 år sedan.

Jarlabankesläkten var dominerande i området kring Vallentunasjön. Jarlabanke och hans släkt nämns i inte mindre än 16 runstenar, en del resta av Jarlabanke själv. På fem av de runstenar som Jarlabanke låtit resa står att han ensam ägde hela Täby. Det Täby som nämns i runinskrifterna anses ha legat i närheten av där Täby kyrka senare uppfördes eller Täby prästgård. Vad Jarlabanke egentligen ägde är oklart, men han och hans släkt bör ha haft en stor betydelse i området. På runstenarna nämns inte bara brobyggen, utan även resor till fjärran länder. En del av stenarna är minnesstenar resta vid gravar eller som minne av någon som försvunnit utomlands.

I den norra delen av Täby utmärker sig Skålhamrasläkten, vars inflytande sannolikt har sträckt sig västerut mot Sollentuna. Ulf i Skålhamras familj manifesterar sin makt på tidiga runstenar i Risbyle och anses ha bott på Skålhamra. Även på Skålhamrasläktens runinskrifter finns tydliga kristna referenser, både genom krucifix och med kristna böner om ljus och paradiset.

Runsten (L2015:9651) vid Jarlabankes bro i Täby kyrkby. Texten på stenen är i översättning; "Jarlabanki lät resa dessa stenar till minne av sig själv medan han levde, och gjorde denna bro för sin ande, och (han) ensam ägde hela Tábýr. Må Gud hjälpa hans ande."

Runsten (L2015:9865) vid Risbyle, på västra sidan Vallentunasjön. På stenens mitt syns Dagmarskorset som har blivit Täbys kommunvapen. Texten på stenen är i översättning "Ulf i Bårresta högg stenen efter Ulf i Skålhamra, sin gode frände. Ulfkell lät hugga"

Från medeltid till reformation

Omkring slutet av järnåldern och tidig medeltid var bebyggelsen i Täby koncentrerad till två åtskilda centralbygder, naturligt avgränsade av det skogsklädda höjdstråket genom kommunens centrala del. I nordväst bildade byarna Skålhamra, Torslunda, Fällbro, Hagby, Litsby, Såsta, Valla, Broby, Karby, Fittja, Täby och Skogberga en sammanhållen bygd kring Vallentunasjön. I den kustnära östra delen av kommunen låg byarna Löttinge, Arninge, Gribby, Libby, Åkerby, Ensta, Viggeby, Kjula, Tibble, Näsby och Ytterby.

Byarnas gränser möttes i det höglänta obebyggda utmarksområdet. Uppdelningen i två kärnbygder sammanföll med en äldre administrativ indelning i härader. Byarna kring Vallentunasjön ingick under medeltiden i Vallentuna härad medan kustbygdens byar tillhörde Danderyds skeppslag.

I mitten av 1200-talet uppfördes Täby kyrka. De två kärnbygderna införlivades i Täby socken. Under denna tid utvecklades Stockholm till rikets administrativa och politiska centrum, samtidigt som stadens beroende av det agrara omlandet ökade. Att äga mark i stadens närhet blev därför ett sätt att uppnå ekonomisk och politisk makt. I Stockholmstrakten dominerades jordägandet tidigt av adeln, men även kyrkan och klostren ökade sitt markinnehav.

Början av medeltiden var en expansiv tid, med befolkningstillväxt som resulterade i nyodling och kolonisation av tidigare obebodda skogsbygder. De medeltida nyodlingarna skedde genom etablering av torp på byarnas utmarker. Torpen var även en del i godsens struktur, som underlydande enheter med dagsverksplikt. Visinge, Lövbrunna och Österbyle var ursprungligen torp, som med tiden avskildes som egna enheter.

Täby kyrka från 1200-talet.

Stormaktstidens säterier och rusthåll

Under stormaktstiden reformerades rikets administration för att tjäna den svenska statens position som norra Europas stormakt. En rad statliga verk och kollegier för den civila och militära förvaltningen inrättades i Stockholm. Statskassan var hårt ansträngd av de många och långa krigen. Adeln och de högre ämbetsmännen fick därför jordegendomar som arvode för den tjänst de utförde åt staten. Genom donationer, byten och köp kom en stor del av bondejorden runt huvudstaden att samlas i adelns ägo.

Under 1500- och 1600-talen ägdes stora delar av marken i östra och södra Täby socken av olika adelssläkter. Storgodset Rydboholm, med anor från medeltiden, hade ett flertal underlydande gårdar i Täby, bland annat Hågernäs, Öster Arninge, Rönninge, Gribby och Karby.

Vigbyholms säteri bildades på 1640-talet på mark som tidigare tillhörde byarna Viggeby och Kjula. På 1660-talet omvandlades Näsby by till säteri. Den gamla byn avhystes och en

praktfull slottsanläggning uppfördes efter ritningar av Nicodemus Tessin den äldre och Jean de la Vallée i ett ståndsmässigt läge med utblick över Näsbyviken. Näsby slott blev socknens största egendom och dominerade hela södra Täby fram till början av 1900-talet. I ägorna ingick med tiden bland annat Tibble, Åkerby, Åva, Ella, Ensta och Ytterby.

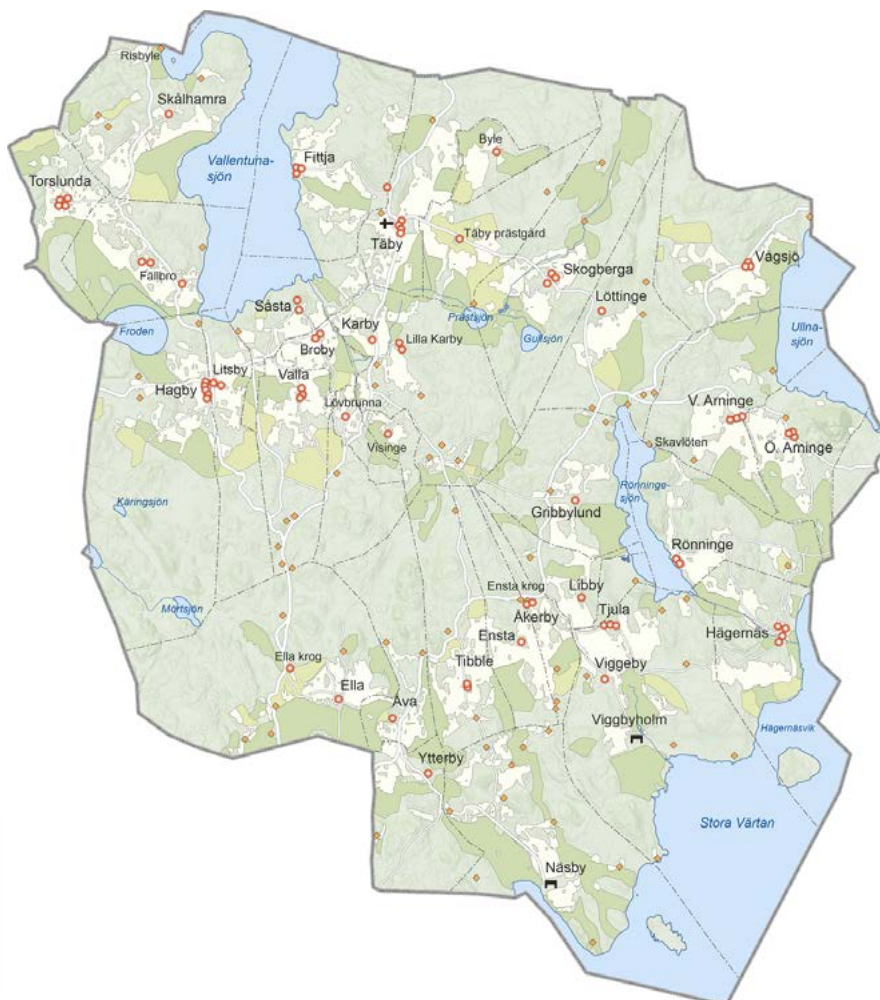
I Täby fanns också mer kortlivade säterier, bland annat Fällbro, Ella, Karby och Skålhamra. Väster Arninge blev Täbys sista säteri som fick säterifrihet på 1770-talet.

I samband med Karl XI:s reduktion på 1680-talet drog kronan tillbaka en stor del av adelns gods och jordinkomster för att åter öka statens tillgångar och förbättra den militära organisationen. En del av de säterier som förstatligades blev indelade som rusthåll. Innehavaren av rusthållet svarade för att underhålla en ryttare med häst och utrustning i utbyte mot skattefrihet.

Karta Täby 1700-tal.

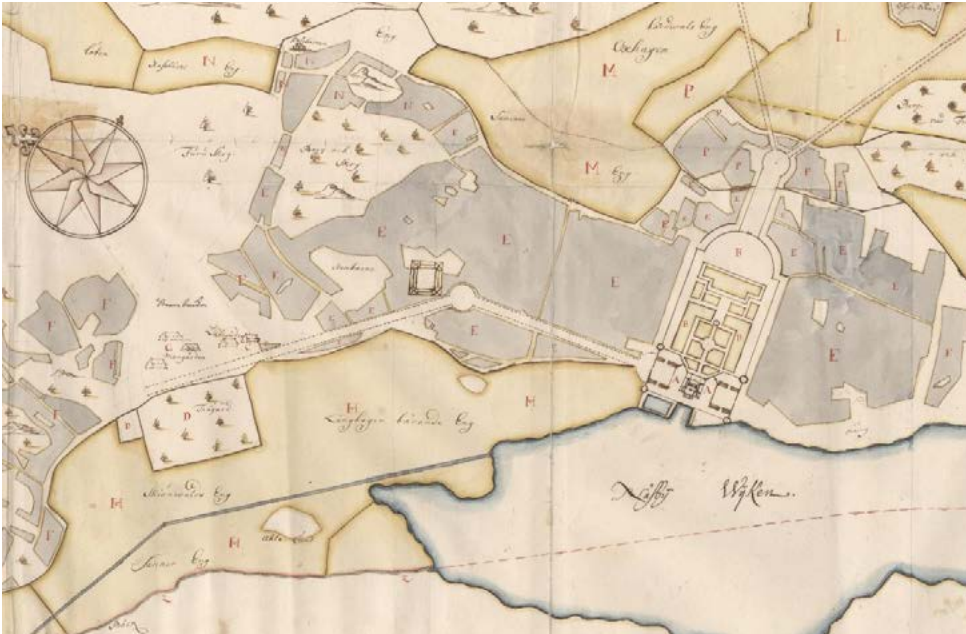
Kartan har skapats genom att kombinera äldre by- och gårdskartor från i huvudsak 1700-talets storskiften och ägomätningar. I de fall gårdskartor från 1700-talet saknats har materialet kompletterats med äldre eller yngre kartmaterial för att få en heltäckande bild. Trots vissa kompletteringar ger kartan en föreställning av hur landskapet i Täby kan ha sett ut under 1700-talet. Bildkälla: Kartan är bearbetad efter originalhandlingarna "Täby under 1700-talet", Alf Nordström. Täby hembygdsförenings arkiv.

Torp	Åker
Gård	Äng
Säteri	Hage
Kyrka	Utmark

I Täby återgick säterierna Ella och Skålhamra till kronan och gjordes till rusthåll. Förutom dessa inrättades även Broby, Valla, Ytterby, Libby, Väster Arninge och Löttinge som rusthåll för Kungl. Livregementet till häst. Socknen var också ålagd att hålla båtsmän som ingick i Södra Roslags kompani.

Under 1600– 1700-talen ökade också andelen nyanlagda torp kraftigt, bland annat som en följd av den militära organisationens indelta ryttare och båtsmän, men även på grund av godsens växande arbetskraftsbehov.

Utsnitt av karta över Näsby säteri år 1688. Den by som låg vid Näsby allé har avhysts, tidigare läge är markerat på kartan. En slottsanläggning har uppförts vid Näsbyviken.

Näsby slott uppfördes på 1600-talet efter ritningar av Nicodemus Tessin den äldre och Jean de la Vallée. Erik Dahlberghs teckning ur Suecia antiqua et hodierna.

Jordreformer och industrialisering

Genomförandet av storskiftet under 1700-talet var det första steget mot att utforma mer rationella ägor. Reformerna fortsatte under 1800-talet med laga skiftet, som blev en än mer genomgripande omvandling av det svenska jordbruket och grunden för den nutida fastighetsindelningen.

När produktiviteten inom jordbruket ökade, kunde livsmedel och arbetskraft lösgöras för andra sektorer i samhället. Strukturomvandlingen ledde också till att de socioekonomiska skillnaderna i samhället ökade. Följden blev ett ökat antal torp och backstugor på byarnas utmarker. Många lämnade också landsbygden för att söka jobb i huvudstadens växande industri.

I Täby har närheten till huvudstaden haft starkt inflytande på det historiska markägandet och egendomsstrukturen. Den agrara bebyggelsen dominerades under 1800-talet av arrendegårdar och storjordbruk ägda av Stockholms framväxande näringslivselit. Efter andra världskriget tog mekaniseringen av det svenska jordbruket fart. Hästen som dragdjur ersattes av traktorn. Olika typer av verkstäder och smedjor växte fram. I västra Roslags-Näsby fanns en ångkvarn och ångsåg som också genererade el till Näsby slott och villor i närområdet. I Viggbyholm startades en ångsåg år 1903 och var ett tag Täbys största industri.

Foto från 1916, ångkvarnen och sågen vid Roslags-Näsby stod ungefär där det gamla kommunhuset står idag.
Foto Täby Hembygdsförening, fotograf okänd.

Snickerifabriken vid Lorensvik i Viggbyholm.
Foto Täby Hembygdsförening, fotograf okänd.

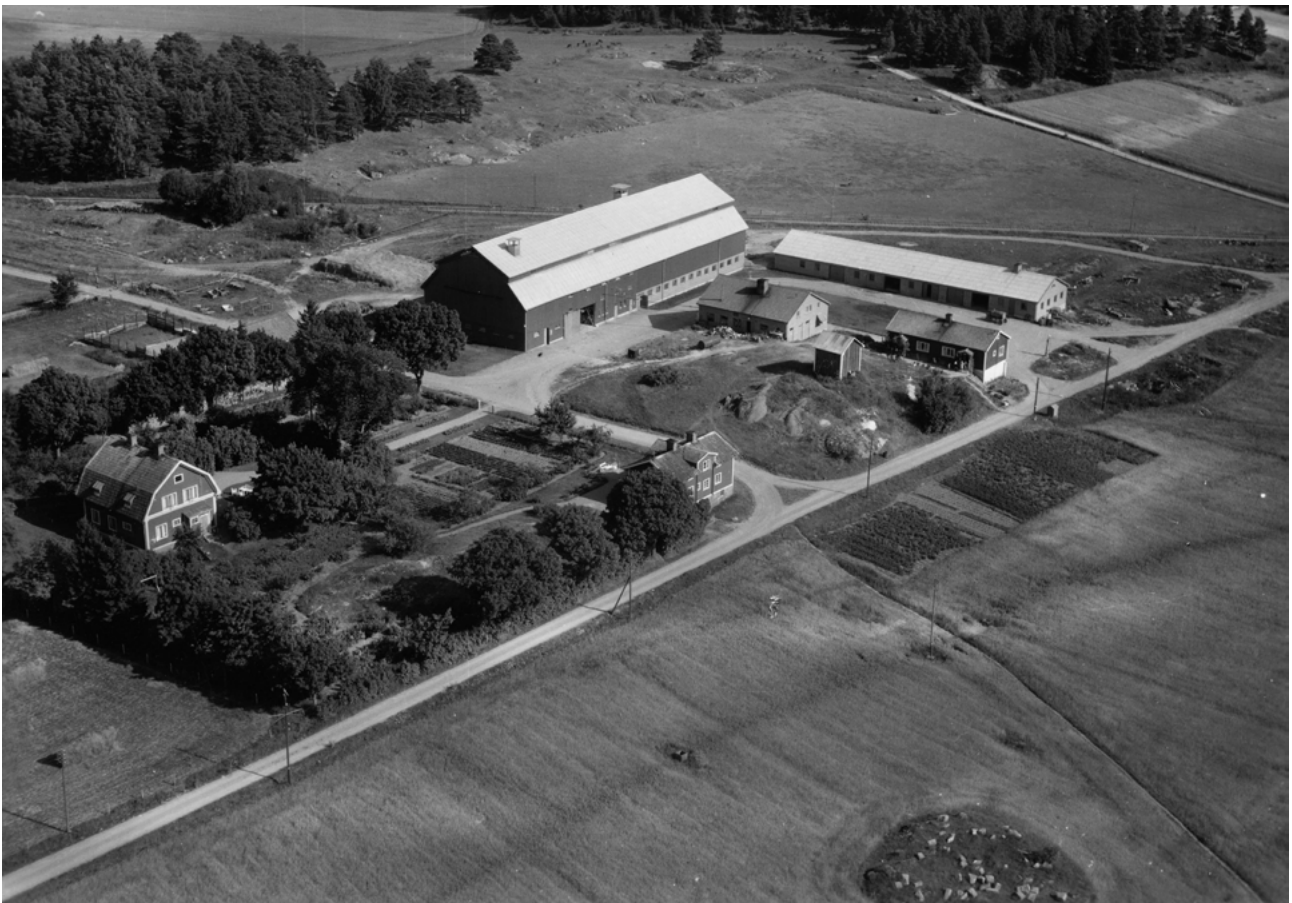
Lillskog båtsmanstorp, har också kallats Ella båtsmansstuga och Sparringsberg. Torslunda by och Ella gård var tillsammans skyldiga att ha en båtsman. Torpet låg vid Täbyvägen 121, men brann år 1992.
Foto Täby Hembygdsförening, fotograf okänd.

Skålhamra dragontorp, torpet är bevarat. Bostadshuset var en enkelstuga som byggdes år 1796. Den siste dragonen flyttade från torpet 1904. Foto Bengt Nettelbladt 1982.

Ladugården vid Näsby slott som uppfördes av Carl Robert Lamm var en mönsteranläggning med 300 kreatur. Foto Täby Hembygdsförening, fotograf okänd.

Tibble gård låg där Täby centrum finns i dag. Åtminstone sedan 400-talet har det funnits en bosättning här. Under medeltiden var det en by med flera gårdar. På 1900-talet utvecklades Tibble gård till ett modernt storjordbruk. Foto Ahrenbergs flyg 1949.

Väg och järnväg i Täby

Täby har ett rikt nät av historiska vägar med ursprung i väg- och brobyggande under vikingatid. Kring Fresta- och Skålhamravägen finns flera runstenar som visar att vägarna kan följas tillbaka till järnålderns och medeltidens ridstigar.

Det småskaliga lokala vägnätet inom dalgångarna knöt samman gårdar och byar, medan regionala förbindelser mellan större bygder gick via landsvägarna. De äldre landsvägarna har med tiden breddats, rätats ut och anpassats till det moderna samhällets villkor, men utgör stommen i dagens vägnät. Det historiska vägnätet avspeglas idag av den slingrande vägstrukturen anpassad till topografi och äldre markslagsgränser, liksom lämningar längs vägar såsom runstenar och milstolpar.

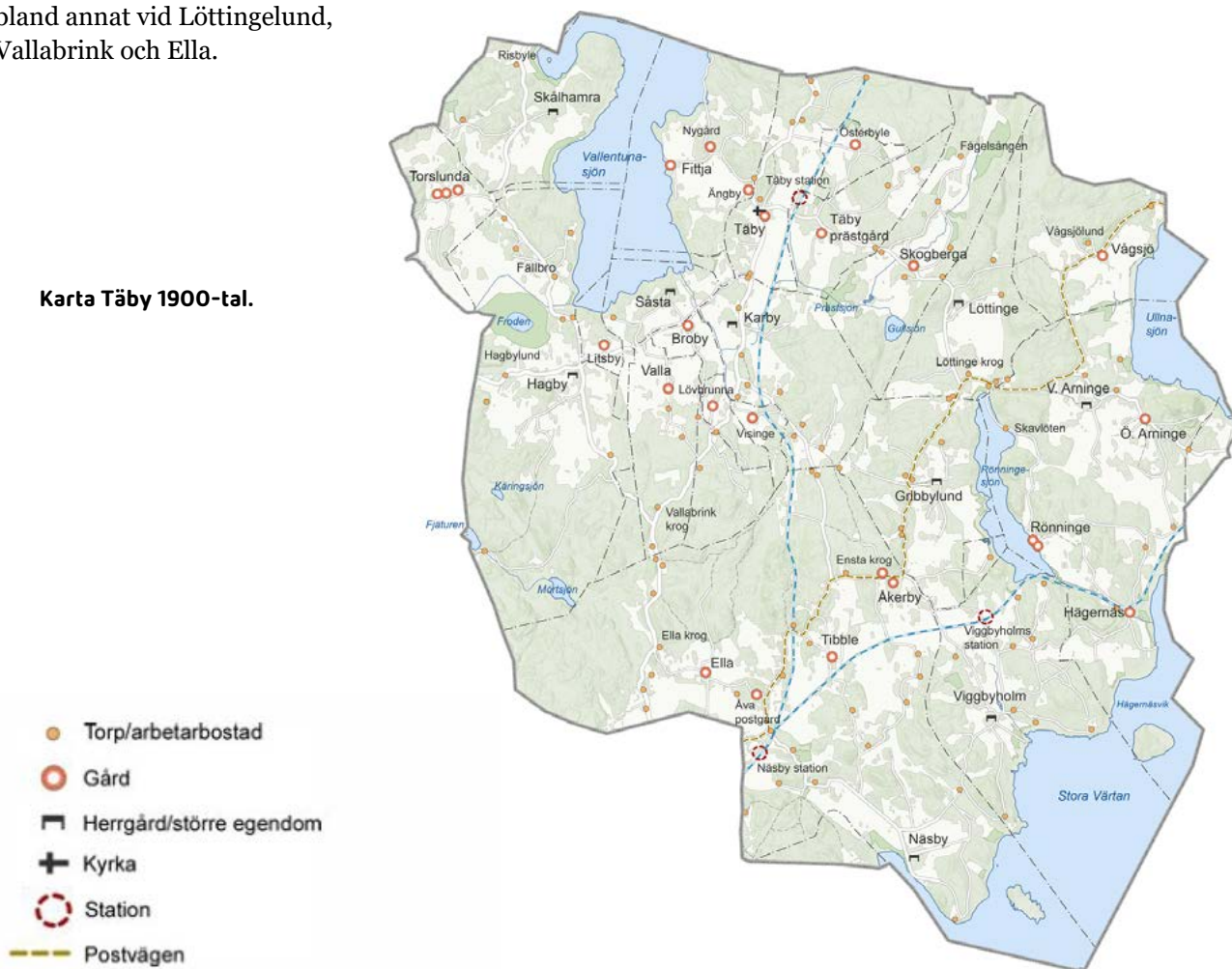
Ensta var det första gästgiveriet för resande från Stockholm mot Roslagen. Från 1780-talet var Ensta också tingsplats för Danderyds skeppslag. Utöver Ensta fanns flera krogar längs landsvägarna, bland annat vid Löttingelund, Vallabrink och Ella.

Med 1800-talets industrialisering revolutionerades transportväsendet. Tidens tekniska landvinningar och nya transportmedel förändrade samhället i grunden.

Ångbåtstrafiken utvecklades och följdes därefter av järnvägens utbyggnad. Roslagsbanan öppnades för trafik på 1880-talet med stationer vid Täby och Roslags-Näsby och senare en utbyggd gren från Altorp, som var en del av Djursholmsbanan. Den senare grenen förlängdes till Lahäll år 1928 och till dagens slutstation i Näsby park år 1937.

De nya effektiva transportsystemen fick stor betydelse för Täbys tätortsutveckling och för handeln med jordbruksprodukter och andra varor till huvudstaden. Järnvägen möjliggjorde bland annat transporter av färskvaror över längre sträckor. I järnvägens spår följde nya samhällsbyggnader i anslutning till stationerna, där handel och service blandades med bostadshus.

Karta Täby 1900-tal.

På samma sätt som järnvägen kom bilismen och det bilburna moderna samhället att förändra landskapet. Privatbilismens genombrott under 1950–60-talen ställde krav på förbättrad vägstandard. Det äldre landsvägsnätet byggdes ut och anpassades till helt andra trafikvolym och hastigheter. Ett nytt vägnät växte också fram vid sidan av den historiska vägstrukturen.

Motorvägen från Danderyd genom Täby invigdes år 1957 och blev en del av E18. Idag utgör E18 och Norrortsleden, som stod klar år 2008, centrala regionala pulsådor för trafik genom Täby.

Det moderna trafiklandskapet gav upphov till nya knutpunkter. Längs de större kommunikationslederna har handels- och verksamhetsområden med stormarknader, bensinmackor, lager, industrier, kontors- och företagsparker etablerats. Arninge handels- och verksamhetsområde har till exempel sedan 1970-talet utvecklats till en målpunkt i anslutning till det regionala vägnätet och annonserar sig tydligt med skyltar, av- och påfarter, storskaliga byggnader, parkeringsplatser och numera även genom en ny station på Roslagsbanan.

Den tidiga tätortsutvecklingen var även starkt kopplad till att jordägandet kring Stockholm ofta var samlat till få stora ägare. Det underlättade köp och planläggning av större sammanhängande egna-hemsområden och områden för villatomter. De stora jordegendomar har därmed både haft en konserverande effekt på landskapet och satt ramarna för den bebyggelseutveckling som följde under 1900-talet.

Den storskaliga förändringen av landskapet i Täby gick hand i hand med Roslagsbanans tillkomst på

Ella krog, var dagsverkstorp och krog under Ella, senare friköpt gård. Täbyvägen byggdes som "kungsväg" vid mitten av 1600-talet. Krogverksamheten bedrevs från omkring 1750 och 100 år framåt, foto från Kulturarv Stockholm, fotograf okänd.

1880-talet. Tillsammans med ångbåtstrafiken som hade trafikerat Värtan alltsedan 1860-talet samverkade tågtrafiken med ångbåtsbryggor vid bland annat Näsby slott, Viggbyholms gård och Hägernäs.

I och med järnvägsutbyggnaden blev det mer lönsamt för de stora markägarna att sälja av mark till tomtbolag och industrietableringar än att fortsätta med jordbruket. Stations samhällen med tillhörande småskalig service växte inledningsvis fram på de tidigare herrgårdarnas marker i nuvarande Roslags-Näsby, Viggbyholm och Täby kyrkby. Det blev starten för en alltmer utbredd villabebyggelse som tog fart på allvar först en bit in på 1900-talet. Inflyttningen var till att börja med sparsam. De nyinflyttade utgjorde främst arbetskraft knuten till järnvägen och dess tillhörande service. Merparten av Täbys övriga invånare arbetade ännu inom lantbruket på någon av de många gårdarna eller torpen, varav vissa var friköpta småbruk.

Täby järnvägsstation, foto taget cirka år 1925. I bakgrunden syns Täby kyrkas branta tak, foto från Järnvägs museet.

Villastäder

Villabygget i södra delen av Täby fick en skjuts i och med att tomtstyckning kom igång i Roslags-Näsby och angränsande Enebyberg. Under perioden 1907–1920 uppfördes omkring 80 villor i Roslags-Näsby av Näsby Fastighets AB, som startades av markägaren Carl Robert Lamm vid Näsby slott. Med tillkomsten av en järnvägsstation vid Viggbyholm 1903 började även Viggbyholms gård stycka av tomter norr om spåret. Vid tiden för att hållplatsen fick stationsstatus år 1910 fanns ännu bara ett trettiotal villor i Viggbyholms Norra Villastad, men utbyggnad hade nu även påbörjats söder om stationen.

Norrut vid Täby kyrkby inleddes styckning av stationsnära tomter enligt en storskalig styckningsplan från år 1907 som omfattade sammanlagt 1000 tomter på ömse sidor om järnvägen. Markområdet omfattade ägor från både Täby by och Byle gård. I det som kom att kallas Täby Villastad uppfördes fram till första världskriget omkring 250 villor. Till följd av krigsutbrottet och en avslagen stadsplan till följd av brister i vägnät och avloppshantering avtog byggandet. Trots 1920-talets bildande av Täby municipalsamhälle fortgick de kostsamma sanitära problemen. Det påverkade även invånarantalet som fram till slutet på 1940-talet i princip var oförändrat. Inte heller 1940-talets generalplan fick något stort genomslag i Täby kyrkby.

Viggbyholms goda kommunikativa och naturnära läge var viktig vid lanseringen av den nya stadsplanen för Viggbyholms Park- och trädgårdsstad 1919. Vid den här tiden beboddes de stationsnära områdena av knappt 150 personer. Lanseringen låg i linje med stadsbornas efterfrågan på hälsosamma livsmiljöer långt från stadens larm och smuts. Den tänkta planeringen tog dock aldrig riktigt fart, istället byggdes inledningsvis främst sportstugor och planförslagets trädgårdsstadsambitioner kom senare att revideras.

Efter andra världskriget inleddes utbyggnaden av det nya välfärdssamhället och nu förverkligades många av 1920- och 1930-talets idéer om folkhemmet. Bostadsbyggandet tog särskild fart på den storstadsnära landsbygden i anslutning till områden med goda kommunikationer. Med den tilltagande bilismen och införandet av mer frekvent pendeltågstrafik växte staden ytterligare längs de storskaliga

Villa i Byle, byggd år 1911 i jugendstil.

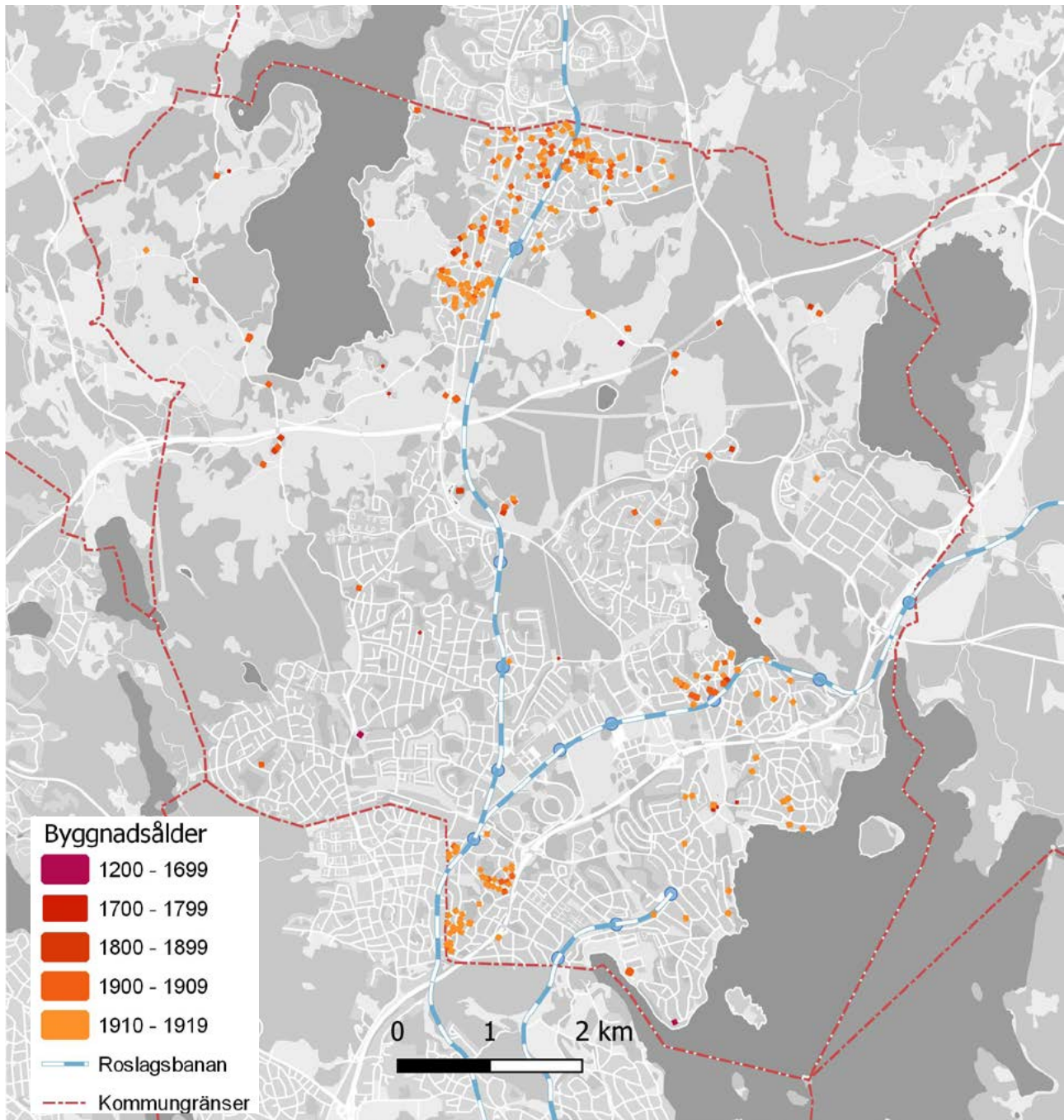

Villa i Mosstorp, byggd år 1926 i 1920-talsklassicism.

kommunikationsstråken. Reglerad arbetstid och lagstadgad semester kom på 1930–40-talen att innebära en ny epok där den tätortsnära landsbygden fick allt större betydelse för stadsbefolkningens rekreation och friluftsliv.

Täby hade vid tiden flera områden som inledningsvis marknadsfördes som fritidshusområden. Både Näsbypark och Lahäll var från början främst tänkta för gles, småskalig sommarstugebebyggelse. Lahäll planerades exempelvis enligt tidens naturorienterade ideal för sportstugor med tillhörande friluftsmöjligheter i form av sportfält. Med förbättrade kommunikationer genom den successiva förlängningen av Djursholmsbanan till Lahäll och Näsby-

park följde snart en alltmer utbredd villabebyggelse. I området öster om Näsby slott fanns bara några år efter planläggning omkring 200 bebyggda tomter. Ett krav från slottsherren Carl Robert Lamm, som på 1920-talet hade sålt både sitt fastighetsbolag och stora delar av sin mark till de nya ägarna av Näsby Fastighets AB, var att bevara så mycket som möjligt av parknaturen och låta strandområden vara tillgängliga för alla invånare.

Karta som visar byggnader med nybyggnadsår år 1200–1919 enligt fastighetsregistret. Den äldsta bebyggelsen i Täby är den gamla gårdsbebyggelsen med dess torp. Den äldsta villabebyggelsen i Täby finns vid Roslagsbanans stationer i Roslags-Näsby, Viggbyholm, Täby kyrkby och Byle.

Täby blir köping

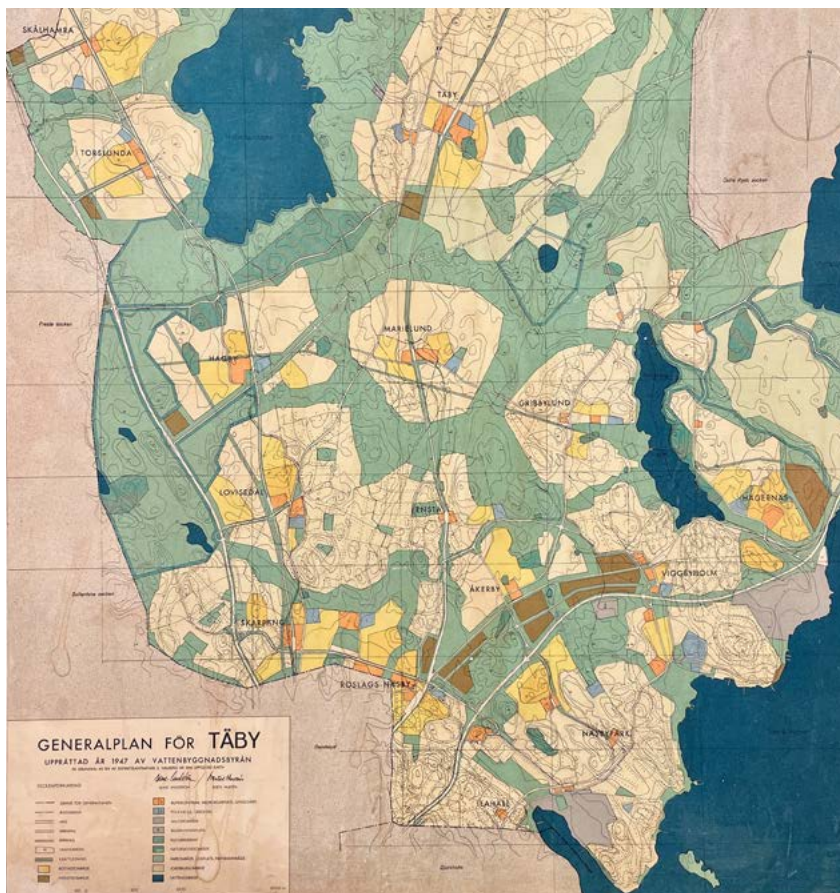
I slutet av 1940-talet, när Täby socken blev Täby köping, bodde merparten täbybor i villor och småhus. Täby hade då 9 000 invånare. Den nya generalplanen och ombildningen till köping var viktiga förutsättningar för den expansion av flerfamiljshusområden med närcentrum som följde under 1950-talet. I enlighet med generalplanen fortsatte utbyggnaden i anslutning till järnvägens utbredning. Redan tidigt uppfördes mindre kluster av flerfamiljshus vid stationerna i Viggbyholm och Näsby allé. Vid samma tid uppfördes även tjänstebostäder i anslutning till de militära institutionerna vid Näsby slott och Hägernäs. Sjökrigsskolans etablering i slottsmiljön på 1940-talet innebar både flerfamiljshus och radhus. I Hägernäs var den första gruppen med punkthus avsedda för anställda vid flygflottiljen F2.

Under en period av intensiv omvandling på 1950-talet tog Täbys nya centralort form vid stationen i Roslags-Näsby. I anslutning till det nya kommunhuset uppfördes en centrumanläggning med omgivande punkthus. Den nya motorvägen stod klar för genomfart i kommunen år 1957. Detta var startskot-

Täby kyrkby, punkthuset från år 1955 vid stationen, i förgrunden radhusområdet Midgård, byggt åren 1972–1973. Arkitekt för Midgård, Bengt Söderberg.

ten på en långvarig byggboom som satte sin prägel på vardagslivet i Täby fram till Storstugans tillkomst i början på 1970-talet.

Efter första världskriget växte nya stadsplaneideal fram. Nu skulle bostadsområden med sol, ljus och grönska lösa trångboddheten och erbjuda alternativ till den täta kvarterstaden. Med 1947 års byggnadslag och byggnadsstadga infördes regionplanen och den kommunala generalplanen.

I 1947 års generalplan för Täby köping skissade man på bebyggelse för cirka 6 000 invånare med ett butiks- och medborgarcentrum, skolor, daghem, biograf, bibliotek och sporthall. Ett första steg var att bygga Täbys första höghus, ett åttavånings punkthus, år 1955.

I kommunens tidigare knutpunkt Täby kyrkby stannade generalplanens ambition att skapa en stadskärna vid ett för tiden spektakulärt höghus och några låga lamellhus. Merparten av tätortens tillväxt kom först på 1960-talet, då en viktig målsättning blev att göra Täby kyrkby mer attraktivt för inflyttning.

I södra delen genomgick Täby på kort tid en påtaglig omvandling från småskaligt stationsområde till storskaligt regioncentrum. I och med utbyggnaden av Täby storcentrum och anslutande flerbostadsområden realiserades på kort tid ett av rekordårens första och mest storslagna stadsbyggnadsprojekt. Både Näsbydal och Grindtorp uppmärksammades nationellt och internationellt. Särskilt Grindtorp som började byggas några år innan det stora miljöprogrammet rullades ut var med sina skulpturala bågformade volymer ett projekt som rönt stor uppmärksamhet.

Den parallellt utbyggda Hägernässtaden med monumentala skivhus i höjdläge som stod klara år 1964 var egentligen bara första etappen i ett inte fullt ut realiserat bostadsprojekt som omfattade även markområden i Rönninge och Arninge. Planerna för

Hägernäs centrum byggt åren 1962–1963. Området kallades också Hägernässtaden. Skulpturen heter Dafnes förvandling, konstnär Bengt Almqvist.

Rönninge väckte lokalt motstånd. Kommunen valde att istället att skapa ett friluftsområde med Rönninge by som knutpunkt. Arninge utvecklades däremot som planerat för arbetsplatser och extern handel.

Den moderna villastaden

Sedan 1940-talet har kommunens äldre villaområden genomgått en successiv spontan förnyelse, ofta kopplad till allmän utbyggnad av vatten- och avloppsnät. Först på 1960-talet reglerades planeringen genom särskilda stadsplaner för utvalda förnyelseområden. Några sådana exempel är Skarpäng och Gribbylund. Så sent som i början på 1970-talet, när nya planer antogs, bestod dessa områden av en blandning av fritidshus och permanentvillor.

Bebyggelseutvecklingen har därefter resulterat i täta villaområden med bebyggelse främst från 1970- och 1980-talen. Den kommunala styrningen för att uppnå en reglerad förnyelse avspeglas i dessa villaområden genom mindre villatomter med hus i dubbla rader genom skafftomter. I de äldre villaområdena märks en gradvis förtätning över tid genom spridda avstyckningar och så kallade frimärksplaner. Det är en utveckling som har gjort att den glesa grundstrukturen i högre grad lever kvar, men där bebyggelsen uppvisar en stilmässig provkarta över 1900-talets villaarkitektur.

Villabebyggelse i Roslags-Näsby, de ursprungliga tomterna har styckats av och bebyggelsen är ofta blandad i ålder och utseende.

Täby bygger staden på landet

Täby har ett regionalt viktigt läge och Täby centrum-Arninge ska utvecklas till en av Stockholmsregionens stadskärnor. Här har sedan millennieskiftet pågått förarbete och planering för nya stadsmiljöer som ger närhet till service och kommunikationer. Bostadskvarter med service och butiker i bottenvåningen, tydlig kvartersstruktur och inslag av parker och stadsgrönska präglar de områden som tillkommit under senare tid. Det är främst tidigare ianspråktagen mark som bebyggs.

I Täby centrum har de stora parkeringsytorna omvandlats till stadskvarter i anslutning till det ombyggda handelscentrumet. Här har kommunens administrativa centrum flyttat från det tidigare läget i Roslags-Näsby och ett nytt kommunhus har uppförts.

Kommunens och ett av Stockholmsregionens största stadsutvecklingsprojekt är omvandlingen av Täby galopp till Täby park, en helt ny stadsdel med över 6 000 bostäder som kommer att ligga i en blandad stadsmiljö tillsammans med butiker, skolor och samhällsservice. Centralt anläggs en stor stadspark som kommer att bli en mötesplats för alla Täbybor. Det är en grön och livfull stadsmiljö med halvöppna kvarter som anspelar på stenstadens grammatik. Några högre hus kommer att utgöra landmärken.

I Roslags-Näsby växer en ny, tät stadsdel fram med en varierad bebyggelse, där ett stort antal byggaktörer utför bostadskvarter med fokus på hög arkitektonisk ambition, variation och robusta materialval. Det gamla kommunhuset har byggts om till studentbostäder och vittnar om tiden då Roslags-Näsby var

Esplanaden och Estrids torg, Täby kommunhus invigdes år 2017. Arkitekt White Arkitekter.

Täbys administrativa centrum. I direkt anslutning till den ombyggda stationen ligger en central park och ett torg som fått namn efter Jarlabanke, en av de två stora vikingasläkterna i Täby.

Arninge-Ullna har utvecklats med en stor park, skola, idrottshall och bostäder, såväl radhus som flerfamiljshus i det norra området kring Hägerneholms gård. 2021 öppnade en ny station på Roslagsbanan, Arninge station. Arninge station ska utvecklas till bytespunkt för regional busstrafik, biltrafik och tåg. Kring stationen utvecklas handeln och möjligheten till bostadsutveckling utreds. Kring Arninge entré och vid Antennvägen planeras för nya kvarter för verksamheter med fokus på forskningsintensiva verksamheter inom hållbar innovation, cirkulär ekonomi, miljöteknik samt samhällsviktig verksamhet. Centralt i området fortgår lättare industriverksamhet.

Roslagsbanan har genomgått stora förbättringar i och med att flera sträckor har byggts om med dubbelspår, vilket ökat kapaciteten avsevärt. Andra områden som utvecklats är östra Byle i Täby kyrkby med enbostadshus och mindre flerfamiljshus samt Nytorps industriområde som kompletterats med stadskvarter med närhet till Centralparken.

De senaste 20 åren har också präglats av utbyggd infrastruktur för att möjliggöra nya bostäder samt av upprustning av Täbys parker såsom Ängsholmsparken, Centralparken och Åkerbyparken för att nämna några.

Täby park, nya flerbostadshus uppförda år 2019.
Arkitekt Erséus arkitekter.

Roslags-Näsby, nya flerbostadshus uppförda år 2023.
Arkitekt ARQLY, tidigare Arkitektgruppen GKAK.

Roslags-Näsby station, invigd år 2018.
Arkitekt Rundquist arkitekter.

Hägerneholm i Arninge-Ullna, flerbostadshus uppförda år 2018.
Arkitekt Arkitema.

En villa i Näsbypark byggd år 1926. Fasaden är putsad och avfärgad vit, fönstersnickrier har en mörkt grön kulör. Det tegeltäckta taket är lite utsvängt. En portal markerar entrén mot Centralvägen. Byggnaden är väl bevarad och ett fint exempel på 1920-tals klassicism. Arkitekt Einar Rudskog.

Råd och riktlinjer

Generella råd och riktlinjer

Dessa råd och riktlinjer gäller för alla områden som berörs av Kulturmiljöer i Täby, oavsett på vilket sätt området beskrivs eller om det bedöms ha värdefulla kulturmiljövärden.

Generella råd till fastighetsägare

- Tänk långsiktigt när du ska förändra ditt hus eller bygga nytt. Lägg ner tid på att förbereda dig och ta reda på mer om material, konstruktion, historia och se på andra hus i området.
- Om du planerar att förändra en byggnad eller fastighet i ett område med värdefull kulturmiljö, och din byggnad antingen omfattas av planbestämmelser, till exempel Q, q eller k på

en detaljplankarta eller har de kvaliteter som beskrivs i Boverkets föreskrifter (se sidan 4–5), bör du kontakta Täby kommun och fråga vad som gäller för din fastighet.

- Behandla alla hus med respekt. Det är inte bara gamla hus som är värda att bevaras. Även ett hus som byggdes för ett par eller ett tiotal år sedan har karaktärsdrag som är typiska för sin tid och som bör behandlas med respekt.
- Om du planerar att bygga till ett hus som har höga kulturmiljövärden kan det vara till stor hjälp att rådgöra med en certifierad sakkunnig avseende kulturvärden tidigt i processen. Det kan vara en byggnadsantikvarie, snickare eller en arkitekt som har kunskap om kulturmiljövård.

- Täby är rikt på fornlämningar. Om du planerar att bygga nytt eller bygga till, undersök om det finns fornlämningar på eller intill din tomt. Riksantikvarieämbetets karttjänst Fornsök har information om fornlämningar.
- Ta fram ritningar på huset och kontakta kommunen för att se om det finns äldre ritningar. Många hus har byggts till. Ritningarna hjälper dig förstå konstruktionen och hur huset såg ut när det byggdes.
- Äldre fönster kan vara av hög kvalitet och är ofta värda att underhållas och kan eventuellt kompletteras med invändigt energiglas.
- Vid tilläggsisolering av fasad bör fönster flyttas ut så att de sitter i samma förhållande till fasaden som innan. Takfoten behöver kanske också förlängas.
- Måla upp en stor yta med den färg du vill använda innan ommålning. Hur färgen ser ut påverkas av vilka andra färger det finns runtomkring, vilken grovlek det är på ytan du målar på och om det är sol eller skugga. Titta på provet, se om den passar med huset och med grannhusen. Det är ofta olika kulörer på fasad, fönsterfoder, fönstersnickerier och grund, prova så att de olika kulörerna fungerar tillsammans.
- Dörrar, särskilt entrédörrar, är viktiga. Undersök om en ny tänkt dörr passar med husets stil.

Ritning till "Gula villan" i västra Roslags-Näsby.

En villa i Näsbypark byggd år 1939 har en kopparbaldalkin över entrén. Dörren i mörkt trä är snidad i ett geometriskt mönster. Arkitekt Valdus Wikén.

Färgprover på puts uppställda framför Näsby slott. Materialets struktur och omgivningen påverkar hur färg återges.

Generella riktlinjer för småhusområden

- Värna bebyggelsens tidstypiska uttryck och karaktärsdrag så att den historiska läsbarheten av områdenas gradvisa utveckling förblir tydlig.
- Villabebyggelsens ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnader. Befintliga takformer, takmaterial samt utformning av takfot bör bibehållas på befintliga hus och väljas även för tillbyggnader.
- Minimera markarbeten i form av sprängning, fyllning och schaktning. Tomterna bör präglas av den naturliga topografin. Omfattande terrasseringar för att åstadkomma plana ytor ska undvikas.
- Vid placering av ny bebyggelse i ett redan bebyggt område bör områdets bebyggelseskick vara vägledande avseende byggnaders placering i förhållande till gaturum.
- Inom kulturhistoriskt värdefulla områden bör tillbyggnader placeras mot trädgårdssidan. Detta för att påverka gatubilden så lite som möjligt.
- Eventuella tillbyggnader bör underordnas huvudbyggnaden.
- Byggnadernas ursprungliga färgsättning bör värnas och vara vägledande vid om- och tillbyggnad.

En villa i Viggbyholm byggd år 1931. En sockel tar upp en del av markens lutning och en terrassmur skapar en plan yta närmast byggnaden.

En villa i Byle, byggd år 1909. Tillbyggnaden har anpassats i färg och fasadmaterial till det äldre huset och fått samma typ av fönster. Tillbyggnaden är underordnad huvudbyggnaden.

Komplementbyggnaden har samma färgsättning och fönstertyp som huvudbyggnaden, men har en enklare form på taket.

En villa i Näsbypark byggd 1940 i funktisstil. Takfallen är låga och syns inte från gatan. Fönsteröppningarna horisontella och placeras ofta över hörn. Fasaden har slät vit puts.

En villa i Näsbypark från 1946. Fasaden har slät ljus puts, taket ger ett lätt intryck, det har smala vindskivor. Entrédörren är klädd med karosseripanel och har ett fönster.

En villa i Näsbypark byggd 1954. Fasaden murad i gult tegel. Huset har nästan kvadratiska fönster med brunlaserade snickerier.

En villa i Täby kyrkby byggd 1962. Fasaderna murade i rött tegel, svarta betongpannor på taket. Huskropparna är förskjutna i sidled. Fönstren har svarta snickerier.

Två hus byggda 1968. Bottenvåningarna har tegelfasade, men träpanel under fönstren. Tvåplanshusen har ofta branta tak med små takkupor eller bara takfönster och ibland gavelbalkonger. Envåningshusen har ofta platt tak, med brett träpanelat takband.

Generella riktlinjer för grupphusområden

- Värna om grupphusområdenas tidstypiska uttryck och karaktärsdrag så att den sammanhållna miljön förblir enhetlig avseende arkitektur och planmönster.
- Bebyggelsens ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnader. Befintliga takformer, takmaterial samt utformning av takfot bör bibehållas på befintliga hus och väljas även för tillbyggnader.
- Behåll ursprunglig färgsättning och ursprungliga fönsterformat. Anpassa tillägg som carport och altan till befintligt formspråk genom att undvika avvikande takvinklar, alltför tilltagna volymer och stora kontraster i material och färg.
- Sträva efter en harmonisk helhet, det höjer attraktiviteten i hela området.

Ett grupphusområde i Byle med stor variation i färgsättningen.

I Ella gård har de olika bebyggelsegrupperna olika färg på fasaderna, som kan vara röda, gula, gröna eller grå. Nyanserna kan dock variera lite, men det blir ändå en harmonisk helhetsupplevelse.

Generella riktlinjer för landsbygdens kulturmiljöer

(från Grönplan för Täby kommun 2022)

- Bevara och förvalta de historiska gårdsmiljöerna, torpmiljöerna och bymiljöerna och deras kulturpåverkade landskap i sitt sammanhang.
- De öppna markerna närmast by- och gårdsmiljöerna med lång brukskontinuitet är särskilt känsliga för nya tillskott.
- Bevara och utveckla avläsbara bygränser och gårdsstrukturer där de ännu är synliga, i form av exempelvis stenmurar, träd- och buskridåer samt dikesstrukturer.
- Bevara stridsvärn och militärhistoriska lämningar i sitt sammanhang.

Karby batteri är en del av Norra fronten. Den består av fyra U-formade 140 meter långa pjäsplatser, granatskjul, krutmagasin och en förlägningsplats.

Allén leder från Skålhamravägen till Skålhamra gård. Ladugården uppfördes 1935.

Områdesbeskrivningar tätort

Roslags-Näsby

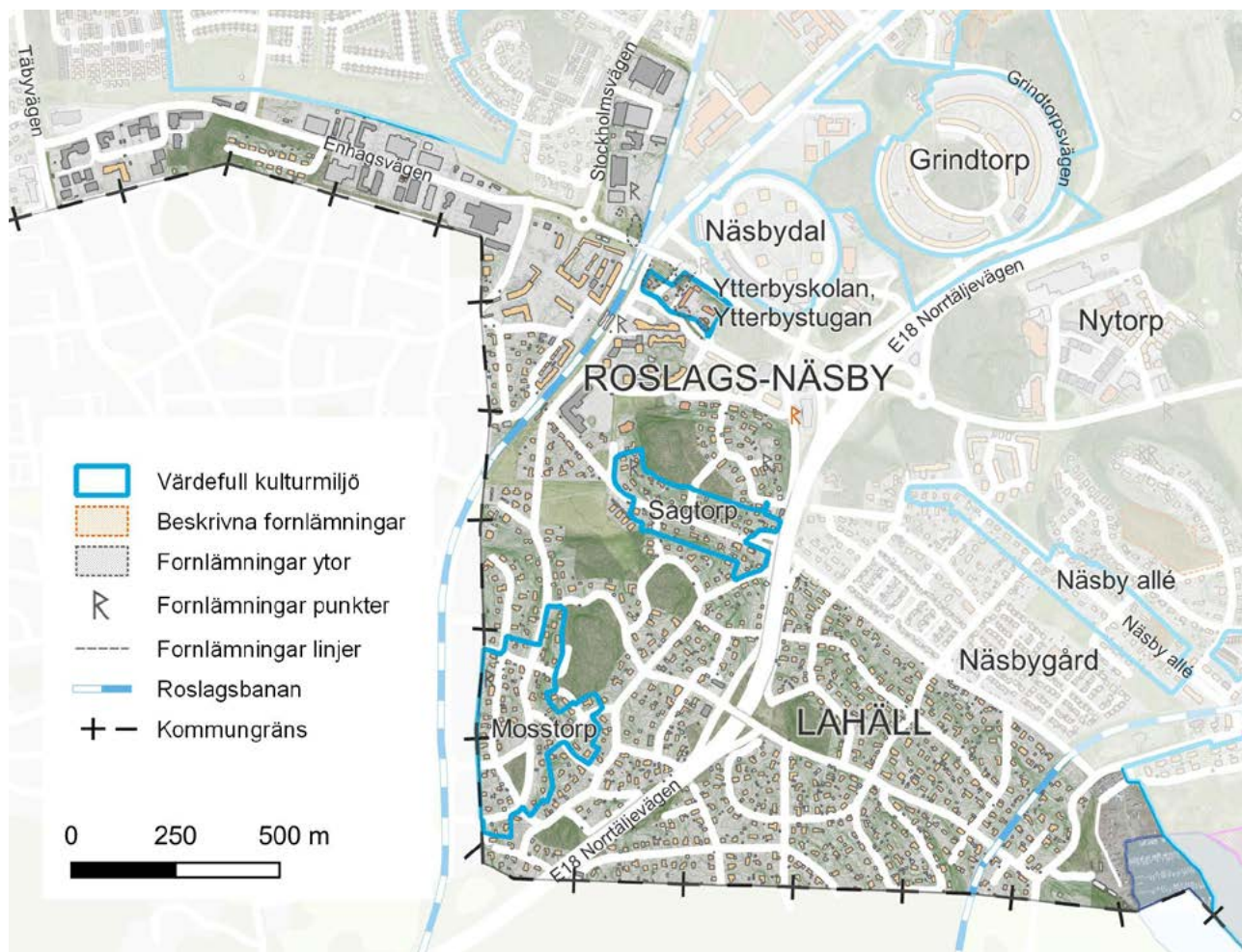
Områdets karaktär

Roslags-Näsby har sedan Roslagsbanans framdragning på 1880-talet varit en betydelsefull knutpunkt i Täby. Den viktiga landsvägen, Stockholmsvägen, mellan Stockholm, Vaxholm och Norrtälje passerade också här.

Villaområdet växte fram i anslutning till stationen, på mark som då tillhörde Näsby slott. Området utformades enligt det tidiga 1900-talets trädgårdsinspirerade planeringsideal och karaktäriseras av den topografiskt formade planstrukturen, med slingrande vägar och lummiga tomter. De första villorna placerades främst till höglänta skogspartier. Det framväxande villasamhället kom från och med 1930-talet även att breda ut sig alltmer på den tidigare odlingsmarken.

I och med omvandlingen till köping 1948 fick Roslags-Näsby en ny roll som kommuncentrum, med ett nytt kommunhus och en mer uttalad centrumbildning vid punkthusområdet i kvarteret Höstfibblan.

På västra sidan om järnvägen pågår utveckling med nya stadsmässiga bostadskvarter. Det gamla kommunhuset från 1950 finns kvar, det är en tegelbyggnad med valmat sadeltak ritad av Sture Elmén, som nu är ombyggd till bostäder. Byggnaden har hög kvalitet i utförandet och är ett bra exempel på ett kommunhus från 1900-talets mitt. Intill finns också gamla elverkshuset av samma arkitekt. Huset är byggt år 1960 och har en mer modernistisk formgivning, med fönsterband och gröna plåtbröstningar i tegelfasaderna.

Karta över Roslags-Näsby och Lahäll med tre områden med värdefulla kulturmiljöer markerade.

Centrumanläggningen med butiker i tvåvåningshus och bostäder till höger i bild, byggdes 1955. Punkthusen i kvarteret Höstfibblan hade ursprungligen putsade fasader men är nu tilläggsisolerade och har ljusa gula plåtfasader. Arkitekt Leif Almaas. Husen utmed Korsvägen, till vänster i bild, är från år 2000. Arkitekt Lund och Valentin arkitekter.

Intill den nya bebyggelsen väster om järnvägen finns ett område med äldre villabebyggelse bevarat. Det är utpekad som utvecklingsområde i kommunens översiktsplan.

Villabebyggelsen i Roslags-Näsby är i dag av blandad karaktär med årsringar från flera olika tidsepoker.

Norr om stationen växte ett område med industrier fram utmed Stockholmsvägen. Stadsplanen för Åva

tomtområde fastställdes 1930. Några av de tidiga industrierna var Hallbergs skruvfabrik, en kvarn som senare byggdes om till ställinefabrik och ett tryckeri. De äldre byggnaderna utfördes i en enkel modernistisk stil, med flacka sadeltak, slätputsade fasader och enhetlig fönstersättning. Byggnaderna har med åren fått nya tillägg och anpassningar med sin tids formspråk.

Över entrén står det Täby kommunalhus, men huset har byggts om till studentbostäder. Arkitekt Elmén och Almaas.

Byggnaden på Pentavägen 5 som från början innehöll ett tryckeri har byggts till i flera omgångar.

Äldre bebyggelse vid Roslags-Näsby station, Ytterbystugan, Villa Ytterby och Ytterbyskolan.

Enhagsvägen byggdes ut på slutet av 1960-talet. Bebyggelsen är från 1970-talet och efterföljande årtionden. Verksamheterna i den äldre, östra delen är till stor del inriktad på försäljning och service av bilar, medan den västra delen främst består av kontorshus, skolor och vårdboende.

Fornlämningar

Vid Näsbyvägen/Ytterbyvägen finns en runhäll L2014:18. Det är en runristning från 1000-talet e. Kr. som upptäcktes 1943 av författaren Jan Fridsgård. Texten lyder

”...lät hugga stenen efter sina styvsöner och Helga lät hugga efter sina söner Dan och Sven”. Ristningen är ojäm, osäkert huggen och kraftigt vittrad. Texten är därför inte helt säker. Inskriften har förmodligen börjat med ett mansnamn och kanske slutat med en

böneformel. Det är ovanligt att ristningar utförs till minne av styvsöner, men det finns ytterligare några exempel. Alla tre personnamnen är ganska vanliga i vikingatida runinskrifter.

Värdefull kulturmiljö

Ytterbyskolan, Villa Ytterby, Ytterbystugan

Ytterbyskolan, med första byggnaden uppförd år 1906, men som numera är rivna, tillkom då Täby tog steget från agrar landsbygd till utveckling av villastäder utmed Roslagsbanan. Nuvarande skolbyggnader är från åren 1926 respektive 1944. Den äldre byggnaden är uppförd i 1920-tals klassicism, vitputsad med spröjsade höga klassrumsfönster och en assymetriskt placerad entréportik med kvaderstensrusticerade pilastrar och lunettfönster över porten. Den nyare sidobyggnaden i nedtonad modernistisk stil har en ljus sandfärgad puts och kvadratiska fönster. Båda skolbyggnaderna framstår som typiska exempel på sin tids arkitektur och visar vilken omsorg som lades på skolbyggnader.

Villa Ytterby från 1912 är en rest av den äldre villabebyggelsen som funnits i kvarteret. Huset har brutet takfall i tegel, med utsvängd nedre del, fasader av liggande gulmålad panel och fönstren har korspröjs i de övre lufterna. Fasaderna är variationsrika med olika fönsterformat, burspråk, verandor och takpor. Villa Ytterby är en väl bevarad representant för Täbys tidigaste villabebyggelse i jugendstil.

Ytterbystugan, också kallad Näsby grindstuga, är ett dagsverkstorp från 1790-talet, senare mjölnarbostad. Den byggdes som grindstuga vid en allé som ledde från Roslagsvägen till Näsby slott. Byggnaden är timrad, har rödfärgad lockläktpanel, vita knutar, vindskivor och fönsterfoder samt tvåluftsfönster med sex rutor. Huset står på en murad naturstenssockel och sadeltaket är täckt med enkupigt lertegel. En förstuvist med snickeridetaljer och en grönmålad port vetter mot söder. Huset är välbevarat och genom sin ålder en länk till Täbys äldre historia, både som representant för traditionell byggnadskonst men också som hemvist för Täby Hembygdsförening.

Råd och riktlinjer för Ytterbyskolan, Villa Ytterby och Ytterbystugan

- Behåll respektive byggnads tidstypiska karaktär. Eventuella tillägg ska anpassas till miljön.

Sågtorp och Mosstorp

Sågtorp och Mosstorp består av villabebyggelse som vuxit fram från tidigt 1900-tal i anslutning till Roslagsbanans stationer. Områdena är planerade med trädgårdsstadsideal i kuperad terräng med stora tomter och ett terränganpassat vägnät. De äldre villorna är ofta byggda högt upp på sina ursprungliga tomter och senare avstyckningar har resulterat i nya årsringar närmare vägarna.

Utmed Sågtorpsvägen finns flera av Täbys äldsta villor. Här finns också en björkallé som förstärker den lummiga karaktären. Kännetecknen för den äldre villabebyggelsen är att de har sadeltak eller brutet tak, ibland utkragande nedtill. Taken är oftast täckta med tegelpannor eller plåt. Träfasaderna är täckmålade i ljusa kulörer eller avfärgade i falurött och med fönsterfoder i kontrasterande färg, putsade fasader i milda pastellfärger. Fönstren är ofta spröjsade, verandor och burspråk ger variation i fasaderna och ofta finns fina snickeridetalljer vid förstukvistar. I flera fall tas tomtens höjdskillnader upp med en kraftig sockel eller terrasseringar nära byggnaden.

Karaktäristiskt för den äldre villabebyggelsen är stora tomter med låga häckar eller staket mot gatan. Villaområdet berättar om hur Täby förvandlats från jordbrukande landsbygd till villaförort till storstad. Det finns representanter från de första åren på 1900-talet till nutid, 2020-talet.

Råd och riktlinjer för villabebyggelsen i Roslags-Näsby

- Särskild vikt bör läggas vid att anpassa nya byggnader och tillbyggnader till platsens kulturvärden.
- Fönster bör utformas i likhet med originalutformningen och i trä.
- Den ursprungliga färgsättningen bör vara vägledande för all bebyggelse i området.
- När utveckling av ett område med äldre bebyggelse planeras ska kulturhistoriska värden dokumenteras och analyseras som underlag för en medveten avvägning mellan kulturvärden och samhällsutveckling.
- Se även generella råd och riktlinjer.

Ytterbyskolan, uppfördes år 1926. Då hette den Näsby folkskola. Arkitekt André och Stille.

Mosstorp, villabebyggelsen växte fram med närhet till Enebybergs station i Danderyd.

Mosstorp. I bakgrunden en villa med brant sadeltak byggd år 1912 i jugendstil, i förgrunden en villa byggd i slutet av 1960-talet.

Lahäll

Områdets karaktär

Lahäll växte fram på Näsby slotts ägor och påminner mycket om det närliggande villasamhället i Roslags-Näsby. Utbyggnaden av Lahäll tog fart i och med planläggning på 1920-talet under namnet Näsby Västra park. Planeringen var inriktad mot att erbjuda stadsbor rymliga tomter för sportstugor, med ett intilliggande sportfält som rekreativ målpunkt. Vid planläggningen fanns redan enstaka fritidshus som integrerades i den nya planen. Det skogsklädda höjdpartiet invid Näsbyviken passade tidens nyväckta friluftsideal och försågs med terränganpassade vägar och tomter. Dagens villaområde präglas av platsens ursprungliga naturmarkskänsla, även om små fritidshus redan tidigt byggdes till eller ersattes av större åretruntvillor. Bebyggelsen i dagens Lahäll är blandad, med årsringar från flera olika tidsepoker.

Råd och riktlinjer för Lahäll

- Behåll om möjligt de äldre fritidshus som finns kvar som komplementbyggnader. Bevara deras ursprungskaraktär.

Den här villan vid Djursholmsvägen är byggd år 1938 och har traditionell utformning med brutet tak och symmetrisk fasad med spröjsade fönster, vitmålade fönsterfoder. Formspråket är hämtat från 1920-talets klassicism.

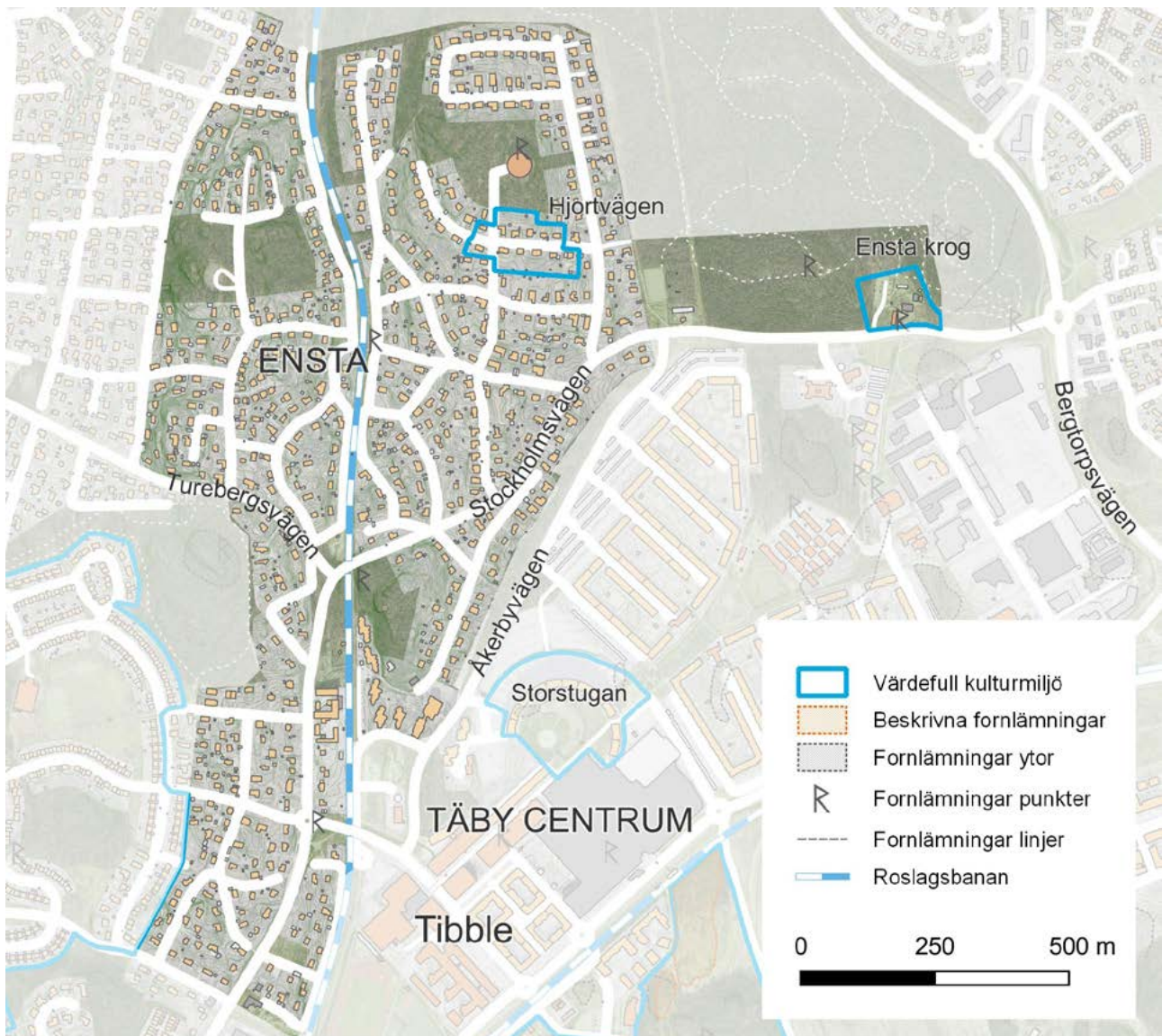
I norra delen av Lahäll finns de här modernistiska villorna. Byggnaden i förgrunden är byggd år 1940 och den i bakgrunden är byggd år 1970. Båda husen har flacka tak, det borte huset har pulpettak och stora perspektivfönster.

Under 1970-talet kom en reaktion mot modernismens arkitektur. Traditionella hustyper med sadeltak eller brutna tak blir åter populära. Den här villan byggdes år 1986. Den har dekorerad förstukvist och fönster- och dörrfoder som är målade i en mörkare grön än fasaden.

Villa byggd år 1933. Fasaden är klädd med timmerpanel, bräddor med en rundad profil som gör att huset ser ut att vara byggt av timmer. Fasadmaterialet var populärt på sportstugor under 1930- och 40-talet, ofta färgsatt i brunt.

Karta över Ensta med två områden med värdefulla kulturmiljöer markerade.

Ensta

Områdets karaktär

Ensta är ett villasamhälle som gradvis har vuxit fram på bägge sidor om Roslagsbanans hållplats som tillkom år 1911. Drygt 500 meter söder om stationen finns en av de få kvarvarande banvaktarstugorna, Enstalund, som är från år 1885. Stugan byggdes där Stockholmsvägen korsade Roslagsbanan. Banvaktaren eller hans hustru sänkte grindarna vid landsvägen när tåget skulle passera.

Inledningsvis var utbyggnaden av villor sparsam, men 1930-talets styckningsplan för Ensta Villastad gjorde att villabyggnaden tog fart och var särskilt intensivt

under 1940–60-talen. Kommunens förnyelseplanering på 1970-talet möjliggjorde att befintliga villatomter kunde styckas till fler tomter.

Förnyelseplaneringen märks både i form av förtätningar inom kvarteren och genom nya enhetliga kvarter i det tidigare skogsområdet i norr. Området präglas fortfarande i hög grad av den naturanpassade planeringen, med ett slingrande vägnät och lummiga, kuperade tomter. Den gradvisa utbyggnaden har gett området ett skiftande villabestånd, med både äldre villor och moderna typhus. Trots en gradvis förtätning domineras intrycket ännu av de

Flygelbyggnaden till Ensta krog.

Ensta krog. Vy från huvudbyggnadens gavel mot flygelbyggnaden.

talrika, tidstypiska varianterna av efterkrigstidens varierade och gedigna tegel- och putsarkitektur. Delar av området har setts över och regleras av en ny detaljplan som bekräftar befintlig bebyggelse, samtidigt som det ska vara möjligt att effektivisera markanvändningen genom större byggrätter och mindre tomter. Högt över villabebyggelsen reser sig vattentornet, byggt år 1964.

Värdefull kulturmiljö

Ensta krog

Ensta krog uppfördes som gästgivargård och har ursprung från 1600-talet. Den var det första gästgiveriet för resande från Stockholm mot Roslagen. Roslagsvägen, också kallad Postvägen, var landsvä-

gen mellan Stockholm, Norrtälje och Grisslehamn. Från 1780-talet fram till 1844 var Ensta också tingsplats för Danderyds skeppslag.

Huvudbyggnaden är timrad och har sadeltak täckt med röda tvåkupiga betongpannor med bred frontespis. Fasaderna är spritputsade i ljus beige-vit kulör med släta fönsteromfattningar. Bottenvåningen har tvåluftsfönster med mittpost och den övre delen är täckt med en målad skiva. På övre våningen finns tvåluftsfönster med spröjs. På ett foto från år 1904 har byggnaden fönster med fyra lugter, så kallade flaggfönster. Fönstersnickerier och dörrar är målade är i ljus grön kulör. Förstutrappan har tak och räcken med snickarglädje. Den låga västra flygelbyggnaden är också timrad och har valmat tak mot

Huvudbyggnaden har en frontespis och en förstukvist mitt på entréfasaden. Fönstren på övervåningen är spröjsade, på nedervåningen har enkla mindre fönster ersatt de ursprungliga och den övre delen har täckts.

norr, täckt med enkupigt tegel. Fasaderna är klädda med ljus grå lockläktpanel samt vita fönsterfoder och snickerier. Flygelbyggnaden har tvåluftsfönster med sex rutor och spröjs. Norr om huvudbyggnaden har det funnits en ladugård, både den och den östra flygelbyggnaden revs under 1900-talet.

Ensta krog har högt lokal- och samhällshistoriskt värde genom sina publika funktioner och har även högt byggnadsmaterialvärde, genom att den ursprungliga konstruktionen är bevarad.

Råd och riktlinjer för Ensta krog

- När underhåll av Ensta krog sker bör ett antikvariskt åtgärdsförslag ligga till grund för arbetena. Renovera byggnaderna med traditionella material och metoder.
- Eventuella ny- och tillbyggnader ska underordnas befintliga byggnader och anpassas till platsens höga kulturvärden.

Hjortvägen

Vid den östra delen av Hjortvägen finns villor från 1950- och 1960-talet som har hög andel ursprungliga material och detaljer av hög kvalitet bevarade.

Villorna är uppförda i en eller två våningar med fasader i rött eller gult tegel och med grå putsad sockel. Typiskt för tiden är uppdelningen av byggnaden i två eller flera delar som förskjuts mot varandra.

I de skyddade innerhörnerna har entréer och uteplatser placerats. Det finns bevarade entrépartier med sidoljus och fönstersnickerier i fennissat ädelträ. Några byggnader har smidesräcken vid trappor och balkonger. Ett hus har integrerade hänggrännor och stuprör i koppar. Låga häckar eller staket avgränsar trädgårdarna mot gatan. Frukträd, dekorativa grupper av barrväxter och rosenbuskar är luftigt utplacerade på gräsmattor.

Omsorgen om material och detaljer är kännetecknande för bebyggelsen i området och bidrar till helhetsintrycket och de höga arkitektoniska värdena.

Råd och riktlinjer för Hjortvägen

- Behåll ursprungliga entrépartier, balkongräcken, fönstersnickerier, tegelfasader och nätta takutsprång.

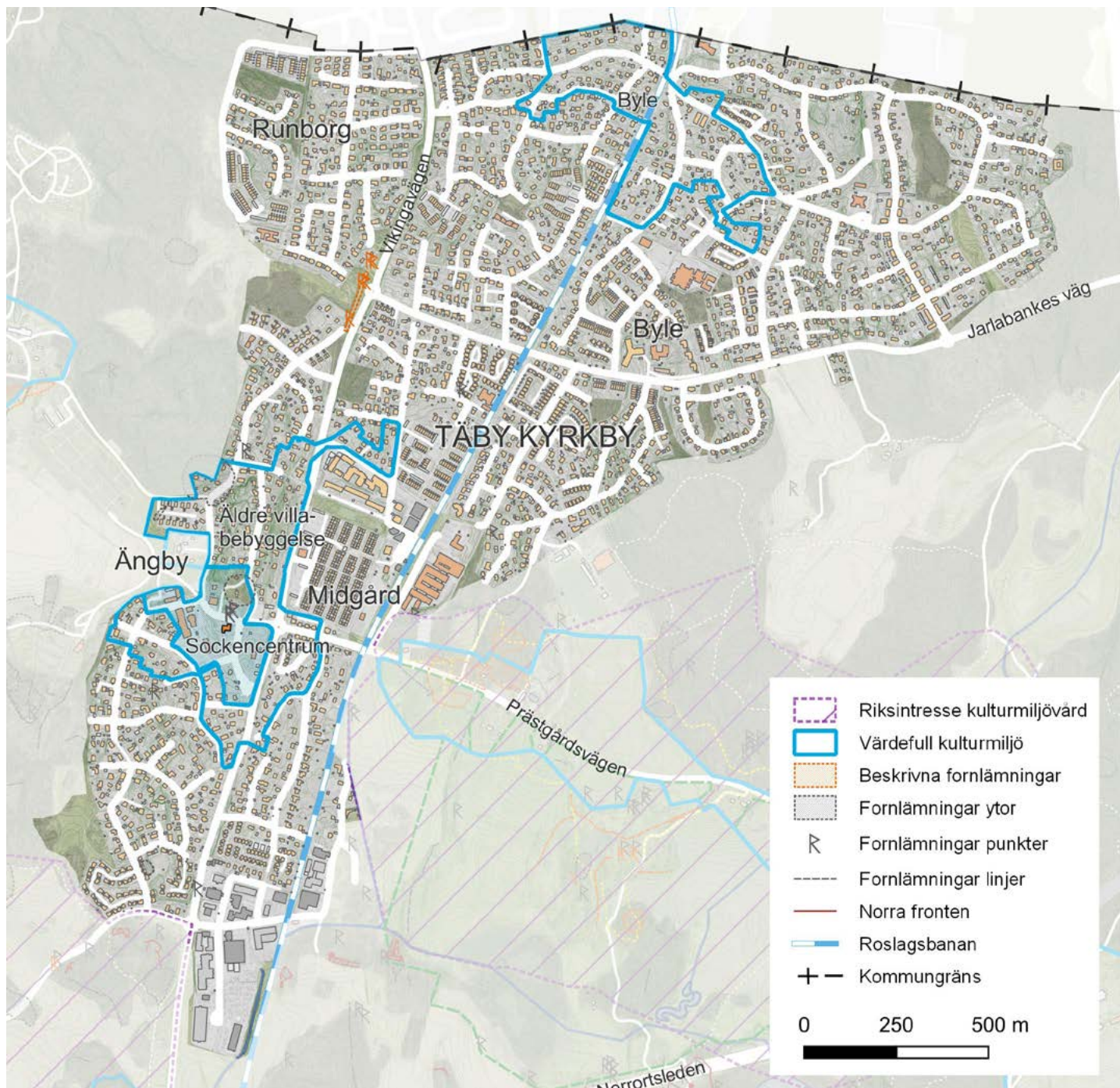
En villa uppförd år 1959 med fasader av gult tegel och taket täckt med brunt glaserat tegel. Byggnaden består av två delar som är förskjutna mot varandra.

En villa byggd år 1959 med fasader av rött tegel. En liten vädringsbalkong har ett smidesräcke. Byggnaden består av två delar förskjutna mot varandra. Arkitekt Sixten Magnusson.

En villa byggd år 1959. Denna villa har flera förskjutningar i fasaden. I de skyddade hörnen finns entré, biluppställning och uteplats. Det assymetriska byggnadssättet är karaktäristiskt för 1950-talet. Formspråket är avskalat, takfot och stuprännor är integrerade i byggnaden. Arkitekt Bo Möller.

Karta över Täby kyrkby med tre områden med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse markerade.

Täby kyrkby

Områdets karaktär

I takt med att Roslagsbanan byggdes och öppnades år 1885 ökade också byggandet i Täby kyrkby. Med avstyckningsplanen från år 1907 kom odlingsmarkerna kring gårdarna Täby och Byle att bebyggas med en ny villastad. I och med järnvägens framdragnings och de två stationslägena i anslutning till de gamla gårdarna blev Täby snart en av Stockholms 30 större villastäder.

Planeringen för Täby villastad följde tidens naturanpassade ideal, med slingrande vägnät, stora tomter samt öppna ytor för rekreation och umgänge. År 1925 fanns det 1 250 personer boende i kyrkbyn och de flesta var bönder eller anställda vid jordbruken. I kyrkbyn fanns det fyra diverseaffärer, en charkuteri-butik, ett konditori och ett bankkontor. Här fanns även bagare, frisör, två byggmästare och målare, en fotograf, elektriker, en smedja, två åkare, ett elverk och ett mejeri. Ett litet samhälle byggdes upp

Täby kyrkby, vid stationen finns Täbys första höga hus från 1955. Arkitekt Sture Frölen.

På stationshuset finns en gammal skylt. Det var först i mitten av 1950-talet som namnet ändrades till Täby kyrkby, tidigare stod det bara Täby.

runtom Roslagsbanan och allt man kunde behöva fanns. Till en början växte kyrkbyn snabbt. Till samhällsservicen hörde även två skolor, ett äldreboende, järnvägsstationen, en fjärdingsman och Täbys första sjukvårdsmottagning som hade barnmorska.

Utbyggnaden av kyrkbyn bromsades kraftigt vid starten av första världskriget. En ny utbyggnadsvåg kom på 1950-talet, då en satsning på en ny centrummiljö med flerbostadshus kom. Vid Täby kyrkby centrum finns ett stationshus, ett högt punkthus och tre lamellhus från mitten av 1950-talet. Nästa stora utbyggnad av kyrkbyn kom på 1970-talet med stöd av en ny stadsplan. Då styckades en stor del av de äldre fastigheterna av och både radhus och enskilda villor uppfördes.

Midgård, nära stationen, är Täby kyrkbys största radhusområde med 231 lägenheter fördelade på 32 längor. Radhusen är uppförda i två våningar och har flacka pulpettak med takband. Fasaderna har stående panel med en horisontell list som markerar gräns mellan våningar. Fönstren har inte foder eller spröjs. Radhuslängorna har ett rationellt och enkelt formspråk. Området byggdes åren 1972–1973.

Miklagård 11–88, som ligger omedelbart norr om stationen, byggdes åren 1975–1976. Radhuslängorna har spetsiga sadeltak täckta med röda betongpannor och varje lägenhet har två takkupor. Fasaderna är klädda med gulmålad spontad panel.

Vid Karlslund i södra delen av kyrkbyn uppfördes parhus och kedjehus i ett och ett halvt plan under

Lamellhusen vid Midgårdsvägen byggdes år 1954.

Täbys äldsta brandstation byggd år 1937 vid Vikingavägen, garaget är vitputsat, slangtornet har fasad av röd träpanel.

Täby kyrka, det branta taket är täckt med svarttjärade träspån. Mot Kyrkvägen finns en stiglucka, en taktäckt port i kyrkogårdsmuren.

Kyrkskolan, byggd år 1911 är nu nyrenoverad och vitputsad.

åren 1975–76. Byggnadsvolymerna är förskjutna och de svarta sadeltaken är uppbrutna med takkupor och balkonger. Fasaderna i träpanel är målade gula eller röda.

I den nordostliga delen av kyrkbyn, väster om gården Byle, låg under tidigt 1900-tal det andra stationsläget, som nu är borttaget. I området upptäcktes på 1920-talet en källa med mineralhaltigt vatten. Hemberga brunn med tillhörande pensionat blev en turistattraktion som erbjöd storstadsbor hälsobringande bad i en avkopplande miljö. Brunnen kom senare att utvecklas till en mineralvattenkälla med samma namn.

Bebyggelsen vid de två stationslägena Täby kyrkby och Byle har med tiden vuxit ihop. Idag finns många av egnahemshusen från början av 1900-talet bevarade, särskilt vid de gamla stationslägena och vid gator som till exempel Skolvägen, Lokevägen och Nannavägen.

I den äldre planeringen förlades villorna främst på de skogsklädda höjdstråken i söder och på jordbruksmarken i norr. I de äldre bebyggda delarna av området är den tidiga villastadens planering påtaglig, med stora lummiga trädgårdar, tilltagen förgårdsmark med husen långt indragna på tomten och med gröna ytor inom och mellan kvarteren.

I norra delen av Täby kyrkby, där Kyrkvägen korsar ett kärr, lät Jarlabanke bygga en bro för nästan tusen år sedan. Bron är utförd som en vägbank byggd på risknippen och jord och kantad med stenar. Runstenar sattes upp för att göra känt vem som byggt detta. Jarlabankes bro från vikingatiden är en av Täbys mest kända sevärdheter. Strax norr om Jarlabankes bro finns ett av de äldsta torpen i Täby. Torpet heter Runborg och byggdes vid sekelskiftet 1800 för en båtsman med familj. Torpet och intilliggande kapell, nu scoutlokal, är skyddade i detaljplan.

Jarlabankes bro är en vägbank som byggdes på 1050-talet över ett sankt område i norra Täby.

Fornlämningar

Runriket

Täby kyrka ligger i en av Upplands mest fornlämningsrika socknar, vilket tyder på en tidig befolkningstäthet. I området runt Vallentunasjön, såväl i Täby kommun som i Vallentuna kommun, står många av runstenarna kvar ute i landskapet och ofta i ursprungligt läge vid gamla färdvägar. De berättar om de händelser som utspelades här för tusen år sedan. Tillsammans utgör Täby och Vallentuna kommuner världens mest runstenstäta bygd. Runriket består av totalt nio platser som ligger runt Vallentunasjön. Porten till Runriket finns vid Jarlabankes bro strax norr om Täby kyrka.

Jarlabankes bro

(L2014:229)(L2014:182)(L2015:9651)

Färdväg på vägbank som var 150 meter lång och 6,5 meter bred. Bron byggdes troligen under 1050-talet. Två stenar med runristningar står vid den norra änden. Tre resta stenar markerar färdvägen. De runstenar som stått vid den södra änden har flyttats till Danderyds och Fresta kyrkor.

På den vänstra stenen lyder texten:

”Jarlabanke lät resa dessa stenar efter sig, medan han levde, och han gjorde denna bro för sin själ och ensam ägde han hela Täby. Gud hjälpe hans själ.”

Täbys första ålderdomshem byggdes år 1931, nu används byggnaden som förskola och för föreningsverksamhet.

Täby gård, som under en period var kommunhus men som numera används av Täby församling.

Under 1970-talet byggdes många bostäder i radhus och grupphusområden i Täby kyrkby och Byle. Den här radhuslängan vid Jarlabankes väg stod färdig år 1974.

I området runt Täby kyrka finns flera villor från den första utbyggnadstiden. Denna egnahemsvilla byggdes år 1915. Fasaden är klädd med liggande panel, målad i ljus gul kulör, fönsterfoder och knutar är vita.

Värdefull kulturmiljö

Täby kyrkby, sockencentrum

Medeltida sockencentrum, med kyrka som började byggas på 1200-talet. Tillbyggnader av sakristia i norr och vapenhus i söder gjordes på 1300-talet. Kyrkan är känd för sina livfulla kalkmålningar, som utfördes av Albertus Pictor på 1480-talet. Kyrkogården är till större delen omgiven av en bogårdsmur med två stigluckor. På en höjd norr om kyrkan står en klockstapel uppförd år 1763 i tjärat trä. Täby kyrka, stigluckor och klockstapel är kyrkliga kulturminnen och skyddas av kulturmiljölagen 4 kap. Väster om kyrkan finns kyrkskolan från år 1911. Mitt över Kyrkvägen finns ett före detta ålderdomshem, uppfört år 1931 i klassicistisk stil.

Kyrkvägen som går på kyrkans östra sida och fortsätter mot Jarlabankes bro i norr, utgör en del av en mer än tusen år gammal väg. Den gårdsbebyggelse med fyra gårdar som utgjorde Täby by är borta förutom en huvudbyggnad, Täby gård. Täby gård är en vitputsad byggnad med tegeltäckt sadeltak och frontespis, som nu är församlingshem men som från åren 1924 till 1950 fungerade som kommunhus. Vid Vikingavägen finns den gamla brandstationen med garage och slangtorn från 1932. Området har mycket stort kulturhistoriskt värde, med stora kunskaps- och upplevelsevärden. Platsen har lång historisk kontinuitet, bebodd sedan mer än tusen år och fungerade som Täbys centrum fram till 1950-talet. Det samhällshistoriska värdet är påtagligt.

Torpet Runborg byggdes för båtsmän vid Södra Roslags 1:a båtsmanskompani.

Råd och riktlinjer för Täby kyrkby, sockencentrum

- I området närmast Täby kyrka bör man vara mycket försiktig med förändringar och väga in hur de påverkar upplevelsen av platsen och siktlinjer mot kyrka, klocktorn och skola.

Täby kyrkby, äldre villabebyggelse

Med start vid järnvägsstationen växte en villastad upp efter avstyckningsplan från år 1907. I området runt Täby kyrka finns många villor kvar från början av 1900-talet och utgör representanter för den första utbyggnaden av Täby villastad. Karaktäristiskt för villor från tidigt 1900-tal är branta, ofta brutna tak med täckning av taktegel eller målad plåt. Takkupor, förstukvistar, burspråk och glasverandor är vanliga och fönstren är ofta spröjsade. Villorna har ofta en markerad sockel i som tar upp höjdskillnader.

Byle

Villastad som växte upp enligt stadsplanen från år 1907. Området är planerat efter trädgårdsstadsideal med stora tomter. Byleområdet har, till skillnad från många andra delar av kommunen, en stor del av platsens ursprungliga villabebyggelse från den tidiga egnahemsepoken bevarad, i synnerhet kring den gamla hälsobrunnen i Hemberga. I Länsstyrelsens förslag till kulturmiljöprogram från år 1980 föreslogs Byle som ett bevarandeområde och kommunen tog några år senare fram specifika råd och riktlinjer för kompletterande bebyggelse i den värdefulla miljön.

Råd och riktlinjer för Täby kyrkbys äldre villabebyggelse och för Byle

- Fasadmaterial på äldre villor i området består ofta av liggande spontad panel av den typ som var vanlig i början av 1900-talet. Även putsade hus förekommer. Fasaderna är ofta målade med falu rödfärg eller täckmålade i ljusa toner. Fönsterfoder, vindbrädor knutar och övriga detaljer är vanligtvis vita. Vid om- och tillbyggnader bör fasadmaterial och färg anpassas till befintlig byggnad om den har kvar ursprunglig färgsättning.
- Särskild vikt bör läggas vid att anpassa nya byggnader och tillbyggnader till platsens kulturvärden.
- Trä eller puts rekommenderas som fasadmaterial för nybyggnader, med en färgsättning som är samstämd med omkringliggande byggnader.
- Fönster bör utformas i trä och likhet med originalutformningen.
- Se även generella råd och riktlinjer.

Vid Lokevägen i Byle finns några välbevarade jugendvillor. Den här villan är från år 1910. Vanliga karaktärsdrag för villor i jugendstil är assymetrisk fasadkomposition, branta takfall, burspråk och spröjsade fönster.

Karta över Viggbyholm med värdefulla kulturmiljöer.

Viggbyholm

Områdets karaktär

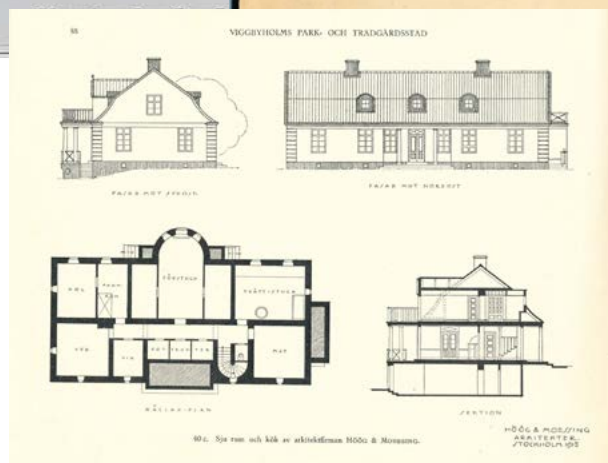
Viggbyholm är ett stationsnära villasamhälle, vars naturnära planering, slingrande terränganpassat vägnät och stora tomter är tydligt förankrat i planeringsidealerna för det tidiga 1900-talets villastäder.

Expansionen av den nya kommundelen var främst ett resultat av Roslagsbanans förlängning till Öster-

skär. En hållplats anordnades vid Viggbyholm år 1903 och från år 1910 hade Viggbyholm en riktig station. Det var startskottet för den gradvisa expansion som följde, från det stationsnära villasamhället, de första villorna byggdes norr om järnvägen till den mer storslagna planeringen av Viggbyholms Park- och Trädgårdsstad som förlades till det skogsklädda höjdpunktiet ner mot Stora Värtan.

Viggbyholms park- och trädgårdsstad. Kvarterstrukturen i villaområdena är genomförd, men den storslagna planen med breda allékantade gator och offentliga byggnader i Viggbydalen slutfördes inte. Den västra delen av området tillhör nu Näsby park.

Viggbyholms gård, vy från Skördevägen.

Även om delar av den tänkta utvecklingen med exempelvis breda allékantade huvudgator med parkmotiv aldrig utfördes, lever det tidiga 1900-talets trädgårdsstadsideal med naturanpassad planering i hög grad kvar i stora delar av Viggbyholm.

En inspirerande mönsterbok med villor och sportstugor togs fram år 1919. Här finns flera av tidens namnkunniga arkitekter representerade, såsom Jacob J:son Gate, Torben A Grut och Cyrillus

Johansson. Målet var att skapa förutsättningar för en enhetlig karaktär i området med klassicerande villor och nationalromantiska sportstugor. Intresset för villabyggande var till en början svalt, år 1918 var omkring 70 av tomterna bebyggda, främst av sommarstugor. Den gällande byggnadsplanen (V1) bygger på grundplanen från år 1918 och uppdaterades av ingenjör David Dyfverman år 1932 för att fastställas med kompletterande handlingar år 1935.

Viggbyholms gård, vy från Djursholmsvägen. Flyglarna är äldre än huvudbyggnaden.

Viggbyholms station. Stationshuset invigdes 1908 och är välbevarat exteriört, endast färgsättningen har ändrats.

Några av de äldsta husen från tiden kring sekelskiftet 1900 finns fortfarande kvar i den därefter gradvis utbyggda villabebyggelsen. I både norr och söder präglas området av den gamla byggnadsplanens grundstruktur, med en blandning av villor och några kvarvarande enkla fritidshus som stilmässigt representerar alla 1900-talets decennier. Avgränsningar mot gatan och mellan husen domineras fortfarande av häckar och låga genomsiktliga staket. I Viggbyholm finns Sankt Olofs kapell som invigdes år 1940.

Fornlämningar

Gravfält vid Viggbyholm (L2014:915)

Vid Viggbydalen bredvid Skördevägen finns ett gravfält med cirka 20 fornlämningar. Det är önskvärt att gravfältet bevaras för framtiden. De höga natur- och kulturvärden som finns på platsen berättar om hur människor levde i Täby under folkvandringstid, vendel- och vikingatid.

Boplats vid Viggbyholm (L2013:7608)

En större del av boplatsen grävdes ut under år 2020, ett område i söder är orört. Boplatsen dateras till yngre järnålder, med en tyngdpunkt i vikingatid. Arkeologerna fann rester av bebyggelse, såsom stolphål, stenrader och härdar av upp till 20 hus, men också en silverskatt. Platsen har troligtvis varit en samlingsplats innan man har farit ut på havet.

En av få kvarvarande sommarstugor finns på Bryggvägen i Viggbyholm. Huset är byggt år 1922.

Foto från när boplatsen (L2013:7608) grävdes ut. Foto Arkeologerna, Statens historiska museer.

Viggbyskolan, från början Viggbyholms folkskola, med vackra lunettfönster i nedre takfallet och målade dekor på den ljusa ockrafärgade putsfasaden. Arkitekter André och Stille.

Värdefull kulturmiljö

Viggbyholms gård

Viggbyholm har vuxit fram ur en av Täbys gamla bybildningar med rötter i vikingatid och med ett namn, Vighby, (Vikby) som är dokumenterat sedan 1200-talet. Byn hade tre gårdar och tillsammans med Kjula, som också hade tre gårdar, skulle man utrusta en roddare för ledningsflottan. Byarnas läge var vid nuvarande Viggbygården och norr om Viggbyholms station.

När adelsmannen Israel Lagerfeldt köpte byarna Vikby, Kjula och Fällbro på 1600-talet bildades ett säteri som bebyggdes ståndsmässigt med en karolinergård med utsikt mot Värtan. Vikby förlorade sin betydelse och en gård blev kvar som dagsverkstorp.

Den nuvarande huvudbyggnaden på Viggbyholms gård uppfördes år 1907 på det äldre husets grund. Flyglarna är från 1700-talet och ekonomibyggnader från mitten av 1800-talet fram till sekelskiftet 1900. En internatskola för både pojkar och flickor, Viggbyholmsskolan, startades här 1928.

Huvudbyggnaden är i två våningar, har brutet tak och frontespis med svängda jugendformer, ett lunettfönster och en klocka i gavelfältet. Fasaden har liggande ljus grå panel, fönsterfoder som är svagt bågformade, vitmålade överstycken och sidstycken som breddas nedtill. Fönstersnickerier är ljus grågröna. Flygelbyggnaderna i en våning har brutna och valmade tak täckta med enkupigt lertegel, nederdel med ståndränna och takkupor i svartmålad plåt. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i rosa kulör. Fönsteromfattningar är vita och fönstersnickerier ljus gröna.

Viggbyholms bevarade gårdsmiljö med huvudbyggnad och flyglar med omgivande trädgård, ekonomibyggnader och landskap med lång hävd utgör en värdefull kulturmiljö med höga samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

Råd och riktlinjer för Viggbyholms gård

- Underhåll huvudbyggnader och flyglar med traditionella material och metoder.
- Behåll ekonomibyggnadernas volymer, material och enkla karaktär vid renovering.

Viggbyholms gård, huvudbyggnaden är byggd år 1907.

Viggbyholm stationssamhälle

Stationsmiljön från år 1908 är till stor del bevarad. Stationsbyggnaderna moderniserades på 1940-talet och är nu målade i en ljus gul kulör med gröna fönstersnickerier. Det rödmålade magasinet norr om stationshuset stod tidigare på nuvarande infartsparkering vid Södervägen, men flyttades norrut när stationen byggdes om.

Täbys första område med flerbostadshus ligger intill stationsområdet. Viggbyholm 44:1 uppfördes av HSB 1949. Byggnaderna ritades av HSBs arkitektkontor, ansvarig arkitekt Curt Strehlenert. Byggnaderna är tilläggsisolerade, har fasader med ockrafärgad grov spritputs, portomfattningar i tegel eller sandsten och sadeltak utan takkupor, täckta med röda takpannor. Portar och balkongräcken är utbytta. Byggnaderna vid Järnvägsallén har en ovanlig planform och är sammanbyggda stjärnhus. I samma kvarter finns Viggbyholm 44:2, som också har tilläggsisolerats och har en slät puts. Balkongerna har täta räcken av sinuskorrugerad vitmålad plåt med överliggare i stål. Flerbostadshuset på Viggbyholm 44:2 har sadeltak utan takkupor, täckta med takpannor och putsade fasader i ljust ockragult. Entrépartierna har omfattningar i sandsten och ursprungliga fönster. Balkongerna har ursprunglig storlek. Kvarteret är trots ändringar en god representant för 1940-talets folkhemsarkitektur.

I området finns också Viggbyskolan. Huvudbyggnaden färdigställdes år 1926. Den klassicistiska fasaden är slätputsad, ljust ockragul och med målade pilastrar i mörkare ton. Mot gården finns en bred frontespis över huvudentrén. Takfoten har en kraftig tandsnittlist. Det rödmålade plåttaket är brutet och den nedre delen välvd. Breda lunettfönster ger ljus till vindsplanet. Skolan byggdes till mot norr i mitten av 1950-talet och en gymnastiksal lades till på 1970-talet. Skolan är en viktig symbolbyggnad för det tidiga 1900-talet och har en placering och utformning som ska inge respekt. Viggbyskolan är en viktig representant för 1920-talsklassicismen och är utvändigt väl bevarad. Även den nyare byggnaden från mitten av 1950-talet är karaktärsfull. Putsfasader med dekor och färgsättning, takform och fönster är viktiga karaktärsbärare. Viggbyskolan har höga kulturhistoriska värden.

Området vid stationen är känsligt för förändring som påverkar möjligheten att avläsa områdets ursprung som tidigt stationssamhälle invid Roslagsbanan.

Råd och riktlinjer Viggbyholms stationssamhälle

- Behåll byggnadernas ursprungliga stil och färgsättning.
- Eventuella tillägg bör anpassas i skala och gestaltning så att områdets karaktär bevaras.

Flerbostadshusen vid Viggbyholms station byggda på 1940-talet var det första större bostadsområdet som uppfördes i Täby. Foto Oskar Bladh, Arkdes samlingar.

Norra Viggbyholm, i fonden en villa som år 1909 flyttades från Brunnsviken till Viggbyholm. Den var ursprungligen uppförd år 1838 och kallas Jaktvillan. Flygelbyggnaderna tillkom år 2006.

Karlsholms gård från år 1904 är den första villan som byggdes i Viggbyholms Norra Villastad.

Norra Viggbyholm

Villabebyggelsen på båda sidor om Roslagsbanan har vuxit fram gradvis sedan början på 1900-talet. Inledningsvis byggdes främst sommarstugor, men med den nya byggnadsplanen på 1930-talet tilltog villabyggandet. Idag är villabeståndet brett med allt från detaljrik jugend, stram 1920-talsklassicism till 1960-talets mörka tegel med stora fönsterpartier och moderna kataloghus från de senaste årtiondena.

Kännetecknen för den äldre villabebyggelsen är att de har sadeltak eller brutet tak och ibland utkragande nedtill. Taken är oftast täckta med tegelpannor eller plåt. Träfasaderna är täckmålade i ljusa kulörer eller avfärgade i falurött med fönsterfoder i kontrasterande färg, putsade fasader har milda pastellfärger. Fönstren är ofta spröjsade, verandor och burspråk ger variation i fasaderna och ofta finns fina snickeridetalyer vid förstukvistar. Terrängen på vissa ställen är mycket kuperad. I äldre tid har plana trädgårdsytor skapats med flera lägre terrasseringsar och trappor däremellan. Ofta tar huvudbyggnader upp höjdskillnader med suterräng- eller källarplan. Karaktäristiskt för den äldre villabebyggelsen är stora tomter med låga häckar eller staket mot gatan.

Villaområdet berättar om hur Täby förvandlades från jordbrukande landsbygd till utveckling av en storstadnära villaförort i samband med att järnvägen byggdes ut. I Norra Viggbyholm finns fritidshus och villor som representerar utvecklingen från de första utbyggnadsåren på 1900-talet till nutid.

Delar av norra Viggbyholm kännetecknas av blandad bebyggelse, till vänster en villa byggd år 1926 och bredvid den en villa från år 1966 med fasad i rött tegel och takband i kopparplåt. Båda villorna är karaktäristiska för sin tid.

Råd och riktlinjer för Norra Viggbyholm

- Vid om- och tillbyggnader bör fasadmateriell och färg anpassas till befintlig byggnad om den har kvar ursprunglig färgsättning.
- Den ursprungliga färgsättningen bör vara vägledande för all bebyggelse i området.
- Fönster bör utformas i likhet med originalutformningen och i trä.
- Särskild vikt bör läggas vid att anpassa nya byggnader och tillbyggnader till platsens kulturvärden.
- Trä eller puts rekommenderas som fasadmateriell för nybyggnader, med en färgsättning som är samstämd med omkringliggande byggnader.
- Se även generella råd och riktlinjer.

Kvarteret Gärdssmeden vid Viggbyholms gård. Byggnaderna har utformats i klassicistisk stil.

Kvarteret Gårdssmeden

Området är bebyggt med parhus och enbostadshus i herrgårdsliknande arkitektur, tvåvåningsbyggnader med ljus målad träpanel, med omsorgsfullt utförda detaljer vid entréer och fönster samt tegeltäckta sadeltak. Området är enhetligt gestaltat med 1800-talets klassicistiska träarkitektur som förebild och en anpassning till närliggande Viggbyholms gård. Fastigheterna längst i nordost gränsar till Viggbydalens öppna landskapsrum. I detaljplanen är en stor del av tomtmarken mot öster prickmarkerad för att bevara öppenheten.

Råd och riktlinjer för kvarteret Gårdssmeden

- Bevara områdets enhetliga karaktär och behåll ursprunglig färgsättning. Eventuella tillägg bör utföras anpassade till områdets formspråk och placeras så att de inte stör helhetsintrycket.

Viggbyholmsskolan

Viggbyholmsskolan var en tidig svensk friskola som startade 1928. Med tiden uppfördes mer än 20 byggnader i anslutning till Viggbyholms gård, av dessa återstår hälften. Lärarbostäderna, fem putsade tvåvåningshus med tegeltäckta sadeltak och enkel klassisk form är uppförda i början av 1950-talet. Idag varierar färgsättningen mellan husen, men samtliga var från början terrakottafärgade. Rektorsbostaden i funkisstil uppförd 1937, elevhemmet Solgården från år 1935, båda vid Alvägen och skolans grundares, Per Sundbergs gamla bostad, berättar om platsens historia.

Drakskeppsskolan byggdes av Täby kommun år 1957, men verksamheten drevs av Viggbyholmsskolan som Täby realskola. Flera svenska kulturpersonligheter har undervisat eller gått på skolan, till exempel Karin Boye.

Viggbyholmsskolans banbrytande pedagogik med fokus på kultur och individuell kreativ utveckling låg långt före sin tid. Viggbyholmsskolans byggnader har samhällshistoriskt intresse.

Råd och riktlinjer för Viggbyholmsskolans byggnader

- Behåll byggnadernas ursprungliga stil och färgsättning.

Viggbyholmsskolans rektorsbostad, byggd år 1937 i funkisstil.

Viggbyholmsskolans lärarbostäder vid Alvägen är uppförda åren 1951–1952. Nils Teschs arkitektkontor.

Sundbergs tidigare bostad, vid Per Sundbergs väg.

Karta över Näsbypark med värdefulla kulturmiljöer.

Näsbypark

Områdets karaktär

Näsbypark är en stadsdel vars framväxt är starkt knuten till både en dominerande herrgårdsmiljö och järnvägens utbyggnad. Näsby slott, som ligger strategiskt utmed vattnet invid Näsbyviken, är med sin slottspark och långa infartsallé en tongivande rest av det tidigare herrgårdslandskapet. Slottet, uppfört efter ritningar av Nicodemus Tessin den äldre vid slutet av 1600-talet, brandhärjades år 1897. Slottet

och sju underlydande gårdar köptes på auktion år 1902 av Carl Robert Lamm. Tillsammans med sin hustru Dora återuppbyggde de slottet, återskapade barockparken och anlade en ny trädgård.

År 1907 bildades Näsby Fastighets AB och började stycka tomter, först i Roslags-Näsby och västra Ella gård. Först ut att planläggas vid Näsby slott var det strandnära området Näsby slottspark med

utblick över Stora Värtan. Redan år 1933, fem år efter stadsplanens antagande, var över 200 tomter bebyggda. Inför planläggningen var slottsherren Lamm angelägen om att bevara så mycket som möjligt av parkstrukturen. Grundstrukturen, med en stor andel grönytor, stora tomter och ett slingrande vägnät kopplat till breda, raka och ofta trädkantade huvudgator som Slottsvägen och Centralvägen, är fortfarande tongivande drag i kommundelen. Möjligheten till rekreation och friluftsliv både sommar- och vintertid bidrog till att området inledningsvis även var populärt för fritidshus. Bastuholmen strax norr om Näsbyvikens mynning delades upp och bebyggdes med enkla fritidshus med start i början av 1930-talet.

Med förlängningen av järnvägen till området på 1930-talet, etableringen av Sjökrigsskolan i Näsby slott på 1940-talet och motorvägens sträckning på 1950-talet följde en gradvis utbyggnad av villabeståndet.

Parallellt med tillkomsten av kommunens nya knutpunkt i Roslags-Näsby sattes ramarna för Näsby-parks omvandling från villasamhälle till modern stadsdel, med egen centrumanläggning i en stadsplan från 1953. Först ut bland kommundelens mer storskaliga projekt var det motorvägsnära flerbostadshusområdet Örnstigen (1952–53). Det följdes av grupphusområdet Norskogen (1957–59) och det stationsnära Näsbypark centrum, med anslutande flerfamiljshus som tillkom i flera etapper från år 1956 och framåt. Centrumanläggningen i två plan invigdes 1961 och har efter det byggts på med ett kraftigt punkthus vid Centralvägen och torget har

byggts in. Delar av centrumet och framförallt intilliggande flerbostadshus bevarar dock fortfarande det tidiga 1960-talets modernism. Näsbyparksskolan ligger i direkt anslutning till centrumet. Delar av skolbyggnaderna, till exempel gymnastiksalen och två flygelbyggnader mot sydväst, är från år 1958. Dessa byggnader har fasader av rött tegel och generösa ljusinsläpp från fönster med vitmålade snickerier.

Efter 1960-talets intensiva utvecklingsfas har området kompletterats med mindre grupphusområden såsom Näsby gård och under senare år några flerfamiljshus, exempelvis utmed Centralvägen.

Villaområden med stora lummiga trädgårdar och tilltagen förgårdsmark, med husen långt indragna på tomten, bidrar i hög grad till Näsby-parks gröna karaktär. Efterkrigstidens utbyggnad kring den långsträckt dalgången som numera är grönstråket Centralparken följer tidsandans ”hus i park”, det vill säga storskaliga huskroppar på höjdparter inbäddade i skogsmark och med gårdsmiljöer vars funktionella planering samspejar med sparad naturmark.

I Näsbypark finns flera grupphusområden av hög kvalitet. Norskogen är ett grupphusområde med 197 bostäder i villor, parhus och radhus byggda åren 1957–59. Husen ger ett lätt intryck med sina flacka tak, finprofilerad fabrikslackad aluminiumplåt i fasaden och fönster utan spröjs och foder. Fönstren sitter i liv med fasaden. Färgsättningen har varit enhetlig i rött, grönt, gult och grått. Byggnadselementen tillverkades av Mockfjärdhus ”Hus i paket” med Gustaf Lettström som arkitekt. Det finns

Örnstigen's flerbostadshus uppfördes åren 1952–1953, byggnaderna är anpassade till den kuperade terrängen.

områdesriktlinjer för Norskogen som syftar till att området ska behålla sin enhetlighet.

Kvarteret Hägern i Näsbygård är ett enhetligt anlagt småhusområde, med småskaliga kvarter och intima gaturum. Kvarteret Hägern uppfördes åren 1975–1976. Kedjehusen har bottenvåning i fasadtegel, småspröjsade fönster med brunsvarta snickerier, branta tak med svarta betongpannor, små takkupor inklädda med svartmålad plåt, svartmålade vindskivor, nätta takutsprång och gavlar i brun-, röd- eller grönmålad träpanel. Arkitekturen hämtar inspiration från lantliga byggnadstraditioner och bryter mot 1960-talets modernism.

Kvarteret Tranan har parhus och enbostadshus i herrgårdslignande arkitektur, en- och tvåvåningsbyggnader med träpanel täckmålad i ljusa pastelltoner, fina detaljer vid entréer och fönster och sadeltak med röda betongpannor. Några hus har frontespiser. De två enbostadshusen vid områdets entré har tak täckta med svartmålad bandplåt och små takkupor. Kvarteret uppfördes åren 1998–1999, med Engstrand och Speek AB som arkitekter.

Fornlämningar

Gravfält vid Flottiljvägen (L2015:9341)

Ett stort gravfält, från järnåldertid som är 290 x 110 meter. Det består av cirka 110 fornlämningar. Det finns två högar, 95 runda stensättningar, 10 rektangulära stensättningar och en triangulär stensättning.

Gravfält vid Näsby allé (L2014:168)

Ett gravfält från yngre järnåldern med tre gravhögar som är cirka åtta meter i diameter och upp till en meter höga och två runda, låga gravar som är cirka 6 meter i diameter och 0,2 meter höga. Samtliga gravar är övertorvade.

Gravfält vid Flottiljvägen, L2015:9341, i förgrunden en rektangulär stensättning.

Norskogen, elementhus byggda åren 1958–1959. Fönstren sitter i liv med fasaden av finprofilerad aluminiumplåt.

Kvarteret Hägern, elementhus byggda i mitten av 1970-talet. Bottenvåningen är utförd i tegel, den höga gaveln i träpanel.

Kvarteret Tranan, elementhus byggda i slutet av 1990-talet. Arkitekturen är klassicistisk med välgjorda detaljer.

Näsby slott, ett barockslott i klassicistisk arkitektur. Slottet med omgivande alléer och park är Täbys enda byggnadsminne.

Värdefull kulturmiljö

Näsby slott

Näsby slott anlades efter Nicodemus Tessin den äldres ritningar från år 1665 och består av en tvåvånings huvudbyggnad med två flyglar. Det första förslaget till parkanläggning upprättades på 1600-talet av Jean de la Vallée. Förslaget bearbetades sedan av Nicodemus Tessin den äldre. Slottet byggdes om år 1731 med en mindre hamn och terrass mot Näsbyviken. Delar av parken mot vattnet utvecklades under influens av den engelska landskapsparken under senare hälften av 1700-talet. Då anlades även trädgårdsanläggningar med drivhus och orangeri söder om barockparken. Under 1800-talet fortsatte en utveckling med trädgårdskvarter och äppelodling. Under 1800-talets slut förföll slottet och det brann år 1897.

Slottet restaurerades i början av 1900-talet av den nye ägaren, Carl Robert Lamm. I förbindelse med slottet byggdes år 1913 norra flygeln. Parkanläggningen berikades under det tidiga 1900-talet med skulpturer och brunnskar. Näsby slott förvärvades år 1941 av staten och södra flygeln byggdes till. Från år 1943 inrymde slottet lokaler för Kungliga Sjökrigsskolan, KSS. Marinen byggde successivt ut området med kaserner, mässbyggnad, två mindre enbostadshus, två exercishallar, bollplan, värmecentraler och ett antal förrådsbyggnader. Parkanläggningen med alléer omgivna av det öppna kulturlandskapet beva-

rades långt in på 1900-talet. Parken restaurerades år 1974 efter förslag av Walter Bauer. Pliktverket hade sin verksamhet i byggnaderna fram till början av 2000-talet.

Näsby slott. Under stormaktstiden var det naturligt att resa till slottet sjövägen, därför var det viktigt med en representativ fasad mot Näsbyviken.

Entré till Näsby slott vid Djursholmsvägen, vitputsad vaktkur från 1940-talet med grindstolpar och järnsmidesgrindar.

Täby kommun antog en detaljplan för området som fick laga kraft år 2018. Med stöd av detaljplanen har området öppnats upp för besökare och nya bostäder med trädgårdsstadskarakteristik har tillförts. Slottet har renoverats och fungerar idag som hotell och konferensanläggning. Barockparken håller på att rustas. För att möjliggöra denna utveckling har kasernbyggnader och vissa mindre byggnader från Sjökrigsskolans tid rivits. Den nya bostadsbebyggelsen, uppförd åren 2019–2023, har utformats och placerats med hänsyn till kulturmiljövärdena på platsen.

Näsby slott är uppfört i barockstil med utskjutande flyglar mot Näsbyviken. En mittrisalit markerar entrén. Mot trädgårdssidan, barockparken, domineras fasaden av höga spröjsade fönster. Byggnaden har två våningar och en kraftig sockel. Fasaderna är putsade i en ljus ockragul ton och har en enkel rusticering. Byggnaden har säteritak krönt av en lanternin. Barockparken med symmetrisk plan, häckar, allér och skulpturer samt stallet ingår också i byggnadsminnet. Stallet från år 1665 är förmodligen Täbys äldsta profana byggnad.

Näsby slott, den omgivande parken och stallet utgör en sammanhållen miljö med stora kulturhistoriska värden då slottet uppfördes efter ritningar av den tidens mest framstående arkitekt, Nicodemus Tessin den äldre. Det gäller även parkanläggningen. Vidare utgör slottet ett representativt exempel från den tid då den svenska adeln skaffade sig stora gods i Stockholmstrakten och är därför ett viktigt samhällshistoriskt dokument. Trots förändringar i samband med ombyggnader efter branden i början av 1900-talet har slottet bevarat sin barockkarakteristik. Området närmast slottet är byggnadsminne sedan 1943 och skyddat enligt kulturmiljölagen.

Råd och riktlinjer för området vid Näsby slott

- Inom byggnadsminnet krävs Länsstyrelsens tillstånd för eventuella ändringar som strider mot byggnadsminnets skyddsbestämmelser.
- Vid underhåll och ommålning är det viktigt att säkerställa att färgprogrammet som tagits fram för den nya bebyggelsen följs. De nya byggnadernas färgsättning är gjord för att harmonisera med Näsby slotts material och kulörer.

Kvarteret Domherren, engelska radhusen, ritade av arkitekt Gunnar Jacobsson.

Kvarteret Ankaret, arkitekt Lars Hellman.

Kvarteret Domherren

”Engelska radhusen” i Näsbypark är egentligen kedjehus med tvåvåningsbostadsdel och fasad av rött tegel, envånings putsad garagedel samt blå garageportar. Området färdigställdes år 1955 och ritades av arkitekt Gunnar Jacobson. Kedjehus var något nytt och en möjlighet att bygga tätt på små tomter. Området är ett fint exempel på 1950-talets omsorg om material och detaljer. Det är också välbevarat och behåller ursprunglig färgsättning och formspråk.

Kvarteret Ankaret, ”Långa raden”

Radhusområde med 31 lägenheter uppfört år 1968. Området byggdes för officerare vid Sjökrigsskolan på Näsby slott. Husen bildar långa veckade rader och ger ett enhetligt och harmoniskt intryck. De låga huslängorna utformades med platta tak för att inte synas från Näsby slott. Fasaderna är utförda i vit kalksandsten, övre del i liggande träpanel ljus grå och ett utskjutande takband i vitmålat trä. Området är enhetligt och väl bevarat. Det är en god representant för det sena 1960-talets gruppområden.

Råd och riktlinjer för kvarteren Domherren och Ankaret

- Bevara områdets enhetliga karaktär och behåll ursprunglig färgsättning. Eventuella tillägg bör utföras anpassade till områdets formspråk och placeras så att de inte stör helhetsintrycket.
- Kvarteret Ankaret, ”Långa Raden”, byggnadernas enhetliga färgsättning har stor betydelse för helhetsupplevelsen och bör bevaras. Bebyggelsens horisontella uttryck är viktigt att bevara.

Jagaren 1 och Jagaren 6, kvarteren Kryssaren och Slagskeppet

I södra delen av Näsbypark centrum reser sig ett punkthus som är typiskt för det tidiga 1960-talets arkitektur. Formen är enkel, geometrisk utan takfot eller synligt takfall, fasaderna är täckta med ljus blå plåtkassetter och balkongerna är indragna.

Kvarteren Kryssaren till höger, Slagskeppet till vänster och rakt fram Jagaren.

Kvarteret Slagskeppet.

Ett långsträckt skivhus förlänger centrumanläggningen söderut och bildar fond mot parkeringsytan. Byggnaden kallades Familjehotellet och erbjöd moderna bostäder och utökad service, som ett slags kollektivhus med restaurang. I bottenvåningen är de tidsenligt uppglasade butikslokalerna ännu i bruk. Bottenvåningens indragna entréer är klädda med kalkstensskivor och med dörrpartier i lackat trä. Affärslokalerna har stora skyltfönster med karmar i lackat trä. Ett skärmtak utmed hela fasaden bär tidsenliga neonskyltar.

Skivhuset är ett av fyra med liknande utförande. De övriga är belägna på rad längs med Eskadervägen norrut. Förutom butiksdelen i bottenvåningen på Eskadervägen 12–14 följer samtliga samma mönster. Skivhusen kännetecknas av högresta, slätputsade fasader med repeterande fönster- och balkongsättning. Taken har en speciell asymmetrisk silhuett

Kvarteret Jagaren. Stora skyltfönster med karmar i fernissat trä och skärmtak med neonskyltar är några av bottenvåningens bärande karaktärsdrag.

Näsbypark centrum, Jagaren 6 omfattar det höga skivhuset och punkthuset till höger, i bakgrunden ett punkthus från 2002.

som förstärker det resliga intrycket. Samtliga hus har bevarad volym, silhuett och fönstersättning och bidrar till områdets starka 1960-talskaraktär. Jagaren 1 och 6 är fina representanter för 1960-talets storslagna arkitekturvisioner. Byggnadernas volymer med skivhusens asymmetriska takformer och punkthusets raka avslut, ljusa putsade fasader med indragna balkonger och bottenvåningarnas gestaltning med kalksten och lackat trä vid entréer och skyltfönster är viktiga karaktärsdrag. Skärmtakets enhetliga neonskyltar i silsäker 1960-talstypografi bidrar till helhetsupplevelsen. Arkitekt Sture Elmén ritade byggnaderna.

Kvarteren Kryssaren och Slagskeppet vid Kryssarvägen är typiska representanter för 1950-talets stadsplaneideal, som kännetecknas av en samlad och enhetligt utformad bebyggelsemiljö med hög kvalitet i material och detaljer. Den grova fasadputsens i sandfärg har en diskret fältindelning. Fönstersnickerier är oftast vita, men vid trapphus blå. De nätta balkongerna med räcken i smalspårig sinuskorrugerad plåt är blåmålade. Entrépartier med sandstensomfattning har dörrar och sidopartier i fernissat ädelträ med glasade öppningar. Området, som är varsamt inplacerat i bevarad natur, har höga

kulturmiljövärden som representant för tidens stadsplaneideal och omsorgsfulla bostadsarkitektur. Arkitekt Sture Elmén ritade byggnaderna.

Råd och riktlinjer för Kryssaren och Slagskeppet

- Byggnadsmaterial och detaljer har genomgående hög kvalitet. Behåll ursprunglig färgsättning och material. Behåll originalfönster, portar och balkonger.

Råd och riktlinjer för Jagaren 1 och 6

- Behåll fönstersättning och originalfönster och portar, där de finns kvar.

Näsby allé

Näsby allé ingår i det system av trädrader som strålar ut från Näsby slott. Alléerna anlades från 1700-talet och framåt. De är en viktig del av kulturmiljön runt Näsby slott. De flesta villorna intill Näsby allé är byggda på 1930–1940-talet i en eller två våningar, de har fasader i trä, puts eller tegel och många är välbevarade. Villorna är placerade långt in på tomterna. Den generösa förgårdsmarken bidrar till upplevelsen av den lummiga allén.

Näsby allé kantas av villor från 1930–1940-talen närmast Roslagsbanans station Näsby allé.

Centralvägen

Området utmed Centralvägen från Näsbypark centrum till Näsaaängsbadet är välbevarat, med villor från olika årtionden och med en tydligt bevarad tomtstruktur, där husen är indragna från gatan och har en stor andel bevarad grönyta. Centralvägens raka dragning och visuella kontakt med Näsaaäng och vattnet gör att det bildas ett landskapsrum med stora rekreativa värden.

Näsbypark södra

Villaområdet planlades år 1934 under namnet Näsby slottspark. I området finns många välbevarade hus med karaktär av sitt tillkomstår, ofta kring 1930–1940-talen. Vid Allévägen-Slottsvägen finns flera bevarade egnahemshus med enkla envåningsvillor i trä och med flacka sadeltak. Bebyggelsen vid Slottsvägen-Parkvägen domineras av tvåvåningsvillor med funktisstilens ljusa fasadputs och detaljer. Flera vägar kantas av alléer. Några av dessa utgår från Näsby slott och är äldre än villabebyggelsen. Ett av Täbys äldsta torp, Näsby udd, finns på Torpvägen. Det är en enkelstuga, med gråstenssockel, röd träpanel, ljus grått foder och med enkupigt lertegel på sadeltaket. Torpet, som är skyddat i detaljplan, har underhållits med traditionella material och metoder.

Denna villa vid Centralvägen byggdes år 1953 men blev tillbyggd och ombyggd år 1969. Ritningssignatur otydlig, men troligen Hans Carlén.

Näsbypark södra, vid Slottsvägens norra del, finns enkla envåningsvillor byggda under 1930–1940-talen. Arkitekt Valdes Wikén.

Stadsplanen N10 för Näsby Östra Park från år 1926 styr villabebyggelsen utmed Centralvägen så att den placeras långt in på tomterna. Det ger området dess parkkaraktär.

Näsbypark södra, vid Slottsvägens sydvästra del, finns flera funkisvillor med flacka tak och stora balkonger.

Råd och riktlinjer för Näsby allé, Centralvägen och Näsbypark södra

- Flera av villagatorna i Näsbypark är kantade av alléer och är känsliga för anordnande av nya infarter, marknivåförändringar och att nya byggnader placeras nära träden.
- Villabebyggelsens ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnader. Befintliga takformer, takmaterial samt utformning av takfot bör bibehållas på befintliga hus och väljas även för tillbyggnader.

Kvarteret Sjökadetten

Kvarteret färdigställdes år 1951, med flerbostadshus, radhus och en butikslänga med post, bröd och mjölk och Konsum samlade runt en grön gård. Husen har spritputsade fasader med slätputsade fönsteromfattningar och sadeltak med röda betongpannor. Trots omfärgning av fasader till ny vit kulör behåller området stark tidskänsla av 1950-tal.

Råd och riktlinjer för kvarteret Sjökadetten

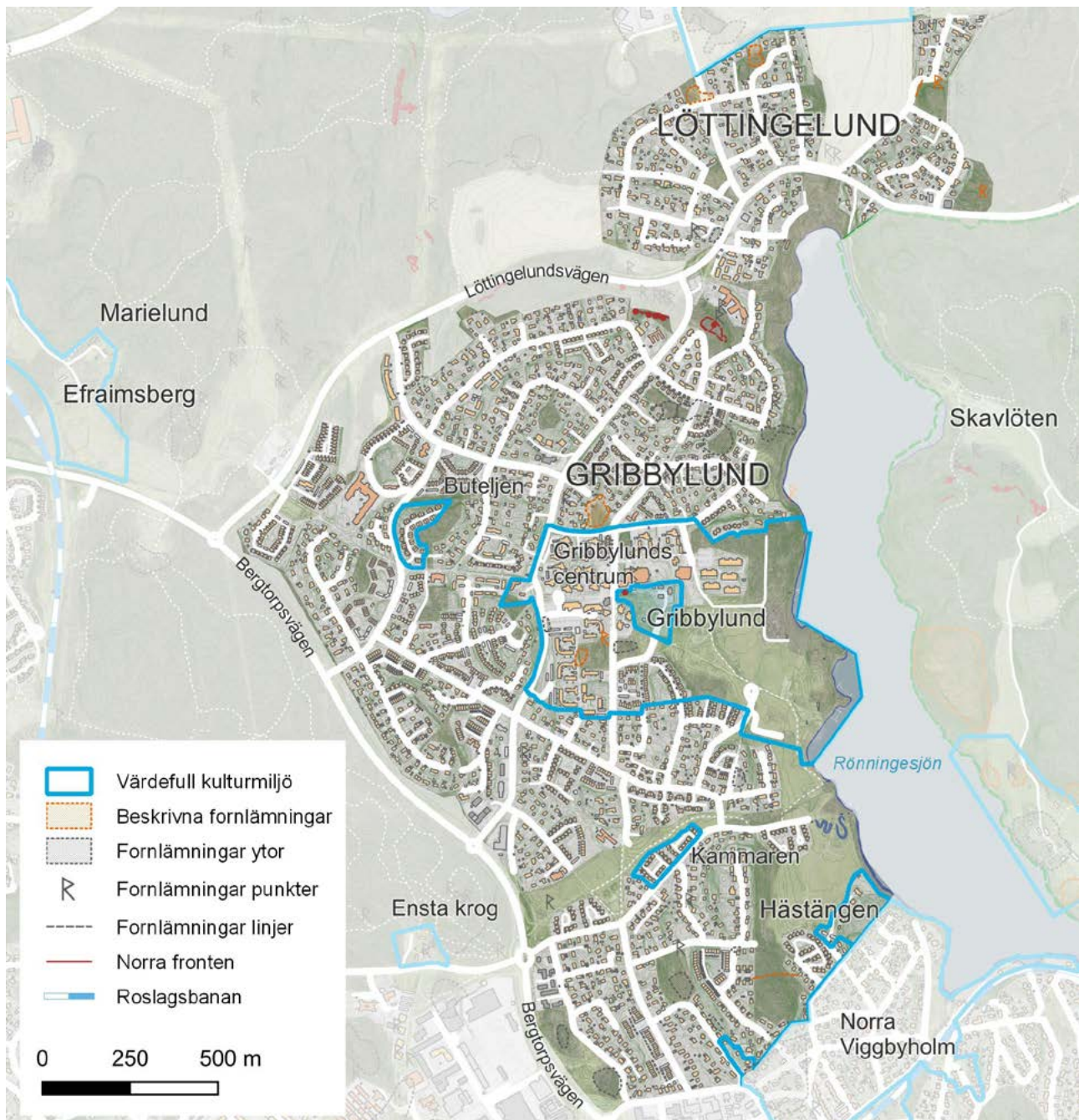
- Behåll och underhåll originalfönster på butiksbyggnaden så att dess karaktär bibehålls.

Kvarteret Sjökadetten med 26 lägenheter i flerbostadshus och 16 lägenheter i radhus. Arkitekt Nils Lönnroth.

Kvarteret Sjökadetten har ett butikshus i en våning med skyltfönster mot Slottsvägen.

Karta Gribbylund – Löttingelund med värdefulla kulturmiljöer.

Gribbylund – Löttingelund – Hästängen

Områdets karaktär

På 1400-talet hade byn Gribby som låg sydost om nuvarande Gribbylunds gård fyra gårdar. Byn Libby hade två gårdar. Byarna förvärvades av slottsbyggmästare Abraham Robsahm 1793 som uppförde nya mangårds- och ekonomibyggnader. Robsahm kallar sitt gods Grefbylund, senare Gribbylund.

Gribbylund har vuxit fram i olika etapper. Vid vattnet, på ägorna till de gamla gårdarna Gribby, Libby och Hästängen, syns fortfarande rester av det tidigare odlingslandskapet som ännu i början på 1900-talet dominerade området.

Gribbylunds gård köptes upp av Gribbylunds kristna egnahemsförening år 1919 och gårdens marker

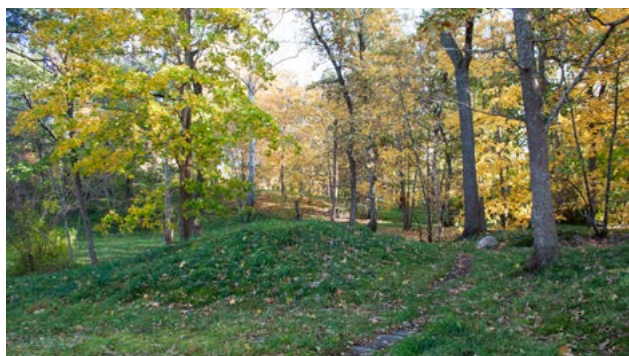
började styckas av till sommarstugetomter. Från 1940-talet började en omvandling till permanentboende på stora tomter. Kommundelen var glest bebyggd med villor och sommarhus ända fram till 1970-talet, då planeringen för dagens täta villakvarter tog fart. Villabebyggelsen består till största delen av typhus från 1970- och 1980-talen och det finns flera områden med radhus och kedjehus.

När området vid Gribbylunds gård skulle planeras var närheten till sjön och det rekreativa gröna stråket samt skogsklädda höjdparter en viktig utgångspunkt. Det var en bärande karaktär i det vinnande förslaget till nytt kommundelscentrum, ”Gröna Lund” år 1983. Ett skifte från 1970-talets mer storskaliga och produktionsanpassade stadsbyggnadsideal till postmodernismens anpassning till platsen och referenser till äldre byggnadskonst märks, såväl i den sammanhållna centrummiljön med flerfamiljshus i lägre skala som i de småskaliga grupphusenheterna.

Löttingelund växte fram på 1970- och 1980-talen genom omvandling av sommarstugor och senare genom avstyckning av de stora tomterna. Ett äldre dragontorp, Råstugan, finns bevarat och har skydd i detaljplan.

Fornlämningar

Gribbylund gränsar i norr till den höjdrygg och vattendelare som i sydvästlig-nordostlig riktning sträcker sig från Skarpäng till Vågsjö och som i äldre tid delade Täby i en sydlig och en nordlig del. Inom Gribbylund ligger höjdnivåerna på mellan 15–40 meter över havet. I slutperioden av stenåldern var vattennivån 25 meter högre än idag. Stora delar av Gribbylund liksom andra delar av Täby stack då upp över vattenytan och bildade ett skärgårdslandskap. Några lösfynd är funna i Gribbylund som kan vara tecken på att stenålderns jägare och samlare vistats

Gravfält vid Palmstruchs väg i Gribbylund.

här. Från bronsåldern och äldre järnåldern finns flera spår av att mänskligt liv i Gribbylund.

Grav- och boplatsoområde vid Kattkällebacken (L2014:1169)

Gravfält, cirka 70 x 50 meter bestående av cirka 20 gravar. Gravarna utgörs av runda stensättningar cirka 4–7 meter i diameter (15 av gravarna är 4–5 meter i diameter och fem av dem är 6–7 meter i diameter) och 0,2–0,5 meter höga. En grav som är sju meter i diameter, är belägen längst i nordväst och har en fyllning av 0,4–0,8 meter stora stenar. Övriga gravar är övertorvade men har i ytan enstaka stenar.

Gravfält väster om Palmstruchs väg (L2014:898)

Del av gravfält 45 x 30 meter nord-syd bestående av cirka tio gravar. Gravarna utgörs av en hög, sju runda stensättningar, en rektangulär stensättning och en närmast triangulär stensättning. De är alla daterade till tidig vikingatid, sannolikt 900-talet.

Hägnad från äldre järnålder (L2014:1288)

Stensträng, cirka 120 meter lång, vällagd och distinkt. Belägen cirka 300 meter sydväst om Hästängens gård i hagmark. Den har troligen varit längre innan bebyggda tomter avbrutit strängen.

Gravfält (L2014:156)

Gravfält 55 x 25–35 meter nord-syd, bestående av cirka 15 fornlämningar. Dessa består av fyra högar och elva runda stensättningar.

Röse och hägnad vid Rusthållarevägen (L2014:104) (L2014:331)

Den ena fornlämningen är ett röse från bronsålder-äldre järnålder, som är tio meter i diameter och cirka en meter högt. Den andra fornlämningen är en 40 meter lång stensträng, cirka 1–2 meter bred och 0,1–0,3 meter hög.

Domarringen finns i ett gravfält från åren 500-1050 e. Kr

Bronsåldersröse, gravar från bronsåldern ligger som denna ofta väl synliga på höjder.

Domarringen – gravfält vid Domarringsvägen (L2014:465)

Gravfält från järnåldern med en så kallad domarring. Graven är tio meter i diameter och består av sex klumpstenar i en krets samt en sten i mitten. I folkträdionen har domarringar ansetts vara platser för rättsskipning, därav benämningen. Men arkeologiska undersökningar har visat att de är gravar. På gravfältet finns ytterligare 14 gravar i form av runda stensättningar.

Varggropen vid Löttingelundsvägen.

Fångstgrop "Varggrop" vid Löttingelundsvägen (L2014:1307)

Fångstgrop med kallmurade sidor, cirka tre meter djup med plan botten. Runt kanten finns en vall. Tidsperiod är ej fastställd, men fångsttekniken förbjöds i 1864 års jaktstadga. Varggropen användes troligen för att fånga in varg och räv, genom att groppen täcktes över med ris och att ett lockbete placerades i mitten.

Övrig kulturhistorisk lämning

Johanneskällan (L2014:1131)

Johanneskällan är en trefaldighetskälla som är dokumenterad ända sedan 1700-talet. Källans inklädnad är restaurerad och vattnet, som är drickbart, leds med självtryck ut i ett rör vid strandkanten.

Värdefull kulturmiljö

Gribbylunds gård

En mäktig allé som leder från Gribbylundsvägen, genom centrumbebyggelsen, till Gribbylunds gård. Huvudbyggnaden från 1880-talet har putsad vit fasad, grov spritputs för väggytor och slät puts vid hörn och fönsteromfattningar. Byggnaden har sadel-

Johanneskällan vid Rönningesjön, det finns en gammal tradition att dricka från källan på Trefaldighetsnatten.

Gribbylunds gård, gårdscentrumet med mangårdsbyggnad och flyglar är relativt välbevarat. Flera av de mindre ekonomibygnaderna finns också kvar, men av ladugården finns bara grunden kvar.

tak som är klätt med svart plåt, frontespis på entréfasaden mot väster och en framträdande mittdel mot öster. Flygelbyggnaderna inramar gårdsplanen på entrésidan. De är något äldre än huvudbyggnaden och ger ett ålderdomligt intryck. Båda har rödfärgade fasader, den södra med stående lockläktpanel och den norra med liggande spontad panel. Båda har vita fönsterfoder, vindskivor och knutar. Taken är brutna, täckta med tegelpannor och det finns endast en liten takkupa över respektive entré. Några av de mindre ekonomibygnaderna är bevarade. Det finns två magasinsbyggnader, den ena med vällingklocka.

Gribbylunds gård med kvarvarande ekonomibygnader utgör en viktig del i berättelsen om Täbys utveckling från landsbygd till tätort. Gårdscentrumet är relativt välbevarat, den vitputsade huvudbyggnaden som byggts under sent 1800-tal har rustats upp och tillgänglighetsanpassats.

Råd och riktlinjer för Gribbylunds gård

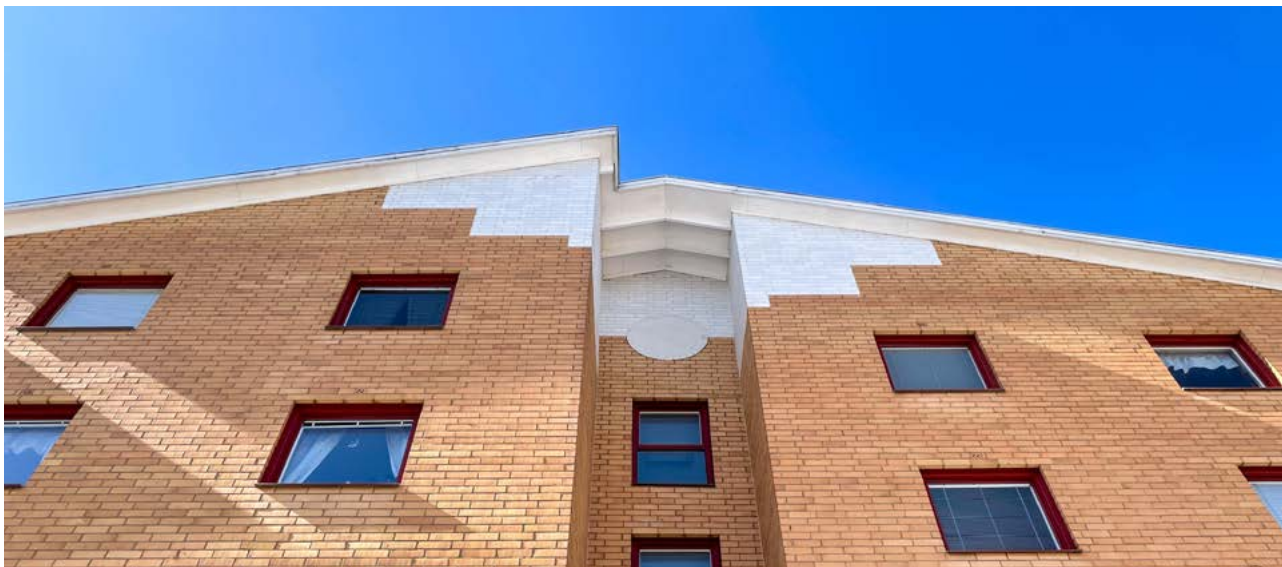
- Flygelbyggnaderna är viktiga för gårdsbilden och bör sparas.
- Underhåll huvudbyggnader och flyglar med traditionella material och metoder.
- Behåll ekonomibygnadernas volymer, material och enkla karaktär vid renovering.

Löttingelund, Råstugan är ett dragontorp som har hört till Väster Arninge, stugan nämns år 1772.

Gribbylunds centrum

Kommundelscentrumet byggdes på 1980-talet efter en arkitekttävling utlyst år 1979 som vanns av HSB:s arkitektkontor med förslaget ”Gröna Lund”. Området har flerbostadshus med ljusa tegelfasader, grupperade i fem grupper med ungefär 500 bostäder i varje. I tävlingsförslaget benämndes delarna enklaver. I norr, närmast Rönningesjön, byggdes kvarteret Långbänken. Det består av fem terrasshus, med stora sydvända balkonger med fasta planteringslådor. En liten äldre timrad stuga finns intill flerbostadshuset.

Gribbylund, kvarteret Spegeln, byggdes av HSB. Bostäderna är uppförda i gårdar om cirka 50 lägenheter, lagom många för att de boende ska känna gemenskap och ansvar för den gemensamma miljön. Arkitekt HSB:s arkitektkontor.

Två enklaver, kvarteren Bokhyllan och Fällbänken, uppfördes av det tidigare kommunala bostadsbolaget Täbyhus. Byggnaderna har sadeltak med tvärställdnock som gör att höjden varierar mellan två till fem våningar. Fasaderna är uppförda i gult tegel. Balkongerna, som är placerade indragna i hörn, har gula plåträcken. Gavlarna saknar takutsprång, men takfallets nedre del har kraftig trägesims.

Kvarteret Spegeln, söder om centrum, uppfördes av HSB. Byggnaderna i ljusst rött tegel är grupperade i fem kvarter, med tvåvåningslängor som har ett högre hus vardera. Även i detta område har de höga husen sadeltak med tvärställdnock. Den breda

gaveln har ett dekorativt vitt parti högst upp och vita takfötter. Kvarteret Soffan med parhus och radhus ingick också i tävlingsområdet. Dessa byggnader är uppförda i två våningar med sadeltak täckta med röda betongpannor. Nedre våningen har fasad av gult tegel och den över delen av fasaden har liggande vit träpanel. Röd plåt utgör övergången mellan tegelfasad och träpanel. Fönstersnickerierna är vita.

Områdets planering utifrån platsens kvaliteter, med omsorg om gårdsrum mellan husen och husens gestaltning, är ett tydligt exempel på postmodernismens reaktion mot modernismens storskaliga byggande.

Gribbylund Fällbänken uppfördes av det tidigare kommunala bostadsbolaget Täbyhus. Arkitekter Engstrand & Speek.

Råd och riktlinjer för Gribbylunds centrum

- Gribbylunds, för 1980-talet tidstypiskt planerade, centrumanläggning med formmässigt sammanhållen ljus tegelarkitektur är känslig för tillägg och ombyggnader som ändrar den enhetliga karaktären.
- Torpet Litzen, en båtsmansstuga i kvarteret Fällbänken, är en länk till platsens äldre historia och är därigenom värdefull. Torpet har en traditionell utformning med faluröd horisontell panel, vita knutar och fönsterfoder samt sadeltak med tegelpannor. Underhåll bör ske med traditionella material och metoder.

Hästängen

Gården vid Rönningesjön skildes från Rydboholms gods år 1787. Vid mitten av 1800-talet byggdes huvudbyggnaden om så att den fick nuvarande originella utseende, med tvärställd nock och höga gavelpartier. Byggnaden revs och återuppfördes likt originalet år 1978. En bit upp i backen strax söder om huvudbyggnaden finns ”Templet”, en timrad byggnad från år 1787, som har använts för sammankomster. Två enbostadshus och äldre ekonomibyggnader finns i gårdsmiljön. Områdets kulturvärden har skydd i detaljplan.

Råd och riktlinjer för Hästängen

- Bevara ekonomibyggnaderna och underhåll med traditionella material och metoder.

Terrasshusen i kvarteret Långbänken ritades av FFNS arkitektkontor. Arkitekt Björn Janlert.

Torpet Litzen, en 1800-talsbyggnad i kvarteret Fällbänken, är relativt väl bevarat.

Kvarteret Buteljen, Armébacken

Ett enhetligt och karaktärsfullt parhusområde från 1991, med fasader av grönmålad lockpanel. Vita paneler täcker burspråk som går i två våningar och fönstersnickerierna är vita. Husen har pulpettak och följer gatans lutning. Mellan parhusen på västra sidan finns låga carportar med utstickande tak som också skyddar entrédörrarna. På östra sidan finns balkonger som bärs av rödmålade pelare, med plats för biluppställning under. Byggnaderna är ritade av Lars Starland, FFNS arkitektkontor.

Råd och riktlinjer för kvarteret Buteljen, Armébacken

- Kvarteret Buteljen har en stark egen karaktär, där både enhetlig färgsättning och formspråk bidrar. Behåll originalkulörer. Eventuella tillägg bör placeras så att de inte blir synliga från Armébacken.

Kvarteret Buteljen, där parhusen ligger tätt intill Armébacken. Arkitekt Lars Starland, FFNS arkitektkontor.

Hästängens gård, entrésidan med veranda.

Kvarteret Kammaren

Kvarteret Kammaren är ett välbevarat och fortfarande enhetligt kedjehuskvarter från år 1976. Byggnadstypen var vanlig i mitten av 1970-talet och finns i flera områden i Täby. Bottenvåningarna är klädda med fasadtegel. Bostadsdelen har branta tak med röda betongpannor, gavlar i brunmålade stående träpanel och bruna fönstersnickerier. Några hus som har långsida mot gatan har två små takkupor. Vid varje hus finns ett garage med platt tak, takband, front och port i brunmålade träpanel. Kombinationen av tegel och träpanel i fasaderna och den mörka färgsättningen är karaktäristisk för tiden. Tomterna är små om cirka 300 kvadratmeter. Låga häckar och staket inramar tomterna mot gatan. Husen är placerade så att de omger en skyddad gård med trädplantering och lektyta.

Kvarteret är ovanligt enhetligt och väl bevarat. Det är ett fint exempel på hur den rationella och storskaliga husproduktionen på 1970-talet kan skapa goda bostadsmiljöer.

Råd och riktlinjer för kvarteret Kammaren

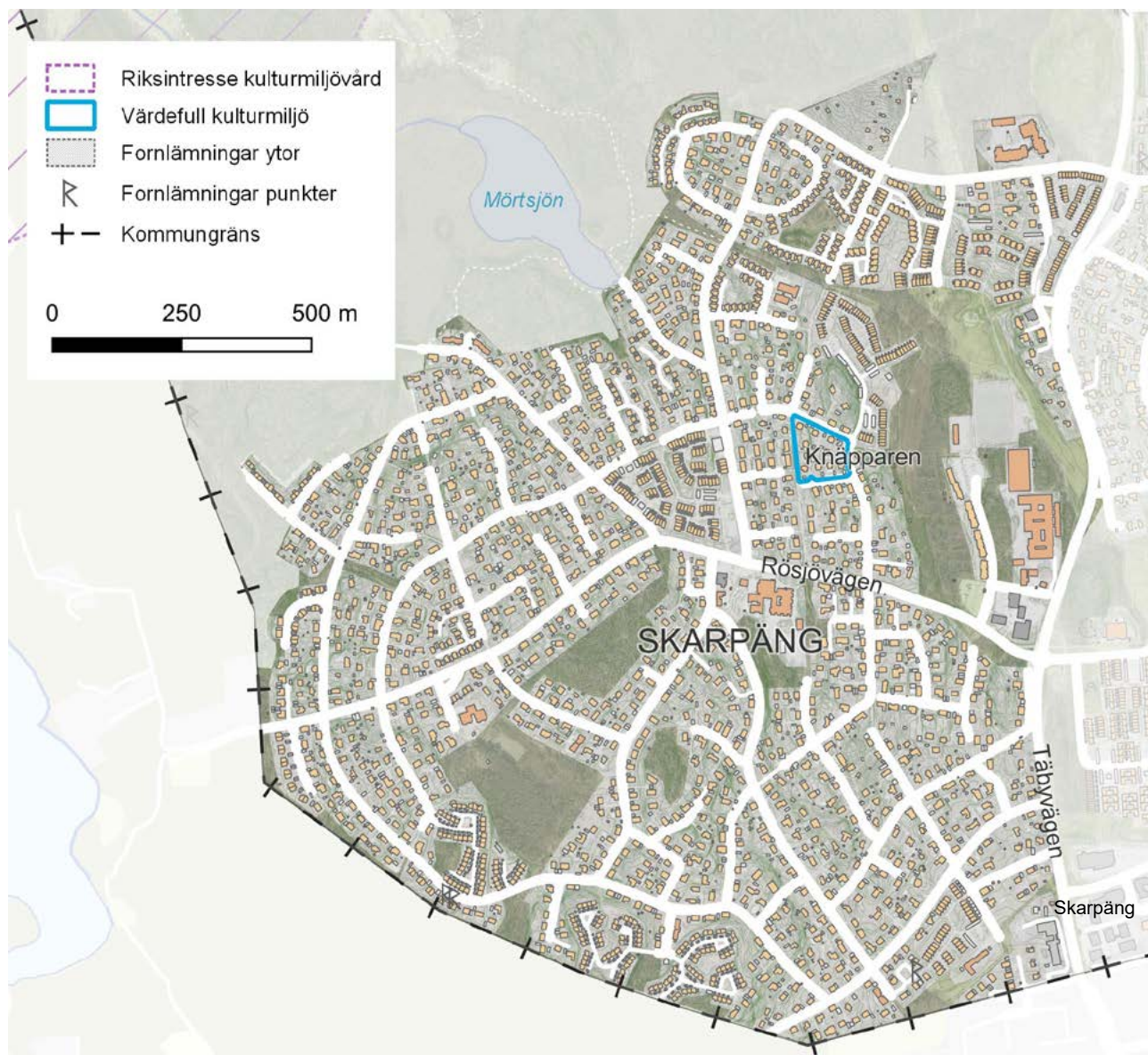
- Behåll originalkulörer och putsa inte över tegelfasader. Behåll originalformat på fönster.
- Tomternas karaktär med låga häckar och öppenhet mot gaturummet bör beaktas vid eventuella förändringar.

Templet är en timrad byggnad där knutarna brädats in och dekorerats med volutkapitäl. En glasveranda byggdes till år 1910.

Kvarteret Kammaren på Libbyängen är fortfarande enhetligt.

Karta över Skarpäng med värdefulla kulturmiljöer.

Skarpäng

Områdets karaktär

Skarpäng är ett villaområde framvuxet i kuperad terräng i sydvästra Täby, på gränsen till Sollentuna och Danderyd. I likhet med flera av Täbys andra villaområden har Skarpäng sitt ursprung i småskalig gles bebyggelse på stora tomter, främst sommarstugor men även en del egnahem. Området präglas numera helt av typhus från 1970- och 80-talen, i tidstypisk karaktär med fasader i mexitegel och trä.

Skarpängs förvandling från glest småhusområde med stora tomter i skogsmark till tät villamatta grundade sig i 1960-talets förnyelseplanering och

1970-talets nya stadsplaner. I Skarpäng märks särskilt 1970-talets medvetet utförda markutnyttjande genom skafttomter.

Dagens villaområde präglas ännu i hög grad av förnyelseplaneringens återkommande ambition om terränganpassning vid placering av nya hus, plats för vegetation på tomter och viss enhetlighet i bebyggelsen med syfte att skapa en god miljö. I norr finns flera grupphusområden med radhus och friliggande hus. Vid Rösjövägen finns ett litet centrum med butiker, restauranger och service samt fyra längor med flerbostadshus som uppfördes år 1982.

Torpet Skarpäng som har gett namnet till området omnämns på 1700-talet. Fotot visar ladugården.

Skarpäng centrum byggt under första halvan av 1980-talet.

Längst i söder, vid kommungränsen mot Danderyd, finns torpet Skarpäng i kvarteret Bromsen, som gett namnet till kommundelen. Namnet kommer ifrån den intilliggande ängen Skarpängen, som finns på kartan över Ella 1715 och beskrivs med orden "skarp och torr hårdwalls äng". Skarp betyder att jordmånen var mager och torr. Torpet anlades vid mitten av 1700-talet. Huvudbyggnaden var från början en enkelstuga, men byggdes till med ett rum så att den blev en parstuga.

Värdefull kulturmiljö

Kvarteret Knäpparen

Kvarteret sticker ut i den annars blandade villabyggheten. Arkitekturen är karaktärsfull och stram. Husen som uppfördes åren 1978–1979 har fasader av rödbrunt eller sandfärgat tegel med mörkt bruna vindskivor, fönstersnickerier och fönsterbröstningar

Kvarteret Knäpparen. Husen är uppförda i rött eller sandfärgat tegel, fönstersnickerier och vindskivor är mörkt bruna.

i trä samt komplementbyggnader med mörkbrun eller svart träpanel. Arkitektens namn är Gustaf Lettström. Byggnaderna ger ett gediget intryck. Det finns fler kvarter i området med den här hustypen men villorna i kvarteret Knäpparen är bevarade med ursprunglig färgsättning.

Råd och riktlinjer för kvarteret Knäpparen

- Behåll bruna fönstersnickerier, ursprungliga tegelfasader och svarta tak. Eventuella tillägg ska anpassas till byggnadens arkitektur och placeras så att de inte dominerar intrycket.

Kvarteret Knäpparen. Arkitekt Gustaf Lettström.

Karta över Ella park, vid korsningen av Milstensvägen och Täbyvägen finns en milsten.

Ella park

Områdets karaktär

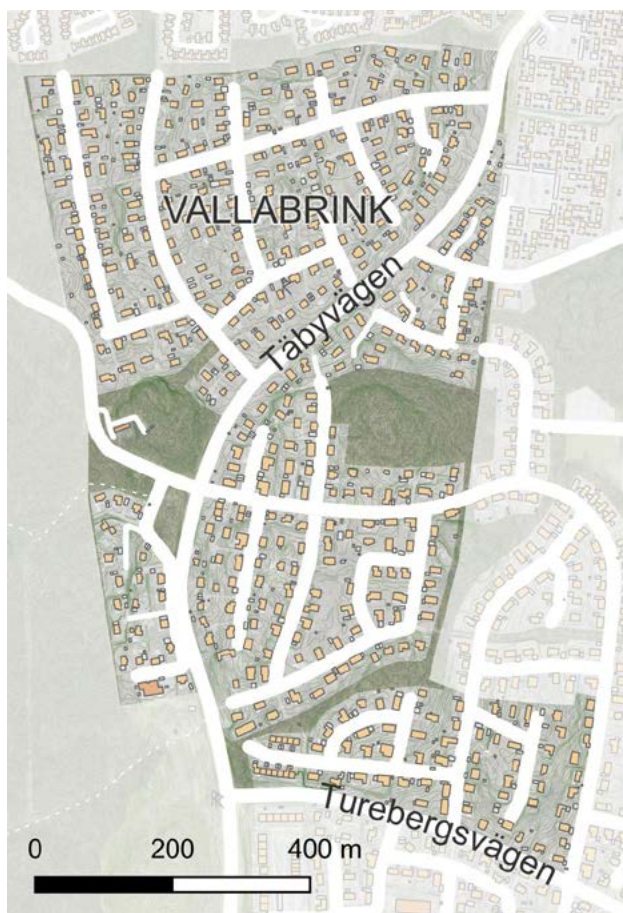
Den på sina håll starkt kuperade skogsmarken som utgjorde gården Ellas utmarker, styckades av för villabebyggelse i slutet av 1920-talet. De första tomterna styckades av längs med den tidigare landsvägen, dagens Täbyvägen. Avstyckningarna var ett led i den omfattande omvandlingen av naturmark till villaområden i Roslagsbanans närområde. Närheten till stationen vid Ensta gjorde området attraktivt för utbyggnad. Idag präglas området av villor från hela perioden från 1930-talet till idag. Särskilt tongivande är inslaget av 1950- och 60-talens tidstypiska tegel- och putsarkitektur.

Ravinvägen har villor byggda åren 1966–1968.

Råd och riktlinjer för Ella park

- Bevara 1950- och 60-talens tegel- och putsarkitektur med bibehållna ursprungsdetaljer.

Karta över Vallabrink.

Villa på Klippvägen med fasader av mexitegel har byggår 1982. Taket är täckt med svarta betongpannor och takutsprången är djupa.

Brinkvägen, till höger en suterrängvilla byggd 1972. Villan har gavlar av mexitegel och längsgående balkong på övervåningen. På vänster sida en villa byggd 1969.

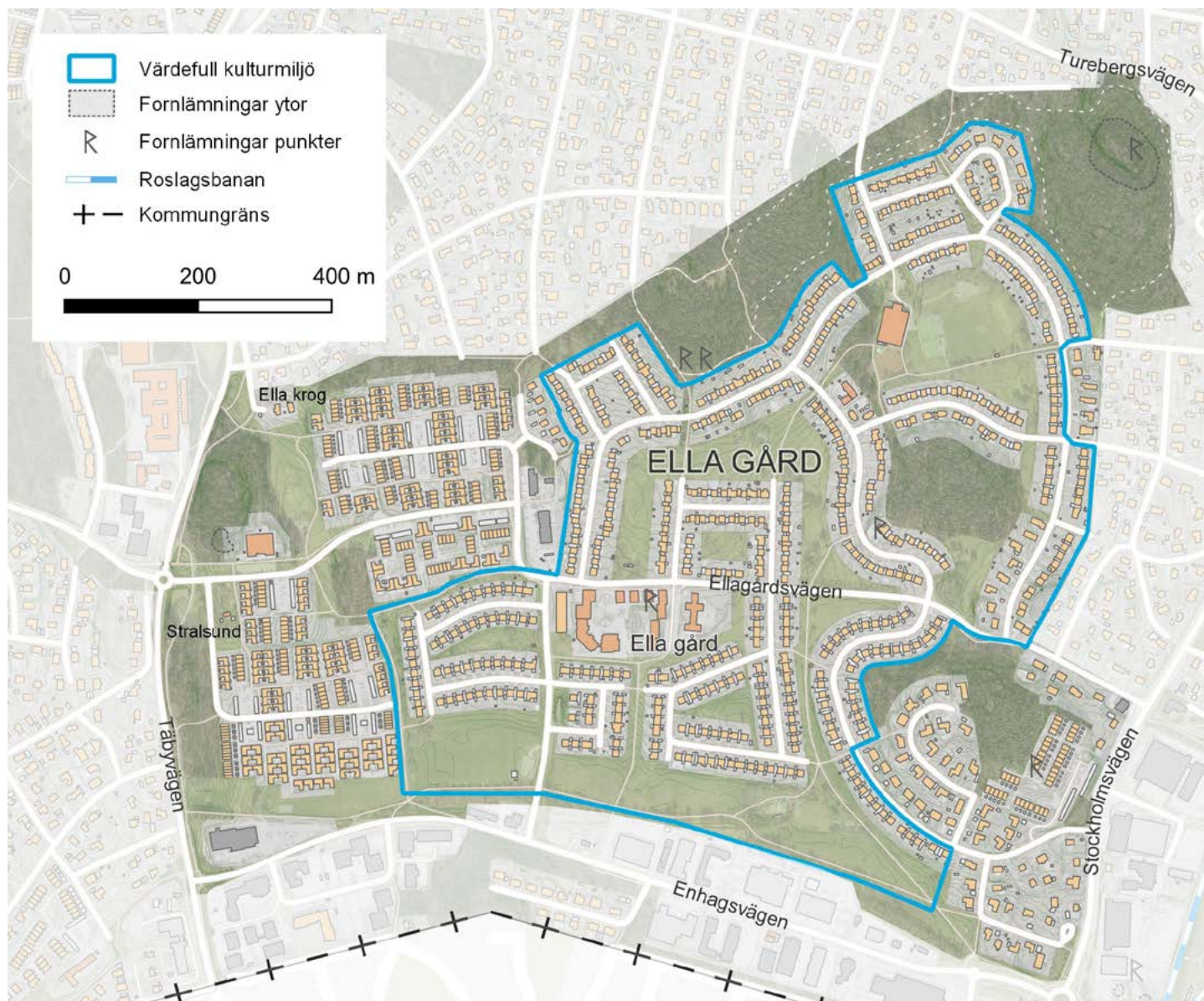
Vallabrink

Områdets karaktär

Villaområdet Vallabrink är framvuxet på kuperad skogsmark som tidigare tillhörde den närbelägna gården Valla. Centralt genom stadsdelen löper den ursprungliga vägsträckningen norrut mot Täby kyrka, vilket idag utgörs av Täbyvägen. Vägstråket var tillsammans med den ålderdomliga Hagbyvägen länge en anhalt med tillhörande vägkrog, vilket finns omtalat en bit in på 1700-talet.

Styckning av tomter på Valla gårds utmark inleddes gradvis på 1930-talet, men utbyggnaden var ännu gles fram till att nya stadsplaner antogs för området på 1960-talet. Planläggningen av kommundelen utfördes i två etapper, med tio års mellanrum. Täbyvägen utgjorde en gräns i samband med planeringen.

Området öster om vägen som angränsar till Ella park bebyggdes först och kom att kallas Östra Vallabrink. Här planlades i början av 1960-talet ett 40-tal kedjehus och minst lika många villor. Här fanns sedan tidigare enstaka äldre hus som integrerades i den nya planen. Det efterföljande delområdet väster om Täbyvägen kom följaktligen att kallas Västra Vallabrink. Även i den västra delen av området fanns enstaka äldre hus, men efterhand kom delområdet främst att karaktäriseras av 70-talets typhusbebyggelse. Vallabrink domineras av typvillor från företrädesvis 1960–70-talen, med tidstypisk karaktär som speglar det moderna villabygandet i tegel och trä. Från 1960-talets putsade tegelhus till 1970-talets sadeltakstäckta en och en halvplans villor med djupa takutsprång.

Karta över Ella gård, med värdefull kulturmiljö

Ella gård

Områdets karaktär

Ella, eller Elde, benämndes i skrift redan år 1354. Under 1600-talet finns två gårdar omnämnda. Från 1720-talet lydde gården under Näsby. På 1800-talet var Ella en av Täby sockens större gårdar. Gårdens mark omfattade förutom Ella gård även Ella park och Skarpäng. Mangårdsbyggnaden var uppförd i jugendstil år 1907, den stod kvar och användes som skola fram till 1962.

I början av 1950-talet blev skogsområdena kring Ella by successivt bebyggda i form av villakvarteren Ella park och Skarpäng. Av byns ägor återstod

odlingsmarken kring bytomten, med stora områden av flack jordbruksmark. Förutsättningarna för exploatering stämde väl överens med 1950-talets planeringsideal och rationaliserade byggprocesser. Odlingsmarken var lättchaktad och billig, vilket lämpade sig väl för utbyggnad av ett större sammanhängande småhusområde.

Det dröjde bara ett år från det att jordbruket vid Ella gård upphörde till att ett av landets första kedjehusområden började anläggas på platsen år 1955. I den nya kommundelen kom den klassiska svenska stugan med tegeltak och träfasader att omformas till

Ella gård. Kedjehusen har traditionell utformning med sadeltak och traditionella fasadfärger, de olika kvarteren har olika fasadkulörer. Vidsträckt gräsytor och sparad natur omgärdar bebyggelsen.

en modern familjebostad. Stadsplanen för Ella gård var ett uttryck för folkhemmets tidstypiska grannskapsideal, med kedjehus ordnade i grupper längs ett organiskt slingrande vägnät. I området uppfördes rader av småskaliga och stuginspirerade trähus, omgivet av generösa grönytor. Totalt byggdes 500 hus över en 15-årsperiod. Först byggdes norra Ella gård ut och därefter södra Ella gård. På det gamla gårdsläget centralt i området anlades kommunedlens nya skola. Västerut tillkom i början av 1970-talet ytterligare två delområden med tidstypiska låga grupphus och med högre exploateringsgrad. Den täta kvartersstrukturen inpassades i områdets karaktär genom inramande partier av naturmark.

Ella gård kom att bli mönsterbildande, både vad gäller planering och byggnadssätt. Husen som byggdes på löpande band var prefabricerade och uppfördes på betongplatta. Bebyggelsen kännetecknas av sadeltak med tegelpannor, stående träpanel och vitmålad smala fönsterfoder. De ursprungliga takkuporna ramas in av svarta plåttäckningar. Tomterna inhägnas främst av lägre häckar, vilket bidrar till en grön inramning som i sin tur understryker grannskapsidealet och skapar öppenhet mot gaturummet.

Mellan bebyggelsegrupperna finns grönstråk med både gräsmattor och trädbevuxna dungar. Ellaparken i södra delen av Ella gård innehåller aktivitetsytor och avgränsar området från verksamhetsområdet invid Enhagsvägen. I norr bildar ett mer höglänt skogsområde en tydlig avgränsning mot villabebyggelsen i Ella park.

Dagsverkstorpet Stralsund ligger intill den nyare bebyggelsen i Ella gård. Torpet har en traditionell utformning med faluröd panel, vita knutar och

Stralsund, ett dagsverkstorp under Ella gård.

Ella gård. Hus vid Ellagårdsvägen, låga häckar ramar in trädgårdarna.

fönsterfoder, sadeltak med tegelpannor. Det byggdes cirka år 1800. I närheten fanns även dagsverkstorpet Rostock, även det under Ella gård.

Ella krog ligger vid Täbyvägens äldre sträckning, nu en gång- och cykelväg som går över en gammal stenbro. Delar av den låga timrade huvudbyggnaden kan vara från 1600-talet. Krogverksamheten bedrevs till 1850-talet. Ella krog har skydd i detaljplan.

Råd och riktlinjer för torpet Stralsund och Ella krog

- Underhåll byggnaderna med traditionella material och metoder.

Ella krog. Entréverandan är relativt nybyggd, men huset har kvar sin ursprungliga låga volym.

Värdefull kulturmiljö

Ella gård

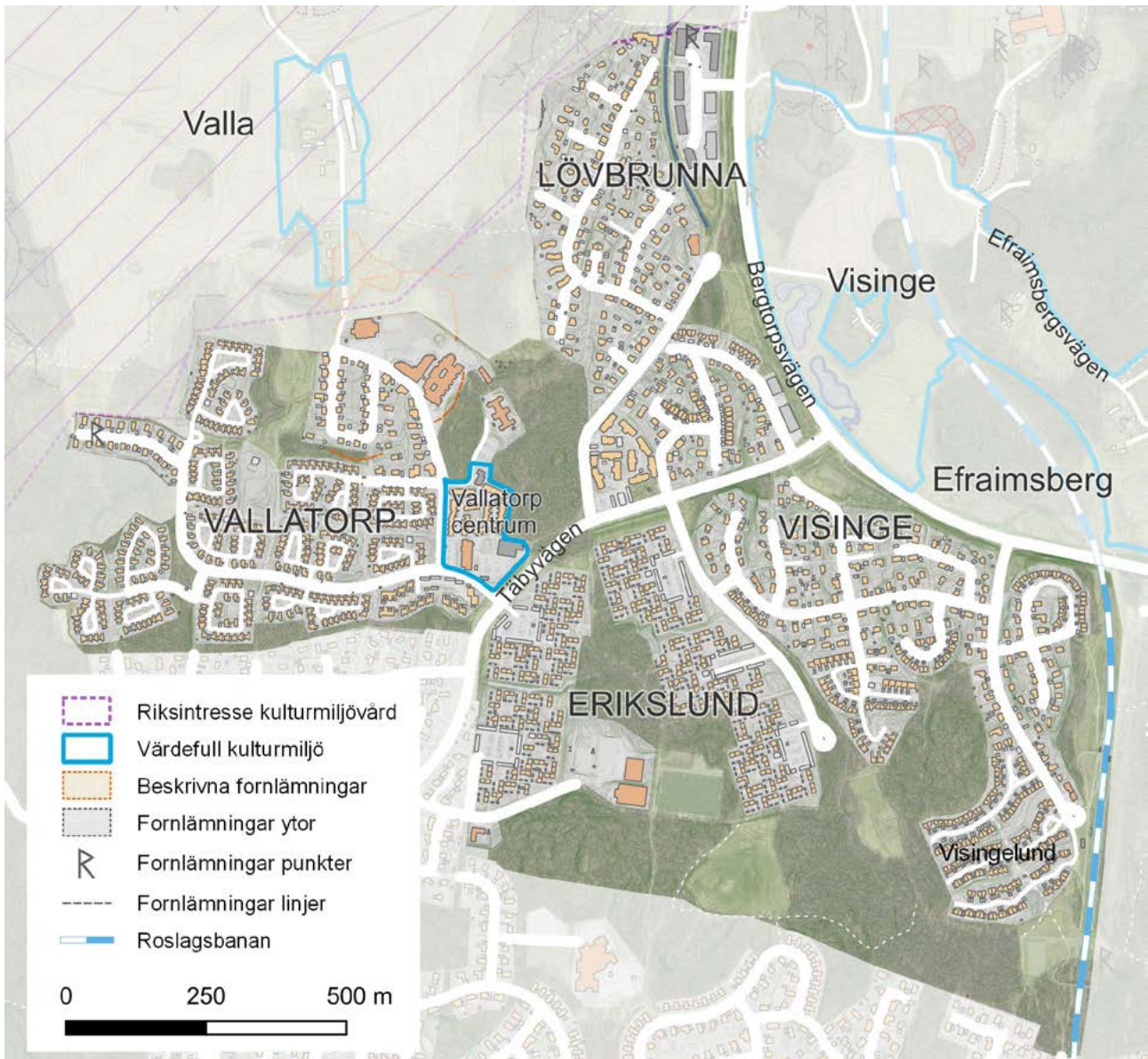
Ett mycket välbevarat, enhetligt planerat kedjehusområde som är ett av de första i sitt slag, en trädgårdsstad med tvåplansvillor i trä. Med trädgårdsstaden som förebild ligger de enhetligt utformade husen invid slingrande vägar omgivna av stora grönområden, parker och lektyor. Miljön genomsyras av 1950-talets funktionella bostadsplanering med småskaliga grannskapsenheter anpassade efter det växande bilberoendet.

Råd och riktlinjer för Ella gård

- Undvik större förändringar. Vid kompletteringar bör stor hänsyn tas till Ella gårds tidstypiska struktur och arkitektur inom områden med grupphusbebyggelse.
- Takpannor av lertegel bör användas.
- Träpanelen och dess utformning bör bevaras. Fönster bör utformas i likhet med originalutformningen.
- Tomternas karaktär med låga häckar och öppenhet mot gaturummet bör beaktas vid eventuella förändringar.
- Den ursprungliga färgsättningen ska vara vägledande för all bebyggelse i området. Vissa nyansskillnader behöver accepteras, men inte avvikande kulörvarianter. Även färgsättning av betydande trä och plåtdetaljer bör anpassas efter områdets karaktär.

Landsvägsbron vid Ella krog.

Karta över Vallatorp, Lövbrunna och Visinge med värdefulla kulturmiljöer.

Vallatorp – Lövbrunna – Visinge

Områdets karaktär

Vallatorp är byggt i slutet av 1970-talet. Området är tidstypiskt planerat som grannskapsenheter med en småskalig centrummiljö, bostadskvarter, återvändsgator och bilfria, inramade gårdsmiljöer. I området finns en variation av boendeformer; flerfamiljshus, radhus, parhus och kedjehus. Helhetsmiljön präglas av att grupperna av hus har varsin färgsättning, men ett samstämt formspråk och med en genomtänkt trafikplanering.

Lövbrunna har tidigare varit en äldre gårdsmiljö kring vilken gles villabebyggelse byggts ut under

Ny bebyggelse i traditionell stil uppförd 2007–2008 ersätter den ursprungliga gårdsbebyggelsen vid Lövbrunna gård.

2000-talets första decennium. Spår finns från den äldre gårdsmiljön som revs år 2005, exempelvis den gamla trädkantade infarten till gården, en allé, som idag är ett gång- och cykelstråk. Nyare bebyggelse har tillkommit i form av villor, parhus och mindre flerfamiljshus. Kvarteret där Lövbrunnas huvudbyggnad stod har gestaltats med inspiration från den gamla gårdsmiljön. Nordost om villaområdet, intill Bergtorpsvägen, finns ett företags- och verksamhetsområde med småskaliga verksamheter inom parti-handel och byggverksamheter.

Villaområdet Visinge har vuxit fram sedan 1950-talet. Till en början var området ett sommarstugeområde som med tiden har förtätats och omvandlats till ett område med permanentbostäder. I samband med att området fick en station på Roslagsbanan på 1980-talet började grupphusområden byggas. Det är denna bebyggelse som främst präglar området idag. Bebyggelsen är småskalig med sammanhållna trähusbebyggelse i samstämmig färgskala och inflikad naturmark.

Råd och riktlinjer för grupphusbebyggelse i Vallatorp – Lövbrunna – Visinge

- Värna om grupphusområdenas tidstypiska uttryck och karaktärsdrag så att den sammanhållna miljön förblir enhetlig både avseende arkitektur och planmönster.
- Behåll de olika kvarterens enhetliga färgsättning och ursprungliga fönsterformat.

Värdefull kulturmiljö

Vallatorp centrum, kvarteret Kålroten

Ett lokalt centrum med stark och tydlig karaktär. Kvarteret består av åtta terrasserade flerbostadshus i brunt tegel, med bruna tak samt orange träpanel på förråd, vid entréer och i trappor, vilket ger en färgrik kontrast. Centrumbebyggelsen med livsmedelsbutik och vårdcentral är uppförd med samma typ av mörkt fasadtegel.

Råd och riktlinjer för kvarteret Kålroten

- Behåll kvarterens enhetliga färgsättning och ursprungliga fönsterformat.
- Nya tillägg till centrumbebyggelsen bör anpassas till befintliga byggnader.

Kvarteret Kålroten 2 byggdes för Stiftelsen Täbyhus år 1980 och ritades av arkitekt Bertil Schröder, Höjer och Ljungqvist Arkitektkontor AB.

Erikslund, vy från söder, området byggdes 1972–1973 av Platzer bygg, arkitekt Bengt Börting.

Erikslund

Områdets karaktär

Erikslund är ett enhetligt grupphusområde från första halvan av 1970-talet. Det skogsbeklädda och glest bebyggda torplandskapet omvandlades på kort tid till en tät låghusstad med över 300 bostäder. Området planerades enligt dåtidens ideal om grannskapsenheter med småskaliga hus utmed intima bilfria gaturum och lekvänliga gårdsmiljöer. Infarter med parkeringsytor och garage ligger samlade i områdets yttre delar och vittnar om tidens uttalade trafikseparering.

Parhusen är uppförda i två våningar med flacka tak. Fasaderna i täckmålad lockpanel har vita horisontella skivtäckta fält över fönstren på entrésida och trädgårdssida. Fönstren sitter nära fasaden är enkla vita sidohängda enluftsfönster utan spröjs och foder. Mot gårdssidan är fönstren större och mot entrésidan är det endast små högt sittande fönster för ljusinsläpp. Gavlarna saknar fönster. Ursprungligen har det funnits enkla raka skärmtak över entréerna. Mot trädgårdssidan finns en balkong med en täckande brädvägg som skyddar mot insyn från gränden. Trädgårdarna är helt inhägnade av plank och låga förrådsbyggnader. Parhusen är grupperade runt öppna trädgårdsytor med lekplats. Byggnadernas färgsättning gör så att de olika grupperna kan särskiljas.

Erikslund framstår som oerhört konsekvent planerat och genomfört miljonprogramområde med rationellt byggande i mänsklig skala.

Råd och riktlinjer för Erikslund

- Värna om grupphusområdets tidstypiska uttryck och karaktärsdrag så att den sammanhållna miljön förblir enhetlig både avseende arkitektur och planmönster.
- Behåll de olika kvarterens enhetliga färgsättning och ursprungliga fönsterformat.
- Renovera med material lika de ursprungliga.

Erikslund, husen har enkla, raka former, ingen takfot, bara en bockad plåt vid övergången mellan tak och vägg.

Karta över Hägernäs med värdefulla kulturmiljöer.

Hägernäs

Områdets karaktär

Hägernäs har medeltida anor som Hegrenes by och bestod år 1549 av gårdarna Norr- och Södergården. Byn låg länge under det vidsträckta säteriet Rydboholm, vars ägor nådde in i östra Täby socken. Södergårdens huvudbyggnad som fanns kvar längst förstördes i en brand år 1979.

Marin flygverksamhet satte under stora delar av 1900-talet sin prägel på miljön kring Hägernäsviken.

Den öppna odlingsmarken kring Hägernäs gård, i kombination med den under vintertid ofta isbelagda viken, gav goda förutsättningar för en flygstation som sedan blev Södra Roslagens Flygkår (F2). Stora hangarer och kanslihus från den på 1970-talet nedlagda försvarsanläggningen är numera integrerade i det bostadsområde som uppfördes med drygt 800 lägenheter i början på 2000-talet. Flygflottiljens områden och flera byggnader är utpekade som kulturhistoriskt värdefulla i detaljplanerna för området.

Det strandnära områdets hus i park planering knyter an till 1950-och 60-talens utbyggnad av Hägernäs-staden, numera Hägernäs centrum, som ligger norr om motorvägen E18. Där finns tidstypiska punkt- och skivhus med vidsträckt utsikt över Rönningesjön och ett småskaligt kommersiellt centrum med ett intimt torg.

Vid avfarten från E18 mot Hägernäs strand finns ett kvarter med kontorshus byggda år 1991. Byggnaderna har röda tegelfasader med långa fönsterband mot E18 och en pelarstruktur i tegel och grå plåtkassetter mot söder. En originell tegelskorsten med skulpterade läppar inspirerad av ett verk av Xicu Cabanyes är en signatur för kvarteret. Borgström-gruppen Arkitekter AB ritade byggnaderna.

Värdefull kulturmiljö

Hägernäs strand, tidigare flygflottiljen F2

Ett nytt bostadsområde har vuxit upp i den tidigare flygflottiljen, men många byggnader från den gamla verksamheten är bevarade och har fått ny användning. Kanslihuset som är en gul putsad trevåningsbyggnad, gymnastikhus, vattentorn och ett bostadshus för förvaltaren är från åren 1929–30. Från 1930- och 40-talen finns en mässbyggnad, sjukvårdsavdelning, hangarer och tygförråd.

De bevarade byggnaderna från flygflottiljen har högt lokalhistoriskt och samhällshistoriskt intresse.

Hägernäs strand, en hangar från tidigare flygflottiljen F2.

Hägernäs strand, gymnastikhuset som hörde till flygflottiljen.

Hägernäs strand, kontorshuset vid E18. En skulpterad skorsten i rött tegel väcker intresse.

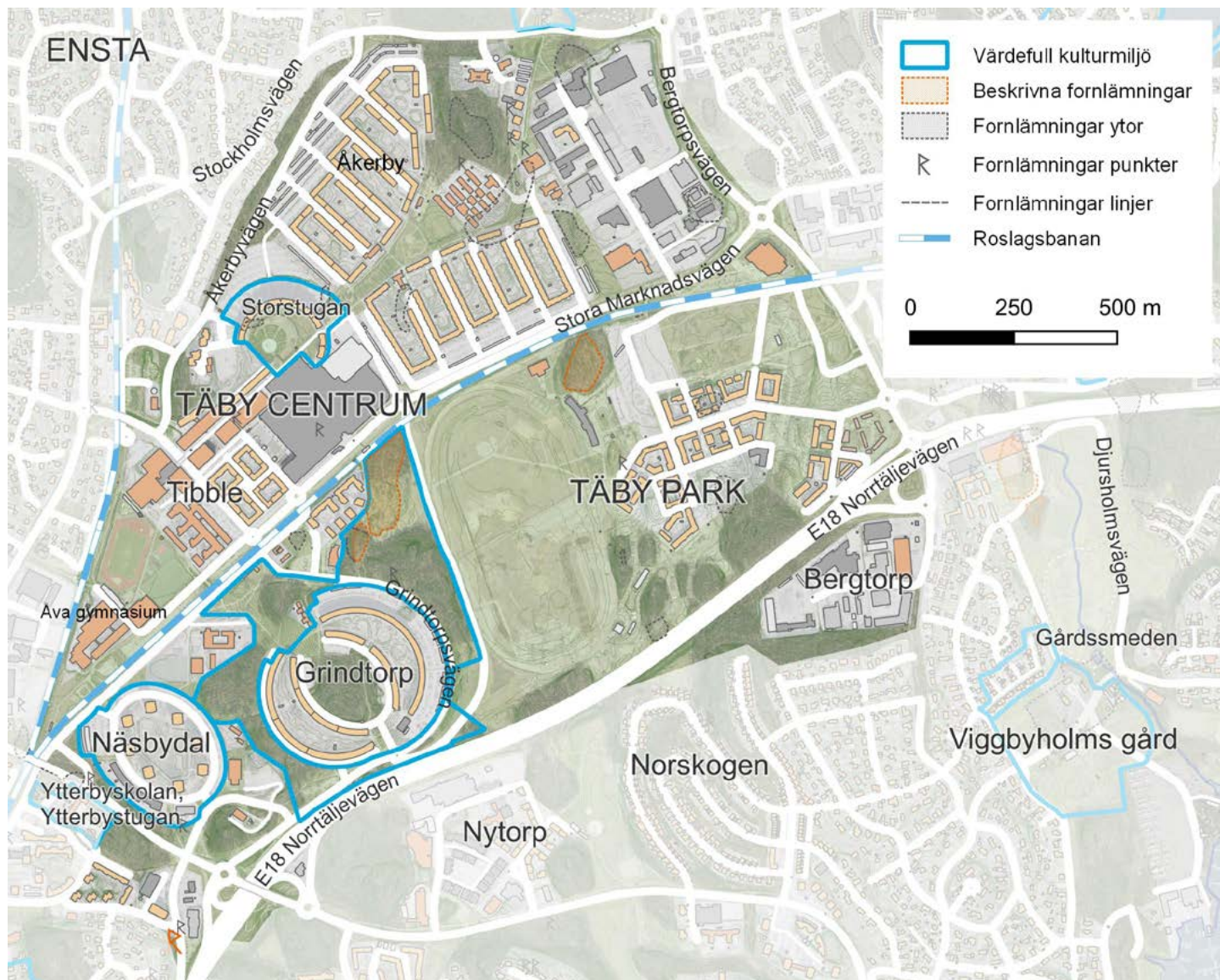
Hägernäs centrum, med ett intimt torg mellan höga skivhus uppförda åren 1962–1963 samlar butiker och närservice.

Hägernäs centrum

Hägernäs centrum storskaligt planerade bostadsområde med tidstypisk trafikseparering och monumentala huskroppar är känslig för förtätning och ingrepp i den inramande grönstrukturen som inverkar på det genomtänkta planmönstret och dess anpassning till topografin. I planeringsskedet kallades projektet Hägernässtaden.

Råd och riktlinjer för Hägernäs centrum och Hägernäs strand.

- Byggnadernas arkitektoniska utformning är viktig för helhetsintrycket.
- Hägernäs strands bebyggelse från flygflottiljen F2 är känslig för förändringar som gör ursprungsfunktionen och läsbarheten av den tidigare försvarsverksamheten mindre läsbar. Behåll ursprungliga material och färgsättning.

Karta över Täby centrum med värdefulla kulturmiljöer.

Täby centrum

Områdets karaktär

På ett decennium under 1960-talet förvandlades odlingslandskapet kring gårdarna Tibble, Ensta och Åkerby till ett modernt förortssamhälle. Den tidens nya storskaliga, genomtänkta och rationella planering omfattade olika typer av bostadsområden med genomarbetad trafikseparering och tilltagen grönstruktur. Särskilt tongivande för Täby blev de storskaliga skulpturalt utformade höghusområdena Näsbydal och Grindtorp, som även fick internationell uppmärksamhet.

Täbys första generalplan togs fram år 1948 under ledning av arkitekt Sune Lindström. Den satte inriktningen för Täby köpings utveckling och pekade

ut att Täbys tyngdpunkt skulle ligga i närheten av Roslags-Näsby. Kommunen började köpa in mark för att bygga bostäder. År 1950 köptes Näsby Fastighets AB, vilket gav tillgång till stora markytor i södra delen av Täby. Tibble gårds mark låg centralt vid Roslagsbanan, nära motorvägen mot Norrtälje, och skulle passa bra för en centrumanläggning omgiven av nya bostadsområden, allmänna byggnader och arbetsplatser. Kommundirektör Gustaf Berg drev på för genomförande av projektet. Arkitekten Sune Lindström vid VBB, Vattenbyggnadsbyrån, anlätades för att planera Täby storcentrum.

Näsbydal och Grindtorp blev en första del i byggandet av det storcentrum med tunnelbana från Stock-

Grindtorp och Näsbydal år 1968. Flygfoto Eric Claesson.

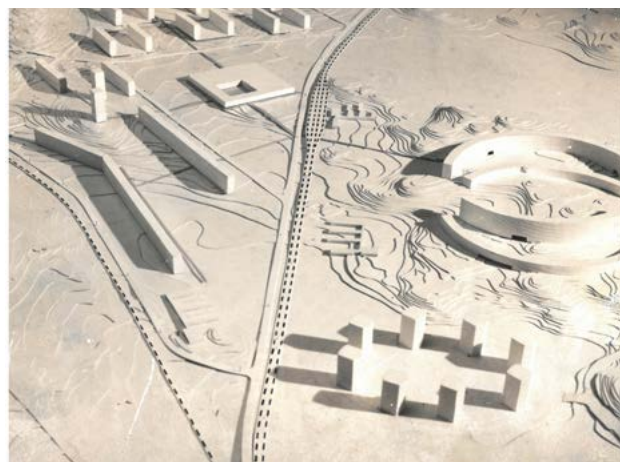
holm som planerades under 1960-talet. Skalan på projekten stod i bjärt kontrast mot Tåbys lantliga framtoning och debatten gick ibland het. Kommunen bemötte kritiken genom att lyfte fram utländska förlagor från bland annat England och Tyskland som lyckade exempel på liknande omdaning för sin nya strategi.

Tåby centrum stod färdigt år 1968 och är ett av Europas första inglasade köpcentrum. Centrumanläggningen har byggts ut i omgångar, år 1991 och år 2015. De ursprungligen vidsträckta parkeringsytorna som omgav centrumet har omvandlats till parkeringshus, bostadshus och Tåby torg.

Planen för Tåby storcentrum är storskalig och modernistisk. En av de tydliga formerna i landskapet är det nästan 300 meter långa huset, som förutom bostäder innehåller Tåby sjukhus. Byggnaden följer Biblioteksgången som via en bro över Attundavägen bjuder gående passage över biltrafiken till kyrkorget. Trafikseparering är ett framträdande drag i modernismens stadsplanering. Planen för Tåby storcentrum presenterades som den människovänliga staden.

Bostadsområdet Åkerby innehåller cirka 1 700 lägenheter i trevåningshus, med stora gröna gårdar.

Tibble kyrka, som togs i bruk år 1976, innehåller ett kyrkorum vars höga väggar helt är av glasmosaik i olika färger. Tibble kyrka är belägen i ett öppet stadsrum med relativt fri horisont, där ljuset haft avgörande betydelse vid utformningen av kyrkans

Modellfoto över Tåby storcentrum. Näsbydal och Grindtorp utfördes lika modellen, medan Tåby centrum, Tibble gymnasium och Åkerbyvägen fick en annan utformning.

Tibble kyrka i förgrunden, Tibblevallen och Roslagsbanan i bakgrunden.

väggar. Kyrkorummet avtecknar sig som glasad kub på taket till församlingens administrativa byggnad. Byggnadens fasad är av blå glaserade keramikplattor och har horisontella fönsterband. Tibble kyrka har högt kulturhistoriskt värde och bestämmelser enligt kulturmiljölagen 4 kap ska tillämpas på kyrko-byggnaden.

Tibble gymnasium färdigställdes år 1964. Den utbredda byggnaden, med fasader i ljusgul puts med grå takband och röda fönstersnickerier, har en envåningsdel mot Attundavägen. Bakom envåningsdelen står tvåvåningsflyglar med klassrum. Byggnaden innehåller även Tibble teater.

Åva gymnasium invigdes år 1972. Den fem våningar höga huvudbyggnaden har fasader av grå betongelement med kraftig vertikal profilering som bryts av långa fönsterband. Byggnaden ger ett massivt intryck. Mellan gymnasieskolorna finns ishall, bollplan och Tibblevallen.

Täby galopp invigdes år 1960 och var Skandinavien största galoppbana. Fram till år 2015 reds cirka 350 lopp per år. När galoppverksamheten skulle flytta till ny plats inledde Täby kommun en planeringsprocess för att skapa en ny stadsdel, Täby park. De första bostadskvarteren är nu byggda och inflyttade, men planering och utbyggnad kommer att pågå under många år framöver.

Byggnader och anläggningar från galoppverksamheten finns fortfarande kvar. Läktarbyggnaden, som ritades av arkitekt Gustaf Lettström, är en symbol för Täby galopp. Den svängda byggnaden med stora glasytor har en utpräglad modernistisk formgivning, med tydligt redovisad konstruktion. Den började byggas åren 1958–60 och byggdes om 1983. I området finns även skärmtak och biljettkurer, uppsadlingsboxar och andra anläggningar som ledvolt och vinnarcirkel.

Tibble gymnasium invigdes 1964.

Åva gymnasium, byggnaden invigdes år 1972..

Läktarbyggnaden Täby galopp. Arkitekt Gustaf Lettström.

Fornlämningar

Ladubacken

Ladubacken, även kallad Torrbacken ligger intill Täby centrum. Det är ett område med rik kultur- och naturmiljö. I backen går det att utläsa forntida gravar och en stor husgrund. Det fanns en lada på Ladubacken för 100 år sedan, men platsens historia är mer än 1 000 år äldre. Gravarna hörde till storgården Tibble, som låg väster om järnvägen där Täby centrum nu ligger. Det var under vendeltid och vikingatid som de boende i Tibble begravde sina döda på Ladubacken. Namnet Tibble betyder "tät bebyggelse" och finns skriftligt belagt sedan 1300-talet. På gravfältet finns omkring 85 synliga gravar, men det finns troligen fler dolda gravar under mark.

Grav- och boplatsoområde i Täby park

I Täby park finns ett grav- och boplatsoområde, Täby 129:1, som delvis är undersökt. Området består av cirka 30 fornlämningar. Dessa utgörs av tre högar, 26 runda stensättningar och en terrassering. Området kommer vara värdefullt för den kommande stadsparken som en del av en rekreativ miljö. Det är viktigt att fornlämningarna tillgängliggörs för allmänheten både genom att ingå i kommunens fornvårdsplan samt genom informationsinsatser.

Vy mot Torrbacken, ett område med fornlämningar intill Täby centrum.

Näsbydal, i bakgrunden Grindtorp.

Värdefull kulturmiljö

Näsbydal, Grindtorp och Storstugan

Näsbydal, Grindtorp och Storstugan är monumentala byggnadsverk som är placerade och utformade för att upplevas som skulpturer i landskapet. Den storskaliga och modernistiska planen för Täby storcentrum med monumentala byggnader i ett öppet landskap har höga arkitektoniska och samhällshistoriska värden.

Råd och riktlinjer för Näsbydal, Grindtorp och Storstugan

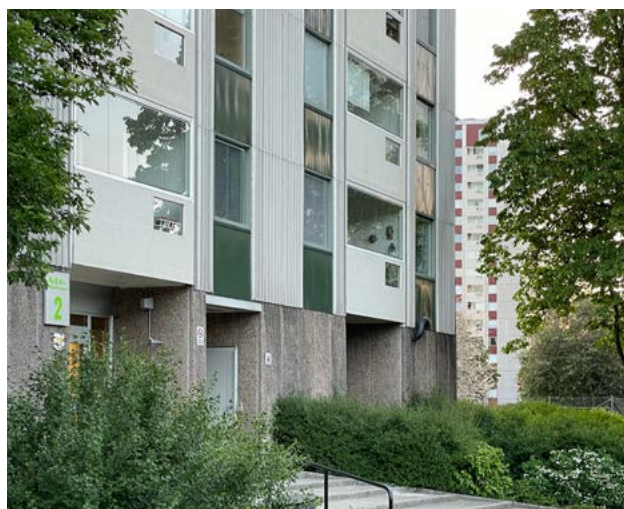
- Vid större förändringar i anslutning till dessa områden är det av stor vikt att identifiera viktiga vppunkter och siktlinjer och säkerställa att de inte byggs för.
- Vid förändringar i dessa områden bör antikvarisk sakkunnig anlitas tidigt i processen för att säkerställa att kulturmiljövärden inte förstörs.

Näsbydal

Åtta stycken sexton våningar höga punkthus är placerade i en ellipsformad plan. Byggnadernas planform med sju hörn är ovanlig. Arkitekturen har ett starkt modernistiskt, futuristiskt uttryck och syns väl i landskapet. Byggnaderna har stort arkitekturhistoriskt

värde. Området byggdes åren 1958–1960. Arkitekt Sune Lindström drog upp planen och hans medarbetare på VBB Åke Arell och Alf Bydén ritade husen.

Fasaderna har en tydlig vertikal verkan med fönsteraxlar och balkongrader som separeras av partier med korrugerad aluminiumplåt. Fönsteraxlarna utgörs av kvadratiska en- och tvåluftsfönster utan spröjs, med en smal sidoställd ventilationslucka samt fönsterbröstningar av sinuskorrugerad aluminiumplåt.

Näsbydal, sockelvåning med fasad av betongelement med frilagd ballast.

Grindtorp, vy från Täby allé. I förgrunden kvarteret Venus, längst till höger kvarteret Jupiter. De låga byggnaderna har kontinuerliga balkongrader. Balkongplaceringen på de höga byggnaderna är rytmiskt varierad mot gårdssidan.

Samtliga balkonger är indragna och har renoverats med fronter av ljusa stenklädda fibercementskivor med en mindre rektangulär öppning. Några balkonger har glasats in.

Sockelvåningarna, som är klädda med betongelement med grov frilagd ballast, har indragna nischer och några nischer har bänkar. Entréerna är generösa med stora glasade aluminiumpartier och breda trappor med ramper och skärmtak.

Väster om bostadshusen i ellipsen ligger en butikslänga som följer Näsbydalsvägens mjuka böjning. Den nedre våningen, som bland annat innehåller affärslokaler, har stora fönsterpartier. Den norra delen har höga fönsterbröstningar av stående panel av oljat ädelträ. Den övre våningens fasad av korrugerad plåt har ett enda långt sammanhängande fönsterband. Längs hela längan löper en plåttäckt utanpåliggande arkadgång samt en låg putsad mur täckt med stenskivor.

Råd och riktlinjer för Näsbydal

- Byggnadernas slanka form och vertikalitet är viktigt för helhetsintrycket. Behåll originalmaterial och ursprunglig färgsättning.

Grindtorp

Grindtorp är ett av de mer vågade och intressanta flerbostadshusområdena som har uppförts i Sverige. Områdets mer än 1 500 lägenheter är fördelade på fem bågformade byggnadskroppar som omsluter ett skogsklätt klipparti. De bågformade byggnaderna kan liknas vid två uppbrutna cirklar med olika radie som löper in i varandra. Arkitekt Sune Lindström ritade planen och husen ritades av HSB:s arkitektkontor genom Curt Strehlenert och Olle Elgqvist.

Gatufasaderna på de tre lägre husen utgörs nästan helt av utanpåliggande balkonger, med fronter av ljusa betongelement med frilagd ballast och några med en glasruta i. Endast de yttersta ändarna på fasaderna saknar balkonger och är då klädda med grönt eller blått skivmaterial, ursprungligen glas. Balkongerna har fronter av betong med frilagd ballast och bärs av kraftiga betongkonsoler. På gårdssidan har de ljust putsade fasaderna en mycket karaktäristisk fönstersättning med variation mellan stora perspektivfönster och högt sittande långsmala fönster som skapar en levande och spännande fasad. Mot gården finns entréer med mosaikklädda nischer samt fernissade ekdörrar med stora glasrutor och sidoljus. Husens gavlar är fönsterlösa och klädda med betongelement med frilagd ballast.

De högre husen har en balkongplacering som mot gårdssidan är rytmiskt varierad, men mot gatusidan bitvis upplevs som slumpmässig. De följer samma mönster som balkongerna på de lägre husen. Balkongerna bärs av skärmar, våningshöga konsoler, av betong. De har dekorativa mönster av trä från formsättningen. Gatufasaderna har samma putsade yta som på de lägre husen.

Vid infarten till området ligger ett lägre samtida affärshus, från början en livsmedelsbutik klädd i betongelement med frilagd ballast. Över infarten spänner en elegant betongbro med ett stramt utformat räcke i svart smide. I anslutning till parkeringsytorna i den norra delen av området finns det separata garagelängor.

Området med sin storskaliga repeterande arkitektur är ett landmärke med sin placering alldeles intill Norrtäljevägen och en symbol för Täby. Området är även en mycket god representant för 1960-talets tidiga rationella byggande, då omsorgen om detaljer och gestaltning fortfarande gavs utrymme.

Råd och riktlinjer för Grindtorp

- Behåll ursprungsmaterial och färgsättning. Byggnadernas monumentalitet understryks av balkongernas tydligt redovisade konstruktioner och gedigna material.

Gångbron spänner över Kometvägen, i bakgrunden kvarteret Jupiter.

Grindtorp, kvarteret Venus innergård.

Storstugans gård med fontänen är ett attraktivt grönrum.

Storstugan

Storstugan är ett landmärke i Täby centrum. Byggnaderna uppfördes år 1969. Arkitekt Sune Lindström gjorde planen och husen ritades av HSB:s arkitektkontor genom K. G. Broqvist och Olle Holst.

Arkitekturen är storskalig och repeterande på ett för tiden typiskt sätt. Materialen är få och kostnads-effektiva. Färgskalan är brun, vinröd, mellangrön, ljusgrå och vit. Fasaderna i halvcirkelns insida är uppbyggda av betongelement med frilagd ballast av röd dansk sjösten. Vertikaliteten förstärks av utan-påliggande balkonger och trapphus.

Storstugans svängda byggnadskroppar omgärdar en halvcirkelformad grön gårdsplan med plaskdamm och fontän. Halvcirkelns utsida består av ljusa högresta fasader i 17 våningar som vilar på en sockelvåning av mörkbrunt skrovligt tegel. Fasadens likformiga kvadratiske fönster skapar ett enformigt och mer slutet fasaduttryck. Entrépartierna är diskret indragna.

Balkongerna är utformade i betongelement. Konsolliknande betongbalkar bär upp golv och väggar. Vägpartierna är genombrutna med smala oglasade öppningar. Många balkonger har med tiden blivit inglasade. Betongdetaljerna återkommer även i utemiljön som murar, inramningar och fundament.

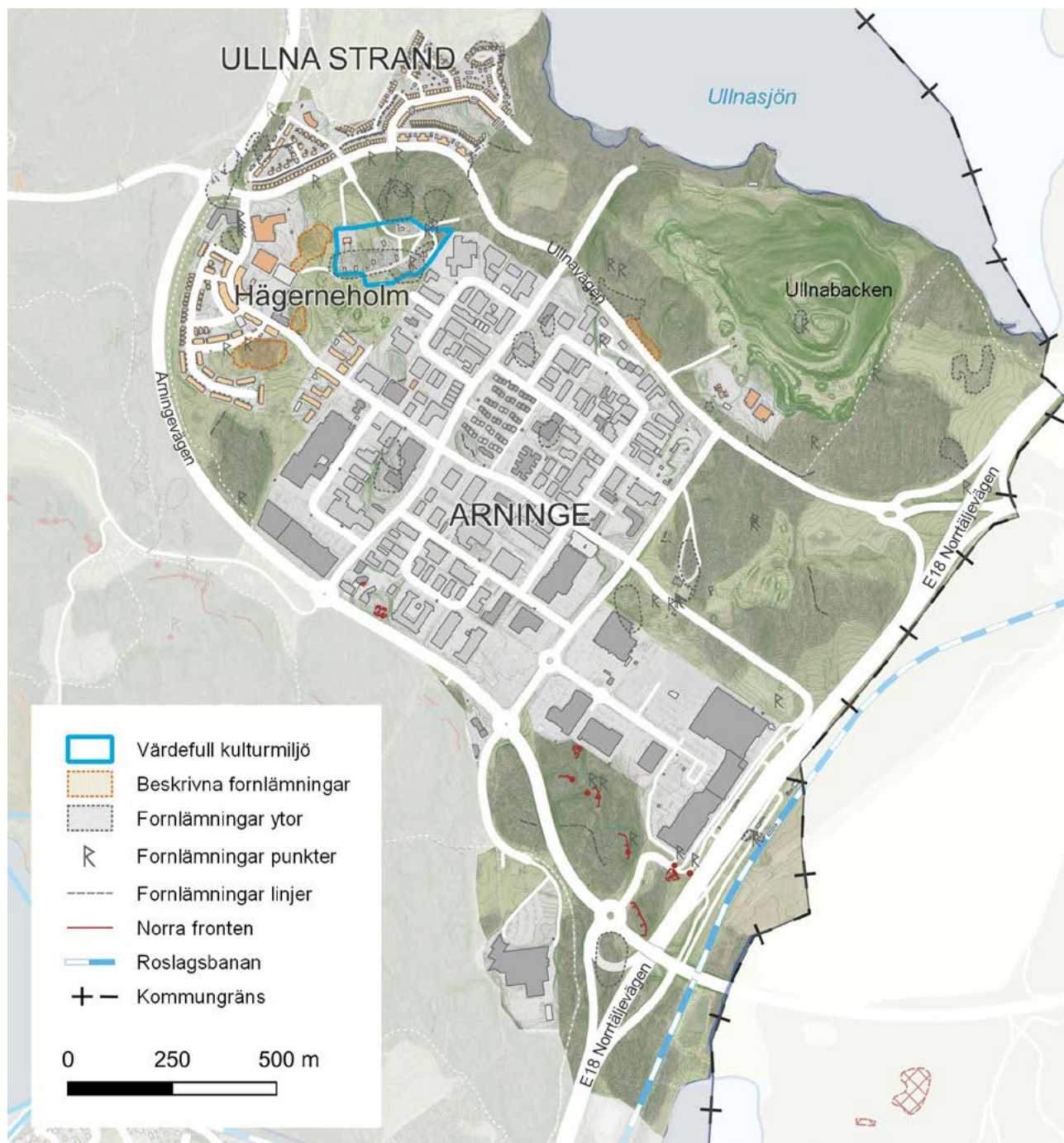
Parkeringen ligger enligt tidens bostadsplaneringsideal separerad. Den bilfria gårdssidan är utformad för rekreation med lummig grönska och diagonala gångstråk som leder in mot centrumanläggningen och ut mot parkeringen. Den färgglada fontänen med tidstypisk medelhavsblå plaskdamm höjer upplevelsen av den gröna gården.

Råd och riktlinjer för Storstugan

- Det är viktigt för exteriörens vertikalitet att behålla balkongernas kontrastverkan mot den mörkare fasaden.
- Fontänen är miljöskapande och viktig för kvarteret.

Storstugans fasad mot nordost sedd från Åkerbyvägen.

Karta över Arninge och Hägerneholm med värdefulla kulturmiljöer.

Arninge – Ullna – Hägerneholm

Områdets karaktär

Motorvägen var en viktig förutsättning vid etableringen av det externa handelsområdet Arninge centrum, som anlades i början på 1970-talet. Storskaliga kvarter och huskroppar inordnades i det tidigare odlingslandskapet kring byarna Öster och Väster Arninge.

Bebyggelsen har anor tillbaka i forntiden. Äldsta skriftliga belägg är från 1296. Öster Arninge var år 1804 en by med tre gårdar. En geometrisk avmätning år 1637 visar att Väster Arninge hade tre gårdar.

Undersökningar av omgivande gravfält och boplatslämningar från järnåldern vittnar om områdets långvariga bosättningshistoria. I samband med

Vy över Arninge , byggnader för handel , kontor och industri har ersatt ett jordbrukslandskap med lång hävd.

1970-talets utbyggnad för handel, kontor och industrier revs Öster Arninge. Väster Arninge, som på 1700-talet blev Täbys sista säteribildning, tog på 1940-talet ny form som hästgård under nuvarande namnet Hägerneholm.

Norr och väster om Arninge centrum vidtar de nya stadsdelarna Ullna strand och Hägerneholm som är planerade på de tidigare ägorna till gården Hägerneholm. Ullna strand är planerat med mer småskalig bebyggelse i norr och högre stadsmässiga kvarter närmare verksamhetsområdet. Hägerneholms gårdsmiljö med huvudbyggnad, flyglar och arbetarbostäder från 1940-talet har varsamhetsbestämmelser i detaljplanen.

Handelsområdet Arninge centrum ingår i det område som står inför en stor omvandling till nytt

regionalt centrum, med en ny järnvägsstation och framtida utveckling för företag, arbete och boende. Handelsområdet, som planades på 1970- och 80-talen, har en tidstypisk bilanpassad och rätlinjig kvartersstruktur med breda matargator som kantas av tilltagna parkeringsytor och storskaliga huskroppar som varierar i skala, material, färgsättning och uttryck. Området inramas bitvis av sparad naturmark med skog. Vissa kvarter har mindre partier av inflikad naturmark, exempelvis utmed Arningevägen i närmiljön kring det bevarade fortet som ingick i Norra fronten också kallad Korvlinjen, Stockholms norra försvarslinje från första världskriget.

Fornlämningar

Arningeområdet utgörs av ett tydligt järnålderslandskap, vilket karaktäriseras av flera gravfält. Ett flertal arkeologiska undersökningar av boplatser och

Gravfält (L2014:527) vid Hägerneholmsvägen.

Karta från 1691 som visar Väster Arninge. Byn har tre gårdar, på kartan A, B, C, dessutom finns en backstuga och ett torp som inte har egen mark. Byn ombildades till säteri på 1700-talet och fick namnet Hägerneholm. I övre vänstra hörnet finns gravfält (L2014:527). På kartan står "Gambla ättebackar och rundlar med stora stenar murade". Norrut är till höger i kartan.

gravfält är också utförda. Det är främst järnålderns kulturlandskap, och i synnerhet periodens yngre del, som syns i form av gravfält och enstaka gravar. Men också boplatslämningar som gårdsbebyggelse från folkvandringstid.

Vid Väster Arninge fann arkeologer 1 300 till 1 400 år gammal keramik. Det ursprungliga namnet på byn som stavades Arnunge kan tyda på att man började bo här många hundra år tidigare. Liknande ortnamn

som slutar på -inge eller -unge har kunnat knytas till äldre järnåldern. Andra fynd från området går tillbaka ända till bronsåldern. Ytterligare ett gravfält (L2015:9360) norr om sporthallen innehåller 30-tal gravar. Mellan de två gravfälten finns ytterligare ett litet gravfält med några skadade gravhögar. Tidigare fanns också byn Öster Arninge (L2014:1239) med gravfält (L2015:9866). Undersökningar innan nuvarande bebyggelse uppfördes visar att även det vid Öster Arninge fanns en forntida bosättning.

Gravfält (L2015:9360)

Cirka 130 x 25–70 meter (NÖ-SV), bestående av 30 fornlämningar. Dessa utgörs av tre högar, 25 runda stensättningar och två rektangulära stensättningar.

Gravfält (L2014:1140)

Gravfält bestående av cirka fem fornlämningar. Dessa utgöres av två högar och tre runda stensättningar. Högarna är sex respektive tolv meter i diameter och 0,6 respektive 1,5 meter höga. Stensättningarna är 4–5 meter i diameter och 0,2–0,3 meter höga, de är övertorvade med några enstaka stenar i ytan.

Gravfält (L2014:527)

Gravfält, storlek 130 x 70 meter (V–Ö), som består av cirka 40 fornlämningar. Dessa utgörs av en hög, 33 runda stensättningar, två rektangulära stensättningar, en kvadratisk stensättning, en triangulär stensättning, en treudd och en stenrad. Högen är tio meter i diameter och en meter hög. I ytan finns talrika stenar 0,2–0,7 meter höga. De runda stensättningarna är 4–14 meter i diameter.

Runristning (L2014:999)

Runristningen som upptäcktes 1975 finns på en slät yta på södra sida av ett flyttblock. Texten lyder "Ödgård lät rista runorna efter Finn, sin make, och efter Hedin, sin son".

Norra fronten i Arninge

Arningefortet är en del av Stockholms norra fasta försvarslinje från första världskriget som är mer känt som Korvlinjen till följd av fortens korvformade betongbunkrar. Fortet ligger nu integrerat i ett av de södra kvarteren i Arninge handelsområde, men kan av den uppmärksamme även skimras från Arningevägen. Norra fronten har fornlämningsförklarats med undantag från några anläggningar.

Råd och riktlinjer för Norra fronten i Arninge

- Arningefortet är känsligt för förändringar i närmiljön som innebär tillägg av byggnader eller fasta anordningar samt topografiska ingrepp.
- Fragmentering och uttradering av fornlämningar och andra kulturhistoriska element och strukturer är känsliga för ingrepp som minskar läsbarheten av landskapets historiska tidsdjup.

Hägerneholms gård uppförd 1949. Fasaden har symmetrisk uppbyggnad, hörnen är markerade med hörnkedjor.

Flygelbyggnaderna vid Hägerneholms gård. Den västra, vänstra flygeln är en av de äldsta byggnaderna i området.

Värdefull kulturmiljö**Hägerneholm**

Den sammanhållna gårdsmiljön med omgivande bebyggelse utgör en sista rest av det tidigare agrara landskap som präglade Arninge fram till 1960-talet. Huvudbyggnaden revs och ersattes med en ny, som blev färdig år 1949. Flyglarna är dock äldre och tillsammans med huvudbyggnaden och de andra intilliggande enkla bostadshusen är de en länk till platsens historia. Väster Arninge småskola är numera bostad. Byggnaden som finns med på häradsekonomisk karta från år 1906 har samhällshistoriskt värde. I området finns ett bestånd av värdefulla äldre lövträd, ekar.

Råd och riktlinjer för Hägerneholm

- Den enkla bostadsbebyggelsen runt Hägerneholms gård bör behålla sin karaktär av lantliga arbetarbostäder. Eventuella tillbyggnader bör underordnas befintlig byggnad och underhåll ska ske med samma material och färger som finns i området.

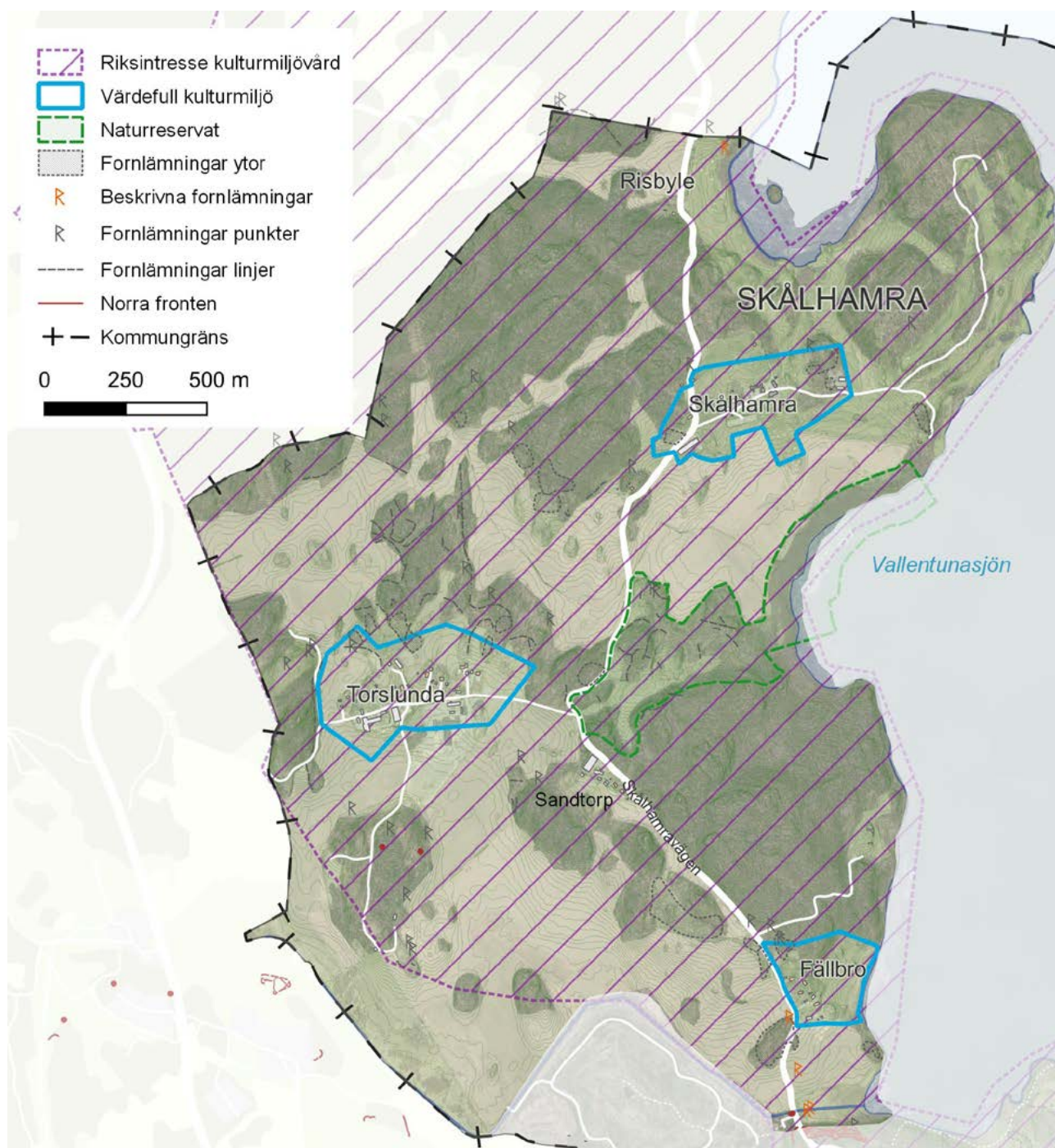
Områdesbeskrivningar gårdar

Skålhamra – Torslunda – Fällbro

Områdets karaktär

Skålhamra som bebodd plats har en mer än 1000-årig historia. Ulv i Skålhamra finns omnämnd på runstenar i trakten runt Vallentunasjön. Skålhamra, som tidvis hört till Fresta socken, var ett tag ett säteri, blev rusthåll från 1690-talet och ägdes under

1800-talet av olika grosshandlare. En ny för tiden representativ mangårdsbyggnad i trä uppfördes år 1880. Numera ägs Skålhamra, huvudbyggnaden och en del av ekonomibyggnaderna samt ett större markområde mot Vallentunasjön av en golfklubb.

Karta över Skålhamra, Torslunda och Fällbro och värdefulla kulturmiljöer.

Till Skålhamra rusthåll hörde ett flertal torp, varav en del ännu finns kvar. Utmed Skålhamravägen ligger Skålhamra dragontorp som tjänade som bostad för ryttaren och även dagsverkstorpet Risbyle.

Torslunda är en av Täbys få bymiljöer som inte omvandlats till en större brukningsenhet och speglar en äldre bystruktur från tiden före laga skiftet. Gårdarna ligger samlade på en moränkulle i dalgången. Mangårdsbyggnaderna är placerade på rad norr om den gamla bygatan och större ekonomibyggnader söder därom. Den äldre bystrukturen är fortfarande avläsbar genom kvarvarande gårdar på den gamla bytomten.

Fällbro bestod ursprungligen av en by med tre gårdar spridda utmed Skålhamravägen. Idag finns Sandtorp längst i norr. I söder finns en av gårdsmiljöerna kvar med framförvarande stenmur utmed den forna bygatan. Den lantliga omgivningen föreställde landsbygden i Småland i utomhusscener i de Åsa-Nisse-filmer som spelades in under 1950- och 1960-talen.

Det slingrande terränganpassade vägnätet som länkar samman bebyggelsen i dalgången har förhistorisk kontinuitet. Skålhamravägen kantas av runstenar och gravfält på flera platser. Söder om Fällbro fanns ett vadställe över Hagbyån och i omgivningen finns tre runristningar som omnämner vikingatida brobyggen.

Fornlämningar

Vid Fällbro finns tre runristningar i berghällar. Två av dem ligger tillsammans vid en bäck och markerar gränsen mellan två ägor. Mellan dem syns spår efter den vikingatida vägsträckningen. Den tredje hållen finns mitt framför dagens Fällbro gård, som har förhistoriska anor.

Jarlabanke reste flera runstenar som berättade att han hade röjt väg och byggt broar. När han gått bort reste hustrun Kättilö och sonen Ingefast en sten efter honom. Den står just vid Fällbro. På stenen nämns byggandet av en bro. De ristade hållarna vid Fällbro nämner också byggandet av en bro. Det kan vara frågan om ombyggnader eller reparationer av en och samma bro.

Runristning på sten 80 meter norr om Fällbro bro (L2014:425)

En översättning av texten till nutidssvenska:
Ingefast lät resa stenen och göra bron efter Jarlabanke, sin fader, och Joruns son, och Kättilö lät (resa stenen) efter sin man. Öpir ristade.

Runristning på håll söder om Fällbro bro (L2015:9357)

En översättning av texten till nutidssvenska:
Torkel och Fulluge lät hugga denna håll och göra bron efter Sten, sin fader. Olev högg.

Skålhamravägen vid Fällbro, bebyggelsen är placerad på moränryggen.

Värdefull kulturmiljö

Större delen av området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården, Skålhamravägen (AB 71). Det rör sig om en så kallad centralbygd med herrgårdslandskap och vägsystem med rötter i en forntida stormannabygd och med anknytning till kungamakten. Här finns bland annat äldre vägsträckningar och många runstenar och gravfält. Detta ställer höga krav på gestaltning och placering av byggnader i landskapsrummet. Om ett område har pekats ut som ett område av riksintresse för kulturmiljövården så är det sannolikt att området har sådana värden att det också utgör ett sådant särskilt värdefullt område som avses i plan- och bygglagen PBL 8 kap 13 §.

Skålhamra

Skålhamras representativt utformade gårdsmiljö med alléprydd uppfartsväg, mangårdsbyggnad och storskaliga ekonomibygnader nyttjas av en golfklubb. År 1636 är Skålhamra en by med två gårdar och torpet Risbyle, som då ligger vid Vallentunasjöns strand. Mangårdsbyggnaden vid Skålhamra är uppförd i början av 1880-talet och har många bevarade byggnadsdelar. Fasaden av herrgårdsgul spontad panel med vitmålade fönsterfoder och lister har i äldre tid varit rödfärgad. Takets svarta skivtäckning av plåt med ståndrännor är skickligt utförd. På entrésidan finns en glasveranda och på båda sidor finns breda frontespiser på andra våningen. Mot trädgården har byggnaden en rundad utbyggnad.

Till gårdsmiljön hör även bevarade ekonomibygnader, östra logen, ett vagnslider, ladugård och arrendatorsbostad. Skålhamra dragontorp är byggt år 1796 och ligger intill Skålhamravägen ett par hundra meter norr om gårdsbebyggelsen. Torpet restaurerades år 2000, senare tillbyggnader revs och byggnaden återställdes till en enkelstuga.

Torslunda

Torslunda by har tre gårdar, från öster är dessa Nedergården, Mellangården och Övergården längst i väster. Nedergårdens bostadshus ligger samlade och har behållit sitt traditionella utseende. Däremot är ekonomibygnaderna avstyckade. Mellangårdens huvudbyggnad, en villa uppförd i tegel, är från år 1967. Övergårdens huvudbyggnad omgestaltades i mitten av 1900-talet. På tomten finns ett äldre hus uppförd i en numera ovanlig byggnadsteknik, ett kubbhus. Från de ursprungliga gårdarna har avstyckningar för enbostadshus gjorts och den äldre strukturen har blandats upp med ny bebyggelse.

Fällbro

Fällbro kallas också Sextingstorp för att den omtvistade gränsdragningen tog sex ting att fastställa. De traditionellt rödmålade bostadshusen ligger en bit ifrån vägen på en höjdrygg. De gröna ytorna är generösa och ekonomibygnaderna är förhållandevis små. Stemmuren mot Skålhamravägen är ett viktigt karaktärsdrag.

Skålhamra gårds huvudbyggnad. Fasaden är herrgårdsgul nu, men har tidigare varit rödfärgad.

Skålhamra gårds vagnslider. Byggnaden är oförvanskad.

Övergården i Torslunda by. Huset i förgrunden är ett kubbhus som är byggt i en äldre byggnadsteknik med stomme av stående virke och utfackning av vedträn och lerputs.

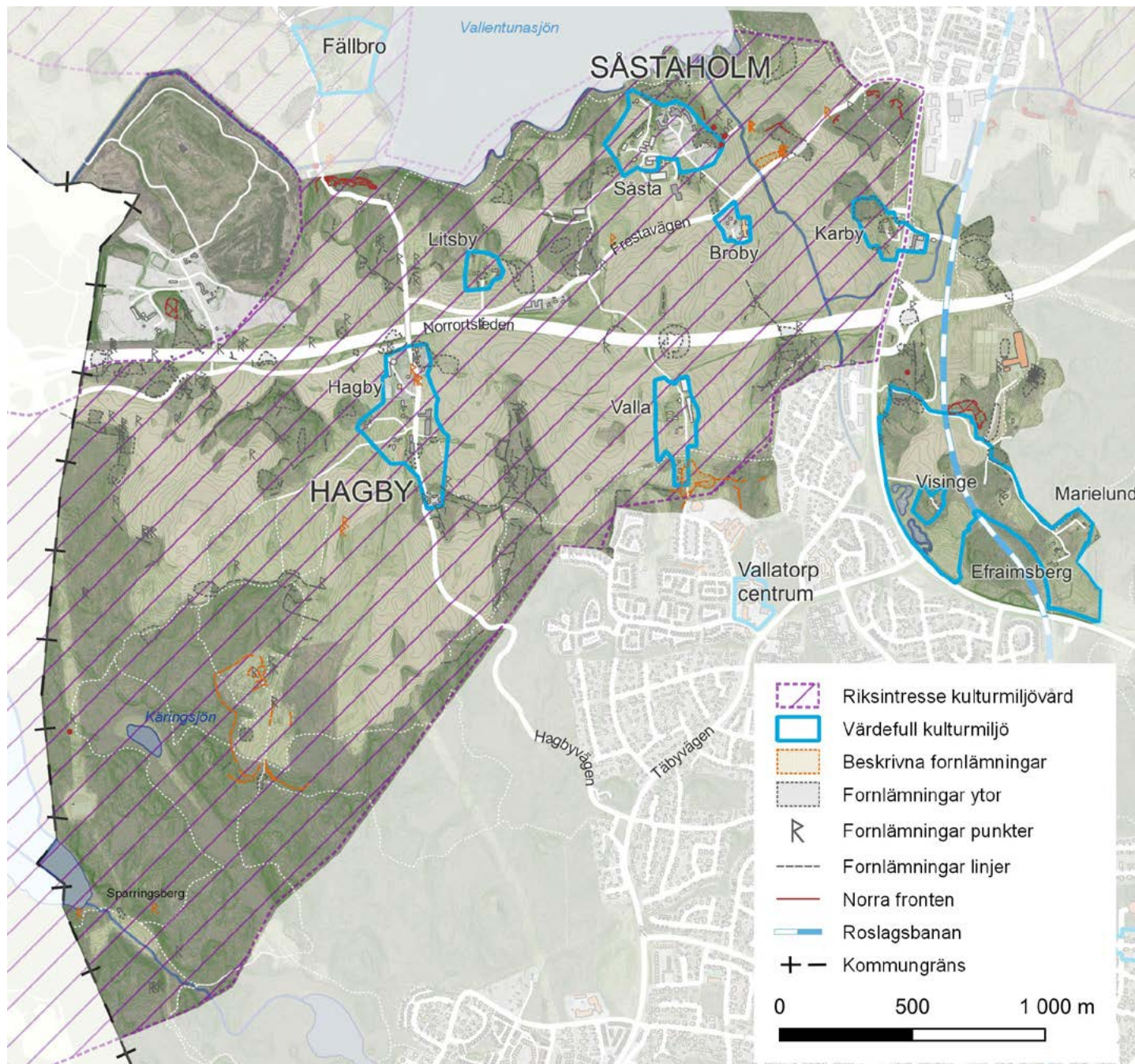
Torslunda. De flesta ekonomibygnaderna ligger uppradade på södra sidan av bygatan. Övergården har fortfarande aktivt jordbruk med nötkreatur.

Råd och riktlinjer för området

- Området är känsligt för nya tillägg som i placering, skala, materialval, färgsättning och utformning påtagligt avviker från, eller saknar samband med, miljöns agrara karaktär och rådande bebyggelsemönster.
- Befintliga karaktärsdrag ska tillvaratas. Den äldre bebyggelsestrukturen och lokala byggnadstraditionen ska fortsatt vara tongivande i landskapsbilden. Eventuella nytillskott bör placeras på traditionella bebyggelselägen och undvika jordbruksmark för att knyta an till den agrara miljön.
- Ombyggnader och nya tillägg i anslutning till traditionella gårds- och torpmiljöer bör utformas nedtonat och anpassas i skala,

material, färgsättning och formspråk till omgivande bebyggelse och tomtstorlek.

- En tydlig hierarki i bostadsbyggnaders gestaltning bör eftersträvas. Gårdarnas byggnader och gestaltning skiljer sig från torp- och egnahemsbebyggelsens småskaliga bebyggelse.
- I det öppna odlingslandskapet är graden av visuell exponering stor. Relativt små tillägg och förändringar kan bli synliga på långt håll och påverka utblickar, kulturhistoriska sammanhang och visuella samband av betydelse för läsbarheten och upplevelsen av landskapet.
- Den historiska terränganpassade vägstrukturen är känslig för ingrepp som innebär uträtning, breddning och rationalisering av vägsystemet. Skålhamravägen är en särskilt känslig vägmiljö.

Karta över Hagby, Såsta och Karby med fler gårdar söder om Vallentunasjön med värdefulla kulturmiljöer.

Hagby – Litsby – Såsta – Broby– Karby – Valla – Visinge– Efraimsberg

Områdets karaktär

Det vidsträckta jordbrukslandskapet söder om Vallentunasjön utgör en förhistorisk centralbygd präglad av lång brukningskontinuitet. Talrika runstenar vittnar om vikingatida storgårdsmiljöer med makten förankrad i jordegendomar. I skogs- och hagmarkerna finns rester efter ett omfattande stensträngssystem som återspeglar den äldre järnålderns agrara samhälle. I kontrast till det fossila odlingslandskapet framträder den medeltida byorganisationen och effekterna av 1800–1900-talens jordbruksrationa-

liseringar med stora brukningsenheter i en ensamgårdsstruktur i dagens jordbrukslandskap.

Den agrara omvandlingen under 1800-talet med inrättandet av storjordbruk, effektiviseringar och jordreformer lade grunden för det rationella jordbruk som idag präglar området. Utmärkande är sammanslagna egendomar med välarronderade medelstora till stora gårdar. Vissa med karaktär av mindre herrgårdar genom påkostade manbyggnader och stora ekonomibygnader uppförda i slutet av

1800-talet och början av 1900-talet. Gårdsmiljöer som Hagby, Karby och Såsta med omgivande storskaligt inrättade odlingsmarker vittnar om det ekonomiska välstånd som jordbruket gav.

Fornlämningar

Färdväg, hålväg, runristningar och hägnader
L2014:1479, L2014:1480, L2014:1386, L2016:9647,
L2015:9364

Runristningar hör ihop med sammanhängande vägstråk. Vid vikingatiden grundas tidigare vattenleder upp av landhöjningen och det blir viktigare att anlägga landsvägar. Fornslingan, en vandringsled som utgår från Hagby följer delvis en sådan gammal färdväg. Cirka 700 meter söder om Hagby gård finns en berghäll med två runristningar. I området finns rester av gammal bebyggelse och stensträngar, äldre system av hägnader. Längre fram följer stigen en hålväg som har bildats av slitage från de som färdats här. Färdvägen fortsätter söderut genom skogen mot Sparringsberg, en gammal torpplats vid sjön Fjäturen, där finns två runstenar. På andra sidan kommungränsen till Sollentuna, i Rösjöskogen, finns ytterligare en runsten med texten, ”Häming och Jarlabanke de lät röja väg och göra broar efter sin fader och Estrid efter sina söner Ingefast och Ingvar. Gud hjälpe deras ande.”

Gravfält och runristningar L2013:7560, L2015:9699,
L2014:239, L2014:266, L2015:9700, L2014:91,
L2015:9561

I närheten av Broby bro står sex runstenar. Tre av dessa står söder om Frestavägen, tre stenar som tidigare stod nära Frestavägen på norra sidan har flyttats bort från vägen. Idag står de i en hage närmare Vallentunasjön.

Fyra av stenarna knyts till stormannen Jarlabankes släkt. Jarlabankes farmor Estrid nämns på två av stenarna vid Broby bro. På en av dem går det att läsa: ”Estrid lät resa stenar efter Östen, sin man, som drog till Jerusalem och dog borta i Grekland.” Runstenen är troligen rest någon gång mellan åren 1030 och 1050. I samband med en arkeologisk utgrävning vid Broby bro år 1995 påträffades en grav som sannolikt är Estrids. Att gravar från denna tid går att identifiera med till namnet kända personer är mycket ovanligt. Tack vare den information som finns på runstenarna i närheten, som är samtida med gravarna, går det sannolikt att göra det i Estrids fall. På en karta från 1700-talet finns Östens hög markerad nära den plats där Estrids grav hittades.

Runhäll L2014:1479 söder om Hagby ”Jorum lät göra broar efter sin man och Häming och Jarlabarke efter Ingefast, Estrid efter Ingvar, en mycket god ung man.”

Runsten 2015:9364 vid Sparringsberg ”Ingefast lät rista dessa runor efter Ragnfrid, sin hustru och Häming efter sin moder”.

Dessa tre runstenar L2015:9700, L2014:91, L2015:9561, stod nära Frestavägen vid Broby bro, men är flyttade närmare Vallentunasjön.

Vy mot Broby gård, Frestavägen till vänster i bilden. Raden med runstenar kantade Frestavägen på södra sidan där den korsade Karbyån. Runstenar placerades där de kunde ses och läsas av förbipasserande.

Värdefull kulturmiljö

Större delen av området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården, Skålhamravägen (AB 71). Om ett område har pekats ut som riksintresse för kulturmiljövården, så är det sannolikt att området har sådana värden att det också utgör ett sådant särskilt värdefullt område som avses i plan- och bygglagen PBL 8 kap 13 §.

Hagby

Hagby är ett av de storjordbruk som dominerade Täby på 1800-talet, då byns tidigare fem gårdar slogs samman till en stor brukningsenhet. Hagby uppfördes ståndsmässigt med huvudbyggnad från år 1893

Hagby huvudbyggnad uppfördes år 1891 för Fredrik Bünsow. Stommen är av trä och byggnaden är utvändigt reveterad. Taket är brutet, valmat och täckt med svart plåt.

och en flankerande flygel troligen från 1700-talets slut. Kring Hagby finns ett flertal byggnader som illustrerar arbetsorganisationen och det sociala livet inom godset under 1800–1900-talen. Norr om Hagbyvägen ligger före detta Hagby skola och Rättargården. Stora ekonomibyggnader i tegel och trä såsom ladugård, magasin och logar dominerar anblicken. I utkanten av odlingsmarken finns lämningar efter de många torp som hörde till gården.

Många av Hagby gårds ekonomibyggnader finns kvar.

Hagby flygelbyggnad, troligen från 1700-talet. Stommen är av trä och utvändigt reveterad. Taket är brutet och valmat och täckt med svartmålad plåt.

Litsby

Litsby, som hade två gårdar, delade tidigare bybacke med Hagby och flyttades i samband med laga skiftet i mitten av 1850-talet. Då fick en av gårdarna sitt nuvarande läge närmare Vallentunasjön. Den äldre huvudbyggnaden, som var placerad mellan de låga timmerhusen, brann ner vid sekelskiftet 1900. Två låga timrade flygelbyggnader finns vid entrén. Den nuvarande huvudbyggnaden är uppförd efter branden. Byns andra gård var kvar i ursprungligt läge men köptes upp av Hagby.

Litsby, den östra flygelbyggnaden. Troligen är byggnaden flyttad från sin ursprungliga plats nordöst om Hagby gård.

Såsta

Omgivningen kring Såstaholm präglas av 1900-talets herrgårdsmässiga omgestaltung av Såstas äldre gårdsmiljö. Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes ursprungligen som ett ståndsmässigt sommarresidens i barockliknande jugendstil under tidigt 1900-tal, med allékantad infartsväg och omgivande park- och trädgårdsanläggning. Såstaholm blev kort efter uppförandet Svenska teaterförbundets pensionärshem under namnet Höstsol.

Såsta gård. Huvudbyggnaden har brutet och valmat tak, breda panelbrädor med läkt och inbrädade knutar. Fasaden är vit med mörkt gröna fönstersnickerier, foder och knutar.

Såsta var på 1600-talet en by med två gårdar. Såstas äldre huvudbyggnad från 1700-talet flyttade till sitt nuvarande läge väster om ekonomibyggnaderna i samband med 1900-talets omgestaltung. Det är en väl bevarad timrad tvåvåningsbyggnad med tegeltäckt mansardtak. Den breda fasadpanelen är täckmålad vit. Knutbrädor, fönstersnickerier och fönsterfoder är mörkgröna.

Såsta gård, ett vagnslider. Kraftiga konsoler av naturvuxet trä förstärker konstruktionen. Portarna är svarta, fasaderna av lockläktpanel är rödfärgade, småspröjsade fönster är vita.

Broby

Broby, beläget söder om Såstaholm, har bevarat en äldre gårdsstruktur med huvudbyggnad uppförd på 1700-talet och omgivande flyglar. Byggnaderna har tegeltäckta mansardtak, faluröd träpanel på fasaderna och profilsågade fönsterfoder samt fönstersnickerier i guldockra. Den äldre bostadsbebyggelsen är skyddad i detaljplan. Broby har kompletterats med ett äldreboende, uppfört i tre våningar, som ersätter den äldre ekonomibyggnaden.

Såstaholm. Huvudbyggnaden började uppföras år 1903 på gråstenssockel med ljust putsad fasad och småspröjsade fönster. Taket är brutet, med brunlaserade takpannor i nedre takfallet och koppartäckning i övre. Arkitekt Gustaf de Frumerie.

Karby gård, huvudbyggnaden och flygelbyggnaderna har tegeltäckta sadeltak, grovt spritputsade vita fasader, med slätputsade hörn och fönsteromfattningar.

Karby gård, en av flygelbyggnaderna. På taket syns en vällingklocka som användes för att kalla in gårdsfolket.

Karby gård, när Vikingavägen breddades revs en del av ekonomibyggnaden.

Broby gård, huvudbyggnad och västra flygeln. Den äldre bostadsbebyggelsen är placerad på en kulle.

Karby

Till Karby gård hörde under 1800-talets mitt ett omfattande jordbruk. Det var då gårdsmiljön fick sin nuvarande utformning, med tidstypisk bebyggelse uppförd i herrgårdsmässig stil och tydligt åtskilda man- och fägårdsdelar. Huvudbyggnaden uppfördes år 1864. Den välbevarade gårdsstrukturen, med ljukt putsad huvudbyggnad och flygelpar, ligger samlad kring den gruslagda gårdsplanen på den gamla bytomten. Gården inramas av en trädgårdsanläggning med bevarad struktur från tidigt 1900-tal och med lummig grönska, stora uppvuxna träd och rester av ett äldre stigsystem. Ekonomibyggnaderna i två våningar med bottenvåning delvis i tegel, övre våning i rödfärgad träpanel, svarta portar och fönsterluckor och sadeltak täckta av svart plåt ger fortfarande en påminnelse om jordbrukets historiska betydelse i Täby. Karby gård och de tillhörande ekonomibyggnaderna inrymmer idag andra verksamheter och är kringskuren av moderna trafikleder, vilket gör att upplevelsen av det äldre gårdsmönstret och den agrara helhetsmiljön påverkats.

Broby gård, den nya vårdbyggnaden. Frestavägen passerar över Karbyån i vänstra delen av fotot.

Valla gård, huvudbyggnaden uppförd år 1929. På byggnadens kortsidor finns tillbyggnader med terrasstak, pocher.

Valla

Valla gård, som ligger öppet i jordbrukslandskapet, var ursprungligen en by med tre gårdar som lades samman till en. Huvudbyggnaden brann ner och återuppbyggdes i traditionell stil år 1929. Det finns ekonomibyggnader från början av 1900-talet. Logen med vagnslider är uppförd i skiftesverk och intill huvudbyggnaden finns ett timrat magasin från 1800-talet. Söder om gården finns ett par avstyckade tomter med enkla egna hemshus byggda på 1930-talet.

Visinge

Visinge omnämndes år 1534 och var då ett torp under Karby, men blev senare ett kronohemman. Visinge gård har en huvudbyggnad från 1780-talet och en flygelbyggnad från 1860-talet. Huvudbyggnaden är uppförd i en våning med brutet tegeltäckt tak och frontespis åt båda hållen. Fasaden har stående träpanel målad med gul oljefärg, fönsterfoder och vita knutar. Fönstersnickerierna är gröna. Det finns flera olika fönstertyper, i bottenvåningen finns tvåluftsfönster som är småspröjsade i övre delen. Det finns dessutom flera äldre byggnader, till exempel en timrad lada från 1700-talet och lusthus. Gårdsplatsen ligger på en höjd och är omgiven av en låg mur.

Efraimsberg

Efraimsberg och Marielund ligger lummigt inbäddade på Karbys forna ägor. Efraimsberg är ett torp och en gård, byggda i mitten av 1800-talet. Marielund har två bostadshus uppförda vid sekelskiftet 1900. Vid Efraimsbergsvägen finns rester av grunden till Täbys första skola, Centralskolan, färdigställd år 1829.

Valla gård, timrat magasin uppfört under 1800-talet. Byggnadens hörn står på stora stenar.

Visinge gård. Huvudbyggnaden med brutet tak och en frontespis med portik är uppförd på 1780-talet. Huset som hade sexdelad plan, byggdes till med ett rum år 1905.

Efraimsberg, huvudbyggnad från andra hälften av 1800-talet. De små sidofönstren på övre våningen ger ljus till kattvindar.

Marielund har två boningshus byggda vid sekelskiftet 1900 eller tidigare. Tvåluftsfönstren har spröjs och dekorativa foder.

Valla gård, ekonomibyggnaderna. Vy från öster. Det öppna jordbrukslandskapet är visuellt exponerat, tillägg och förändringar blir synliga på långt håll.

Råd och riktlinjer för området

- Området är känsligt för nya tillägg som i placering, skala, materialval, färgsättning och utformning påtagligt avviker från, eller saknar samband med, den befintliga miljöns agrara karaktär och rådande bebyggelsemönster.
- I det öppna odlingslandskapet är graden av visuell exponering stor. Relativt små tillägg och förändringar kan bli synliga på långt håll och påverka utblickar, kulturhistoriska strukturer och sammanhang av betydelse för läsbarheten och upplevelsen av landskapet.
- Upprätthåll kopplingen mellan den agrara bebyggelsen och omgivande landskap. De öppna markerna närmast by- och gårdsmiljöerna med lång brukningskontinuitet är särskilt känsliga för nya tillskott.
- Befintliga karaktärsdrag bör tillvaratas. Den äldre bebyggelsestrukturen och lokala byggnadstraditionen ska fortsatt vara tongivande i landskapsbilden. Eventuella nytillskott bör knytas till traditionella bebyggelselägen och undvika jordbruksmark.
- Den förhållandevis glesa bebyggelsestrukturen präglad av ensamliggande gårdar är känslig för ovarsam förtätning som bryter mot det traditionella mönstret.
- Ombyggnader och nya tillägg i anslutning till traditionella gårdsmiljöer bör utformas nedtonat och anpassas i skala, material, färgsättning och formspråk till omgivande bebyggelse och tomtstorlek.
- En tydlig hierarki i bostadsbyggnaders gestaltning bör eftersträvas. Gårdarnas byggnader och gestaltning skiljer sig från torp- och egnahemsbebyggelsens småskaliga bebyggelse.
- Nybyggnad och tillbyggnad ska anpassas till platsens förutsättningar. Minimera schaktning och fyllnader. Spara träd, växtlighet och berg.
- Äldre ekonomibyggnader bör bevaras och om de får ny användning bör ombyggnad ske hänsynsfullt så att viktiga karaktärsdrag bevaras.

Karta över Fittja med värdefulla kulturmiljöer

Fittja

Områdets karaktär

Väster om Täby kyrkbys tätort öppnar sig landskapet med ett böljande odlingslandskap som sluttar ner mot Vallentunasjöns strand. Det tätortsnära landskapet rymmer spår efter både ett tusenårigt jordbruk och ett modernt rekreationslandskap. I höjdläge vid strandkanten ligger Fittja gård, som historiskt har brukat hela det omgivande landskapet. Mot söder och norr avgränsas dalgången av skogsområden, med talrika lämningar efter järnålderns bosättningar och odlingsystem.

Ortnamnet Fittja betyder ungefär ”fuktig strandäng” och syftar på den nu utdikade sankmark som länge präglade dalgångens centrala delar. Fittja by, belägen på en tidigare udde invid Vallentunasjön, bestod från början av ett skattehemman med åkrar norr och söder om den stora sankna ängsmarken och två dagsverkstorp i skogsområdet i nordost, Ena torp och Andra torp och ett båtsmanstorp, Statt Ute, beläget vid korsningen mellan vägen mot Fittja och landsvägen mot Stockholm. På kartan från 1804 har byn två gårdar och två torp, Fittja torp i norr och båts-

manstorpets Statt Ute. Till skillnad från de flesta byar i Täby fick gårdarna i Fittja flytta ut från den gemensamma bytomten i samband med laga skiftet 1831. Ängby placerades i den östra delen, vid Kyrkvägen, och Fittja Nygård fick en tomt på det norra skogspar-tiet. Platsen där Nygård placerades kallas i kartorna för "gammalgårdsgärdet" och ligger i anslutning till boplatsslämningar från järnåldern, (L2013:2569, L2013:2681). Namnet kan indikera att en bebyg-gelseenhet på platsen har brukats in i medeltid. Fittja Gammalgården blev kvar på den ursprungliga bytomten och i mitten av 1800-talet tillkom ett torp, Granliden, söder därom. I norr tillkom Sjöberg, ett torp under Uthamra i Vallentuna.

Med Roslagsbanans utbyggnad i slutet av 1800-talet växte under 1900-talets början villasamhället som senare skulle bli Täby kyrkby fram på angränsande Täby bys ägor. Det framväxande förortslandska-pet påverkade även landskapet kring Fittja. I Fittja Gammalgård och torpet Granliden inrättades ett skolhem för föräldralösa flickor i slutet av 1800-talet och under 1930-talet bildades Mellansjö skolhem, där det fortfarande bedrivs skolverksamhet. Fittja Nygård övergick till att bli semesterhem för spår-vägspersonal från år 1922. Som en del i semester-hemmet uppfördes ett antal mindre stugor i skogen i anslutning till Nygård.

Den utflyttade gården Ängbys läge i anslutning till landsvägen mot Stockholm och i närheten av kyrkan och sockencentrat gjorde att den tidigt blev en del av det nya villasamhället. I början av 1900-talet var ortens enda handelsbod inrymd på gården. I när-området kring Täby kyrka uppfördes flera hundra sommarhus och villor och det fanns även planer på att stycka av delar av Ängbys marker till villatomter.

Det är viktigt att behålla utblickar och siktstråk mot Täby kyrka.

Värdefull kulturmiljö

Fittja gård

Fittja gård ligger på den ursprungliga bytomten vid Vallentunasjön. Huvudbyggnaden har årtalet 1864 skrivet i frontespisen. Byggnaden har sadeltak täckt med falsad plåt. Färgsättningen är ljusgrön, bruten vit och med bruna fönstersnickerier. Huvudbygg-naden har byggts till på gavlarna. Det finns äldre ekonomibyggnader och ytterligare ett bostadshus, den tidigare förvaltarbostaden.

Nygård

Huvudbyggnaden, en trävilla i två våningar, upp-fördes år 1902 för en grosshandlare. Fasaden har liggande spontad panel med en enkel fältindelning. Panelen är täckmålad ljus gul och foder och lister är vita. Ursprungligen var fasaden mer dekorerad, färgsättningen mörkare och fönstrens överluf-ter var småspröjsade. Som flygelbyggnad står en bagarstuga från 1700-talet, nu kallad Skänkstugan. Det finns även äldre ekonomibyggnader samt flera bostadshus.

Ängby

Huvudbyggnaden och dess flyglar är uppförda under 1800-talets andra hälft. Huvudbyggnaden i två våningar har tegeltäckt sadeltak med breda frontespiser. Bostadsbyggnaderna har fasader av ljus grå liggande panel, med vita foder och gröna fön-stersnickerier. Där ekonomibyggnaderna stod finns nu ett villaområde som har anpassats till platsens kulturhistoriska värden men med modern gestalt-ning. Husen har rödfärgad träpanel och röda tak.

Utsnitt ur lantmäterikarta från år 1813. Fittja by består av tre gårdar med boningshus och uthus tätt samlade vid Vallentunasjöns strand, där Fittja gård nu är placerad.

Råd och riktlinjer för området

- Gårdsmiljöerna Fittja, Nygård och Ängby är känsliga för tillägg som placeras så att gårdarna inte går att avläsa som separata enheter.
- I det öppna odlingslandskapet är graden av visuell exponering stor. Relativt små tillägg och förändringar kan bli synliga på långt håll och påverka utblickar, kulturhistoriska strukturer och sammanhang av betydelse för läsbarheten och upplevelsen av landskapet.
- Den agrara miljön är känslig för fragmentering/utradering av fornlämningar och andra kulturhistoriska element och strukturer som minskar läsbarheten av landskapets historiska tidsdjup. Lämningar efter det förhistoriska jordbruket finns tydligast längs dalgångssidorna.
- Upprätthåll kopplingen mellan den agrara bebyggelsen och omgivande landskap. De öppna markerna närmast by- och gårdsmiljöerna med lång brukningskontinuitet är särskilt känsliga för nya tillskott.
- Värna utblickar, vyer, rumsliga och visuella samband i det öppna jordbrukslandskapet. Undvik placering av nya byggnader så att de bli synliga på stora avstånd och skymmer siktstråk mellan äldre gårdsmiljöer och mellan dessa och Täby kyrka.
- Ombyggnader och nya tillägg i anslutning till traditionella gårdsmiljöer bör utformas nedtonat och anpassas i skala, material, färgsättning och formspråk till omgivande bebyggelse och tomtstorlek.
- Nyttillskott bör rätta sig efter platsens förutsättningar och anpassas till naturliga terrängformer. Minimera schaktning och fyllnader. Spara träd, växtlighet och berg. Undvik hårdgjorda ytor på naturmark.

Ängby gård, till vänster mangårdsbyggnaden, i förgrunden en ny villa som har anpassats till den äldre gårdsbebyggelsen.

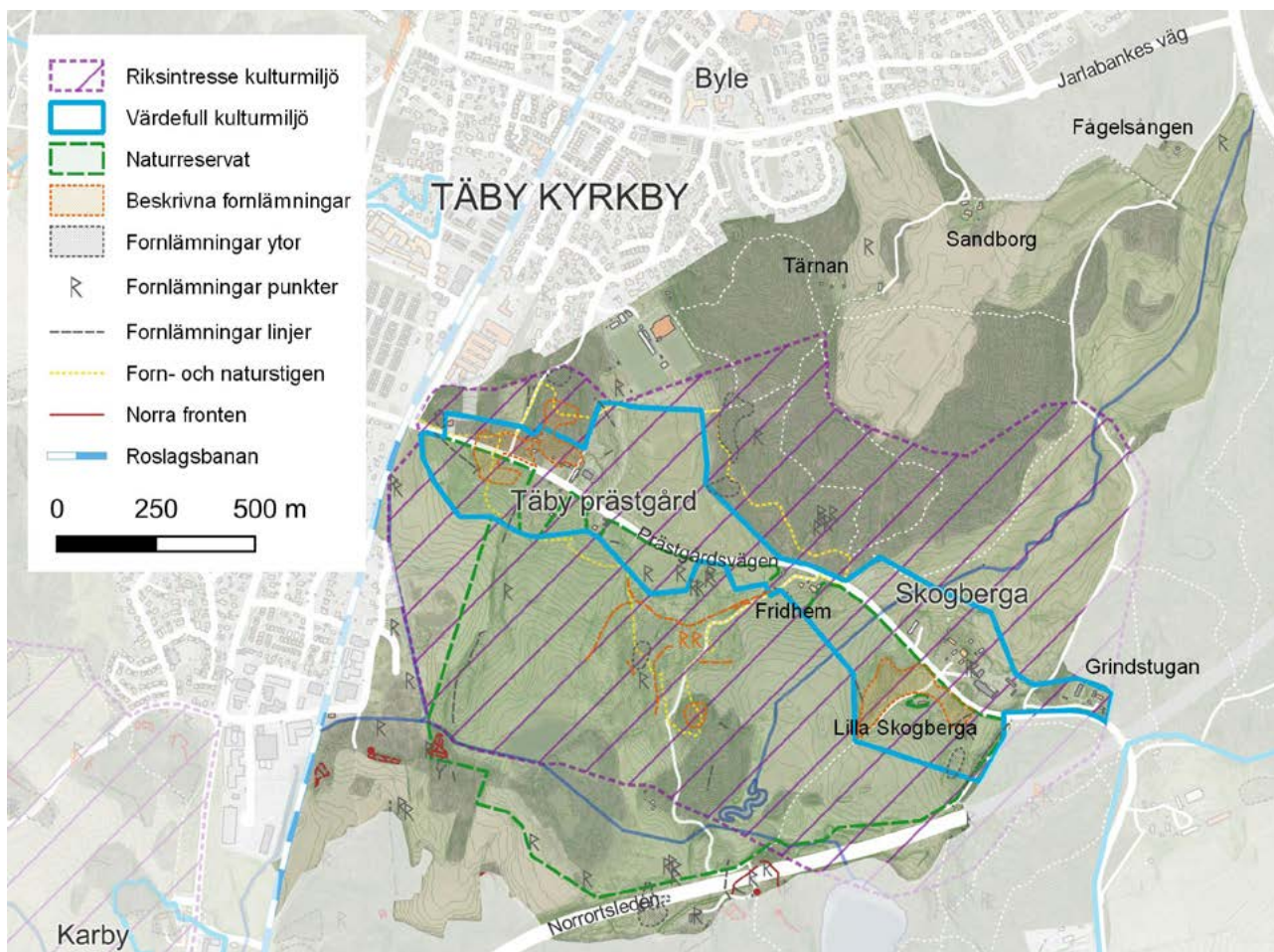
Fittja gård, nuvarande mangårdsbyggnad har årtalet 1864 på verandans gavelfält.

Nygård, huvudbyggnaden uppfördes år 1902 som vackert sommarställe. År 1922 övertogs gården av Spårvägspersonalens semesterhem.

Ladugård vid Nygård, en ramp leder upp till höskullen

Karta över området vid Täby prästgård och Skogsberga med värdefulla kulturmiljöer.

Täby prästgård – Skogberga

Områdets karaktär

Det öppna landskapet öster om Täby kyrkby utgörs av ett formrikt odlingslandskap med många äldre strukturer. Gårdarna Täby prästgård och Skogberga är placerade i anslutning till Prästgårdsvägen, som löper i östvästlig riktning genom dalgången.

I anslutning till gårdarna Skogberga och Täby prästgård finns gravfält som visar på att gårdslägena går tillbaka till åtminstone senare delen av järnåldern. Gravfältet vid Skogberga räknas som ett av Täbys största, med drygt hundra registrerade fornlämningar.

Prästgårdsvägen har samma sträckning idag som på 1700-talet och har med stor sannolikhet sitt ursprung i en förhistorisk färdväg. Områdets långa bruks- och bosättningskontinuitet avspeglas i såväl fornlämningsbild som markanvändning. Bebyggelselokalisering och vägdragningar är tyd-

ligt terränganpassade. I området finns omfattande lämningar av bebyggelse och hägnadssystem, stensträngar, som berättar om den tidiga järnålderns markorganisation. Många av hägnadsresterna sammanfaller med de historiska markslagsgränserna och gränsen mellan den historiska inägomarken, den odlade marken och utmarken. Naturbetesmarkerna hyser en artrik betespräglad flora som visar på en lång hävdkontinuitet.

Dagens gårdar ligger kvar i samma lägen som under förhistorisk tid. Prästgårdens nuvarande huvudbyggnad uppfördes i slutet av 1800-talet på samma plats som en tidigare prästgård. Till miljön hör även ekonomibyggnader norr om Prästgårdsvägen samt en skolbyggnad närmare järnvägen. Skolbyggnaden brann ner i slutet av 1900-talet, men återuppfördes lik den ursprungliga.

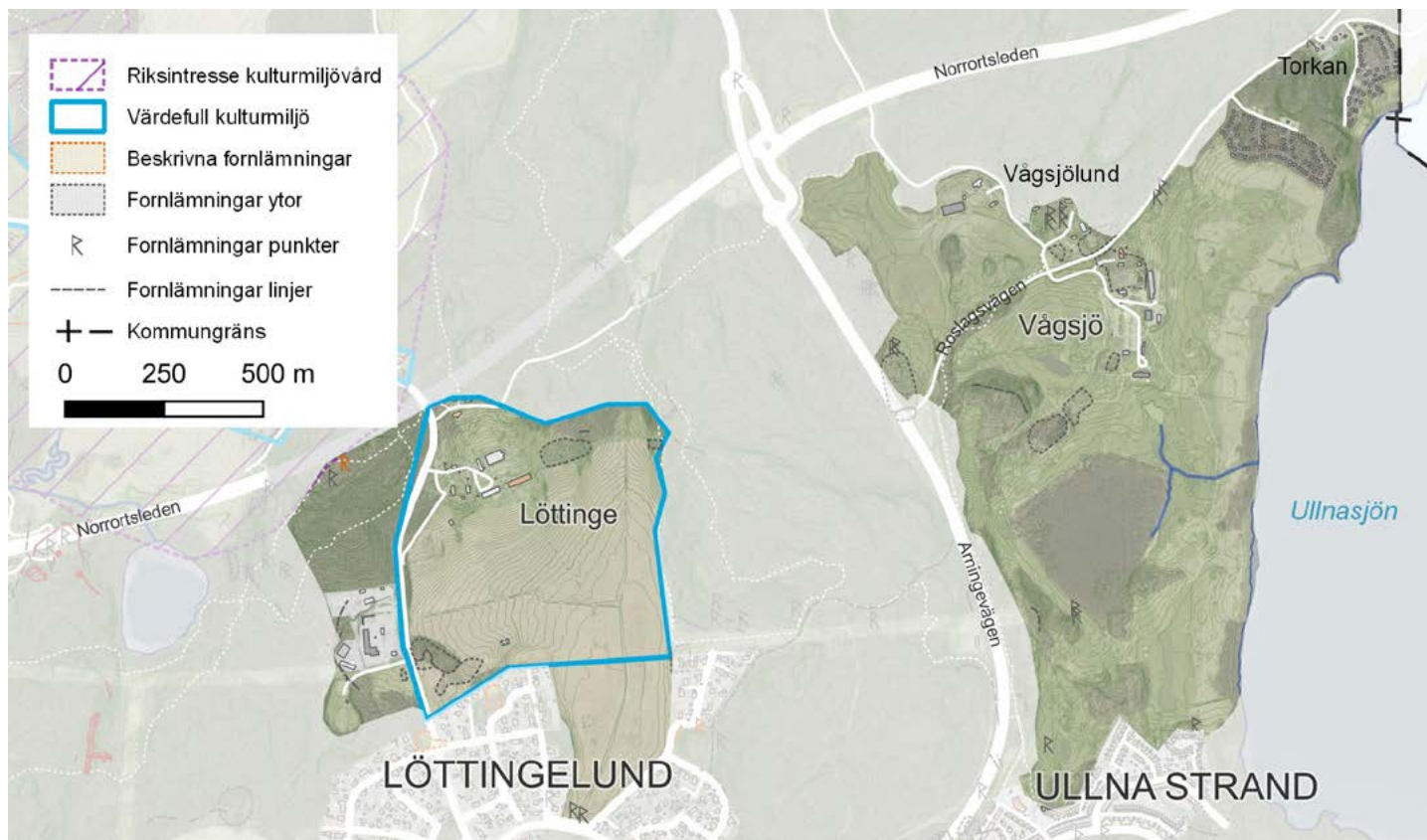
Vy söderut över Täby prästgårdsmark. Området innehåller talrika fornlämningar av bebyggelse och jordbruk, men också gravar.

Fornlämningar

Grav- och boplatsoområde, hägnadssystem, husgrunder, röse, gravfält; L2015:278, L 2014:618, L2014:313, L2014:1314, L2015:9520, L2014:268
 Forn- och naturstigen ingår i naturreservatet Täby prästgård och finns inom riksintresseområdet för kulturmiljövård. Genom Täby prästgårds hagmarker går en tre kilometer lång vandringsled förbi lämningar av mänsklig verksamhet från bronsåldern fram till våra dagar. Stigen utgår från Täby kyrkby och fortsätter förbi byskolan och ett vikingatida gravfält innan den korsar Prästgårdsvägen. När Prästgårdsvägen breddades undersöktes tio sådana gravar och där påträffades föremål som glaspärlor, kammar och smycken. På andra sidan vägen visar terrasskanter var bönderna hade sina fält under äldre järnålder (500 f. Kr–550 e. Kr). De långa stenraderna är hägnader som hindrade boskapen från att gå in på åkrarna. Ännu äldre är ett röse från bronsåldern (1800–500 f. Kr) och ytterligare ett tiotal gravar från samma tid. Gravarna från bronsåldern ligger som dessa ofta väl synliga på höjder.

Forn och naturstigen går genom naturreservatet Täby prästgård.

Karta över Löttinge gård och Vågsjö med värdefull kulturmiljö.

Löttinge – Vågsjö

Områdets karaktär

Löttinge gård ligger i en mindre dalgång i norra änden av en långsträckt sprickdal, som söderut smalnar av och övergår i Rönningesjön. Dalgången bildar ett litet avgränsat öppet landskapsrum, med bebyggelsen placerad i dalgångskanten och inramat av skogsklädda höjder och med Löttingelunds villa-bebyggelse i söder.

Löttinge herrgård utgör en samlad gårdsmiljö med flera äldre byggnader. Löttinge var från 1690-talet rusthåll och bebyggdes ståndsmässigt. Till rusthållet hörde dagsverkstorp och en ryttarstuga för gårdens dragon. I utkanten av dalgången ligger lämningarna efter dagsverkstorpets Skansen. Gårdsmiljön kompletterades på 1830-talet med den nuvarande ljusstputsade huvudbyggnaden, med omgivande trädgård och rak allépydd infartsväg. Den äldre vägstrukturen avspeglas även av grindstolpar som kantar vägen.

Löttinge har trots 1800-talets omgestaltning av gårdsmiljön bevarat ett äldre traditionellt bebyggelseskick, med rödmålade timrade och panelade

byggnadslängor som ingått i den gamla gårdsanläggningen. Till de äldre byggnaderna hör en flygel, ett brygghus och en timmerlänga från 1700-talets mitt, invändigt försett med unika väggmålningar i rokokostil. Huset uppfördes som drängstuga och fungerade senare som bagarstuga, statarlänga och höns hus. Till gårdsmiljön hör också en statarbostad från sekelskiftet 1900 samt tillhörande uthus.

I omgivningen kring Löttinge finns gravar och gravfält som vittnar om förhistorisk kontinuitet. Löttingelundsvägen, som passerar strax norr om Rönningesjön, utgör en del av den gamla landsvägen mellan Stockholm och Roslagen. Vid bron där lands-

Löttinge gård, höns huset som har renoverats har väggmålningar invändigt.

vägen korsade över bäcken till Rönningesjön stod tidigare två runstenar, som numera är försvunna. I anslutning till landsvägen låg även Löttinge krog som finns omnämnd på 1690-talet.

Vågsjö ligger i en långsträckt dalgång väster om Ullnasjön. Området präglas idag främst av sin användning för fritid och rekreation. Storstadsnära näringar som Vågsjölunds hästgård och rekreationsanläggningar i form av Arninge golfklubb och Ullna koloniområde ger tillsammans med omgivande strövområden denna del av landsbygden karaktären av ett rekreationslandskap.

Vågsjö tillhörde under lång tid storgodset Rydboholm och räknades till Östra Ryd socken fram till 1950-talet. Kring den gamla bytomten och i dalgångens mer höglänta partier finns ett flertal fornlämningar i form av gravfält, röjningsrösen, stensträngar och gravar som visar på dalgångens långa brukningskontinuitet. Vågsjö bestod i början av 1700-talet av tre gårdar samlade på bytomten. Genom byn passerade landsvägen, som trots uträtningar till stor del har samma sträckning idag. I slutet av 1800-talet genomgick Vågsjö en expansiv period av nyodlingar som bland annat innebar att det äldre byggnadsbeståndet revs till förmån för nya byggnader.

Löttinge gård, mangårdsbyggnaden har reveterad fasad.

Löttinge gård staterbostad, med fasad i fältindelad panel. En öppen förstukvist markerar entrén.

Norr om golfbanan etablerades Ullna koloniträdgårdsförening på 1980-talet i anslutning till det tidigare dagsverkstorpet Torkan. Kolonibebyggelsen är uppdelat i två områden och präglas av små stugor på lummiga trädgårdstomter.

Värdefull kulturmiljö

Löttinge gård

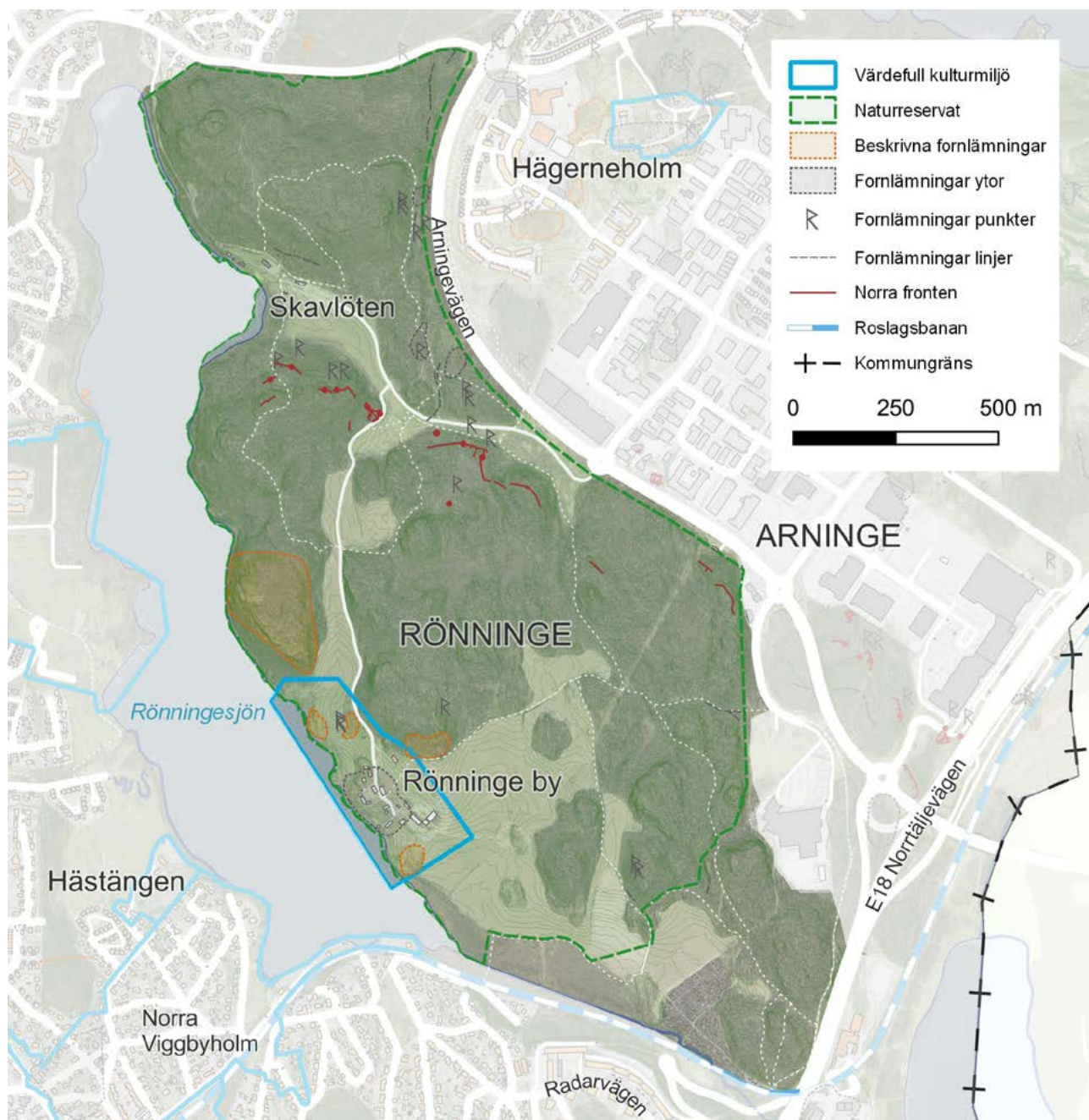
Löttinge gård är en av de bäst bevarade gårdsmiljöerna i Täby och utgör en värdefull kulturmiljö med höga samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden. Gården har två bostadsbyggnader. Nuvarande huvudbyggnad är en timrad byggnad uppförd på en äldre grund med källare. Den byggdes om i nyklassicistisk stil på 1830-talet och byggdes till år 1867. Fasaden är vitputsad, foder, knutbrädor och fönstersnickerier är grå. Byggnaden har frontespiser vid vardera långfasad. Det flacka sadeltaket har gråmålad skivtäckning av plåt. En glasveranda med detaljrika snickerier finns på byggnadens västra sida.

Flygelbyggnaden i en våning, troligen uppförd på 1700-talet som köksflygel, är byggd i timmer med fasad av rödfärgad träpanel och med dekorativa omfattningar runt entrédörren. Fönstren är små och kvadratiska. En garageport har tagits upp i en gavel. Interiören innehåller dekorerade kakelugnar från 1700-talet. Gården har stora ekonomibyggnader från åren runt sekelskiftet 1900 och en ny stor hallbyggnad. Söder om gården finns ett äldre brygghus.

Ett äldre hus som varit drängstuga och höns hus har restaurerats och innehåller väggmålningar från 1700-talet. Norr om gården, vid vägen mot torpet Mossen, finns en staterbostad med tillhörande uthus. Fasaden har fältindelad spontad träpanel, täckmålad och ljus gul med vita foder och lister. Fönstersnickerierna är mörkt oxidgröna. Löttinge gård är en värdefull kulturmiljö med samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

Råd och riktlinjer för Löttinge gård

- Äldre byggnader bör bevaras. Om de får ny användning bör ombyggnad ske hänsynfullt så att viktiga karaktärsdrag bevaras.
- Underhåll av befintliga byggnader bör ske med traditionella material och metoder.
- Eventuella nya tillägg ska anpassas till gårdsbilden så att gårdsmiljöns karaktär bibehålls.

Karta över Rönninge och Skavlöten.

Rönninge by – Skavlöten

Områdets karaktär

Rönninge by ligger i en småbruten uppodlad dalgång öster om Rönningesjön. Landskapet präglas av sprickdalslandskapets terrängformer som givit upphov till ett topografiskt varierat landskap.

Från medeltiden fram till 1930-talet tillhörde Rönninge bys två gårdar storgodset Rydboholm. Under en kortare period hörde en av gårdarna till Näsby säteri. Kring byn finns flera gravfält som vittnar om lång bosättningskontinuitet.

På 1950-talet upphörde Rönninge som jordbruk och kort därefter förvärvades marken av Täby köping. Efter en tid av förfall kom Rönninge by att rustas upp i början av 1970-talet i syfte att skapa ett visningsjordbruk tillgängligt för allmänheten, där äldre tiders levnadssätt och traditioner före efterkrigstidens modernisering av jordbruket kunde upplevas i en ostörd bilfri miljö.

Byns byggnader har trots moderniseringar för funktionella behov anpassats till äldre byggnadstraditioner och tidigare bebyggelselagen. Den samlade bymiljön med sina kvarliggande gårdar på den

ursprungliga bytomten speglar byorganisationen från tiden före skiftena. Det omgivande småbrutna odlingslandskapet motsvarar den historiska inägomarken. Inslag av skogsbete ger en bild av äldre tiders glesa bondeskogar. Området har bevarat en äldre vägstruktur, som framträder i slingrade grusvägar anpassade till terrängen. Den äldre bondbyn hålls levande genom trädgårdsodlingar och djurhållning med traditionella lantraser i mindre skala för att efterlikna 1800-talets svenska bondgård. I de gamla husen inryms idag bland annat kaffestuga, arrendatorsbostad, museum, hemslöjdsbutik och 4H-verksamhet för barn och ungdomar.

Skavlöten ligger drygt en kilometer norr om Rönninge by. Torpet med odlingar togs upp före mitten av 1800-talet och var ursprungligen ett dagsverks-
torp till Västra Arninge. Torpet är numera rivet, men en vitputsad stuga och några fruktträd finns kvar på platsen.

Fornlämningar

Bytomt, gravfält, fornborg L2014:1236, L2014:1065, L2014:1684, L2014:240, L2015:9338, L2014:852

Det är genom fornlämningarna som det går att följa hur Rönninge by börjar växa fram. Rönninge by är klassad som en möjlig fornlämning, som en bytomt/gårdstomt. Eftersom byn inte är varaktigt övergiven kan den inte klassas som fornlämning.

Det finns fyra gravfält från yngre järnålder (år 550–1050 e. Kr.) runt byn. Två stycken gravfält ligger öster om Skavlötsvägen, med vardera cirka tio gravar. Cirka 200 meter nordost om Södergården och strax norr om fägatan mot Arninge finns ett gravfält som består av cirka 25 fornlämningar. Där finns tre högar och 22 stensättningar. Vid grusvägen till Hägernäs station ligger ett gravfält, som består av cirka 15 fornlämningar, varav tre högar, där grusvägen korsar över gravfältet.

På väg till Rönninge by från Skavlöten finns en forntida försvarsanläggning, en så kallad fornborg, uppe på Skansberget. Ungefär hälften av landets tusen fornborgar ligger i Mälardalen och de flesta har byggts och använts under perioden mellan äldre och yngre järnålder. Det fanns då ett helt system av bevakningsborgar och den här fornborgen var troligen en utkikspost. De rester som finns kvar av borgen är raserade stenvallar i norr och öster.

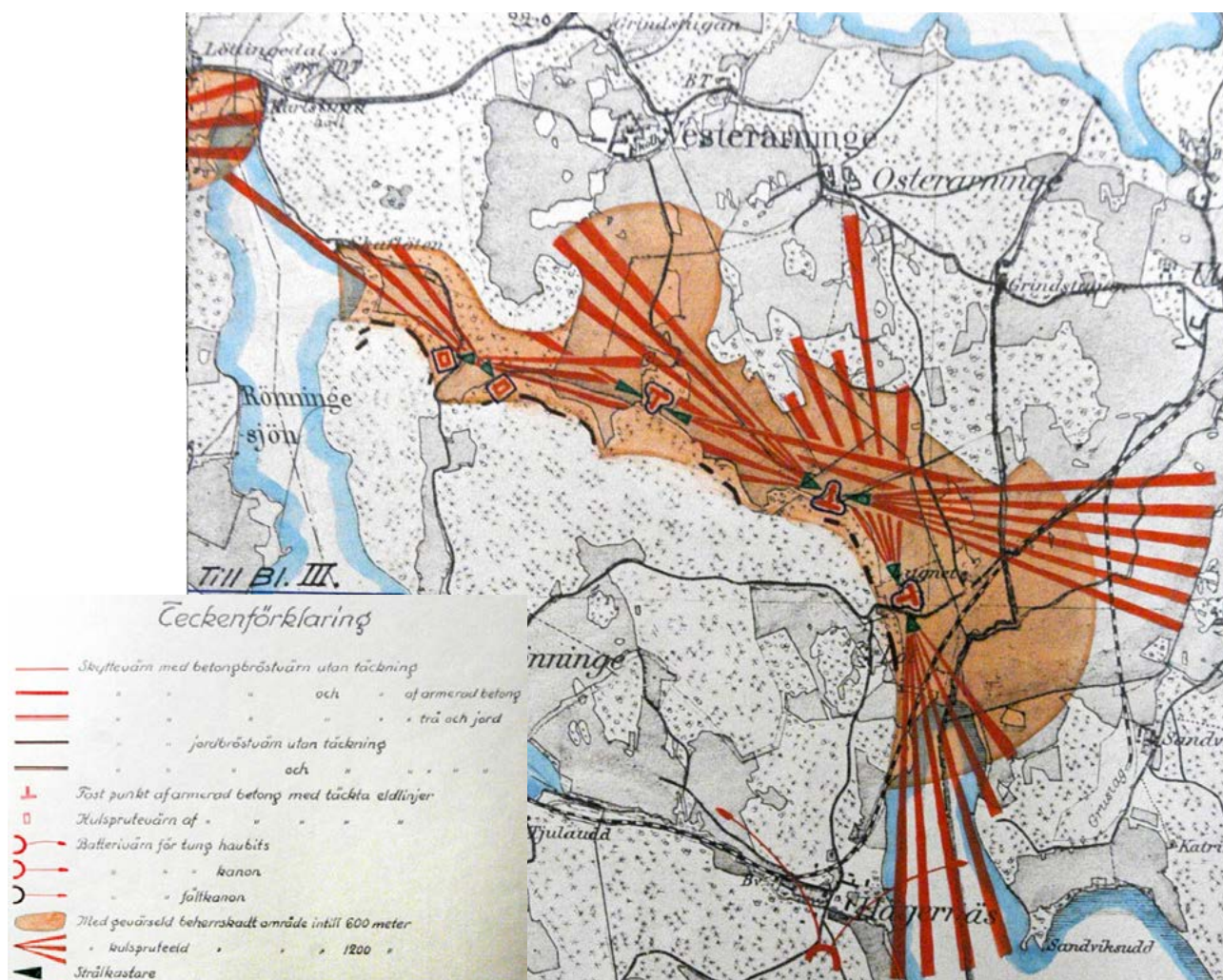
Rönninge by, Norrgården undantagsstugan och ekonomibyggnader.

Norra fronten (korvlinjen)

År 1902 bildades Föreningen för Stockholms fasta försvar med syftet att bedriva opinion och samla in medel till en fast försvarslinje runt Stockholm. Försvarslinjen blev helt privatfinansierad av den Palmgrenska fonden. Stockholms fasta försvar bestod av Norra fronten och Södra fronten, belägna på landsidan i respektive väderstreck. Norra fronten hade syftet att skydda Stockholm från ett angrepp i norr, exempelvis via en landstigning i Roslagen, och hade en sträckning från Stora Värtan över Arninge-Täby-Rotebro-Ed till Skarven. Stommen i Täbylinjen utgjordes av sju sammanhängande betongfort, även kallade korvfort. Mellan fortet slingrade sig ett system av skyttegravar. Benämningen korvlinjen kommer från att skyttevärnen såg ut som stora korvar. I naturreservatet Rönninge by-Skavlöten finns flera av de bevarade anläggningarna.

Ett kulsprutevärn intill Rönninge byväg nära Skavlötenvägen.

Karta över en del av Norra fronten vid Arninge, Rönninge och Skavlöten. Kartan illustrerar befästningarnas läge och den yta som artilleriet kan beskjuta. Källa: Täby Hembygdsförening.

Värdefull kulturmiljö

Rönninge by

Rönninge utmärks av en äldre oskiftad bystruktur med Norrgården och Södergården samlade på den gamla bytomten längs bygatan. Mangårdarna präglas av äldre traditionell bebyggelse från 1700-talets slut och 1800-talets mitt. Det är en småskalig bebyggelse där de olika husen har olika funktioner. De äldre byggnaderna är timrade, har ibland lockläktpanel och är rödfärgad med vita foder och fönster-snickerier. Södergården från 1790-talet är reveterad och vitkalkad och har puts som fasadmateriäl. Knutarna är inklädda med brädor som målats kromoxidgröna. Byggnaderna har enkla tegeltäckta sadeltak utan frontspiser och takkupor och några nyare ekonomibyggnader har svarta plåttak. Byns nuvarande karaktär är ett resultat av restaureringar, men miljön åskådliggör hur en liten by i Roslagen såg ut för cirka hundra år sedan. Rönninge by bidrar med stora kunskaps- och upplevelsevärden genom sin tillgängliga jordbruksverksamhet. Bymiljön utgör en värdefull kulturmiljö med samhällshistoriska och byggnadshistoriska värden.

Undantagsstugan på Norrgården i Rönninge by. Staket och grindar används för att stänga ute betande djur från trädgårdar och odlad mark.

Råd och riktlinjer för Rönninge by

- Underhåll av befintliga byggnader bör ske med traditionella material och metoder.
- Eventuella nya tillägg ska anpassas till bymiljön så att dess ålderdomliga karaktär bibehålls.

Södergården i Rönninge by uppförd på 1700-talet. Mangårdsbyggnad och undantagsstuga är knuttimrade men fasaderna är kalkputsade (reveterade) med grov puts. Runt fönster och dörröppningar är putsen slät. Vid gavelns övre del på undantagsstugans syns åsarna av timmer som bär taket.

Bilagor

Lagstiftning och roller

Lagstiftning

Miljöbalk (MB)

Miljöbalkens syfte är att främja en hållbar utveckling för att nuvarande och kommande generationer ska få en hälsosam och god miljö.

Kulturmiljön är ett av de allmänna intressen som ska beaktas i en god hushållning med mark- och vattenområden och den övriga fysiska miljön, inklusive bebyggd miljö och landskapsbild.

Lagen ska tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Den innehåller också bestämmelser om bland annat riksintressen och natur- och kulturresevat.

Länk: [Miljöbalk \(1998:808\)](#)

Riksintressen

Miljöbalkens tredje och fjärde kapitel innehåller bestämmelser om riksintressen för kulturmiljövärden.

I Täby finns år 2022 två utpekade områden för kulturmiljövärden, Skålhamravägen [AB 71] samt Täby prästgårdsmark [AB 73].

Riksintresseområdena ska spegla landets historia och är av mycket varierad art. Riksantikvarieämbetet beslutar om vilka områden som är av riksintresse för kulturmiljövärden. Sådana områden ska skyddas mot påtaglig skada.

Det är varje enskild riksintressebeskrivning med värdemotivering som ligger till grund för bedömningar om vad som skulle kunna orsaka en påtaglig skada. Även åtgärder utanför ett riksintesseområde kan påverka riksintresset och den geografiska gränstragningen ska därför inte behandlas som skarp. Ett riksintesse kan i en planeringssituation bara vägas mot andra riksintressen, inte mot intressen som kommunen bedömer som viktiga i allmänhet.

Lagstiftning:

- MB 3 kap. Grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden
- MB 4 kap. Särskilda bestämmelser för hushållning med mark och vatten för vissa områden

Natur- och kulturresevat

Ett naturresevat är ett område med höga naturvärden. Kulturresevat syftar till att möjliggöra vård och bevarande av kulturpräglade områden, där både natur- och kulturvärden skyddas.

Lagstiftning:

- MB 7 kap. Skydd av områden

Biotopskydd

Det generella biotopskyddet i Sverige omfattar lätt igenkännbara områden som finns över hela landet. Där ingår till exempel alléer, stenvägar och odlingsrösen i jordbruksmark. De förekommer ofta i kulturlandskap.

- MB 7 kap. Skydd av områden, 11 § (Biotopskyddsområde)

Visinge gård omges delvis av en kallmurad stenmur.

Kulturmiljölag (KML)

Kulturmiljölagens syfte är att försäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.

I kulturmiljölagen finns bestämmelser om fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, kulturföremål och ortnamn. Beslut om tillstånd enligt kulturmiljölagen fattas av Länsstyrelsen.

Länk: [Kulturmiljölag \(1988:950\)](#)

Fornminnen

Fornlämningar och fornfynd har ett starkt skydd i kulturmiljölagen och får inte skadas. En fornlämning kan röra sig om varaktigt övergivna lämningar efter människors verksamhet från forna tider, exempelvis gravar, boplatser, samlingsplatser, ruiner och olika slags byggnadsverk, färdvägar, ristningar, fartygs lämningar och annat som tillkommit före år 1850. Det gäller både de fornlämningar som vi redan känner till och de som ännu inte har upptäckts. Det är förbjudet att utan tillstånd ”rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning”. Den som vill uppföra en byggnad eller anläggning bör i god tid ta reda på om någon fornlämning finns i området och i sådana fall snarast samråda med Länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan besluta om arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning.

Fornfynd, det vill säga lösa föremål som saknar ägare och som kan antas vara äldre än från 1850, som upphittas vid en fornlämning tillfaller automatiskt staten. Hittas det på en annan plats så tillfaller det upphittaren. Fornfynd av ädelmetall är hembudspliktiga och tillfaller staten oavsett fyndplats.

Lagstiftning:

- KML 2 kap. Fornminnen

Byggnadsminnen

En byggnad, bebyggelseområde, anläggning, park eller trädgård som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde kan förklaras som byggnadsminne av Länsstyrelsen. Det är även Länsstyrelsen som beslutar om förändringar får göras av byggnadsminnet. Privatpersoner kan föreslå byggnadsminnesförklaringar för Länsstyrelsen, som har i uppdrag att utreda frågan. I Täby är Näsby slott ett byggnadsminne.

Lagstiftning:

- KML 3 kap. Byggnadsminnen

Kyrkliga kulturminnen

Svenska kyrkobyggnader, begravningsplatser och kyrkotomter har enligt kulturmiljölagen ett automatiskt skydd om de är uppförda före 1940. Även byggnader efter år 1940 kan förklaras som kyrkliga kulturminnen om de har ett högt kulturhistoriskt eller arkitektoniskt värde. Alla ingrepp som berör kyrkans exteriör och interiör, fasta inredning och färgsättning samt de kyrkliga inventarierna är skyddade genom en rad bestämmelser och får inte förändras utan tillstånd från Länsstyrelsen. Täby kyrka, Tibble kyrka och Gribbylunds kapell omfattas av tillståndsplikt enligt kulturmiljölagen.

Täbys kyrkor utgör ett stort värde för samhället, och deras funktion som mötesplats ska bevaras. All bebyggelseutveckling som berör kyrkor ska ske med hänsyn till kyrkornas centrala roll i stads- och landskapsbilden. Täby kyrka tillhör Svenska kyrkan i form av vigd kyrka.

Lagstiftning:

- KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen

Klockstapeln vid Täby kyrka är skyddad som kyrkligt kulturminne.

Plan- och bygglag (PBL)

Plan- och bygglagen syftar till att främja goda sociala levnadsförhållanden och en god långsiktigt hållbar livsmiljö för såväl människorna i dagens samhälle som för kommande generationer. Vid beslut enligt plan- och bygglagen ska även bestämmelserna i miljöbalkens tredje och fjärde kapitel (hushållningsbestämmelserna) tillämpas.

Länk: [Plan- och bygglag \(2010:900\)](#)

Plan- och bygglagen har en helhetssyn på kulturmiljön. Enligt dess andra kapitel är kulturvärden och kulturmiljö allmänna intressen. Hänsyn ska tas till stads- och landskapsbild och platsens natur- och kulturvärden. Ett bebyggelseområdes särskilda historiska, kulturhistoriska miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas och befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara.

Lagstiftning:

- PBL 2 kap. 6 § Krav på placering och utformning

Översiktsplanering, detaljplanering och områdesbestämmelser

Plan- och bygglagen tar upp att kommunen i översiktsplanen ska redovisa hur man avser skydda områden som har kulturvärden samt konsekvenser för kulturmiljön. I översiktsplanen ska även riksintresseområden för kulturmiljövården redovisas samt kommunens förhållningssätt till dessa.

Genom bestämmelser i detaljplan kan kommunen skydda ett områdes kulturvärden genom exempelvis varsamhetsbestämmelser, q-bestämmelser och rivningsförbud. Även om rivningsförbud inte är bestämt i detaljplan kan kommunen avslå begäran om rivningslov om byggnaden har tillräckliga kulturhistoriska värden. Kommunen har möjlighet att värna områden utanför detaljplanelagt område genom områdesbestämmelser. De kan innebära en utökad lovplikt, till exempel krav på rivningslov och viss reglering av bebyggelsens egenskaper.

Lagstiftning:

- PBL 3 kap. Översiktsplan
- PBL 4 kap. Reglering med detaljplan och områdesbestämmelser

Förvanskningförbud

Plan- och bygglagen anger att ”en byggnad som är

Hönshuset ibland kallad drängstugan vid Löttinge gård, renoverades varsamt under åren 2017 till 2018.

särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt får inte förvanskas”. Detta är även tillämpligt för värden i en byggnads interiör, för värdefulla tomter och för bebyggelseområden. Förvanskningförbudet är inget förändringsförbud, utan det är de egenskaper som gör byggnaden värdefull som är skyddade. För byggnader som omfattas av förvanskningförbudet kan kommunen införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud i detaljplan.

Lagstiftning:

- PBL 8 kap. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser 13 § (Förbud mot förvanskning)

Varsamhetskravet

Plan- och bygglagen anger att ändring av en byggnad ”ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden”. Detta är ett generellt krav som gäller alla ändringar av alla byggnader. Vid bygglov och bygganmälan prövas om planerade åtgärder är att betrakta som varsamma. Varsamhetskravet ska inte tillämpas så att det hindrar att andra väsentliga samhälls krav tillgodoses såsom tekniska egenskapskrav. Varsamheten kan dock påverka på vilket sätt de tekniska kraven kan uppfyllas.

Lagstiftning:

- PBL 8 kap. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser 17 § (Underhåll och varsamhet)

Krav på underhåll

Plan- och bygglagen anger att byggnader ska hållas i vårdat skick och underhållas samt att "Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras". Kommunen kan i detaljplan eller områdesbestämmelser införa lovplikt på underhållsåtgärder.

Lagstiftning:

- PBL 8 kap. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser 14 § (Underhåll och varsamhet)
- PBL 9 kap. Bygglov, rivningslov och marklov m.m. 2 §, 2b (Bygglov)

Lovgivning

En förutsättning för att bevilja bygglov är att åtgärden följer varsamhetskravet och att särskilt värdefull bebyggelse inte förvanskas. Rivningslov ska beviljas om en byggnad inte omfattas av rivningsförbud eller bör bevaras på grund av sitt historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde.

Lagstiftning:

- PBL 9 kap. Bygglov, rivningslov och marklov m.m. 30 § (Förutsättningar för bygglov)
- PBL 9 kap. Bygglov, rivningslov och marklov m.m. 34 § (Förutsättningar för rivningslov)

Bygglovsbefriade åtgärder

I plan- och bygglagen finns en rad bestämmelser om undantag från bygglovsplikten. Vissa av undantagen gäller inte särskilt värdefull bebyggelse. Till exempel krävs det bygglov för så kallade Attefallsåtgärder inom särskilt värdefulla bebyggelseområden eller på särskilt värdefulla hus. Andra åtgärder är bygglovsbefriade även vad gäller värdefull bebyggelse, till exempel uppförande av friggebodar eller omfärgning av fasad på en- och tvåbostadshus så länge det inte förändrar byggnadens eller områdets karaktär. Eftersom varsamhetskravet och förvanskingsförbudet gäller oavsett lovplikt ska dock åtgärderna utföras varsamt och inte förvanska särskilt värdefull bebyggelse. Kommunen kan i en värdefull miljö

införa lovplikt i detaljplan eller områdesbestämmelser för åtgärder som i vanliga fall är undantagna lovplikten.

Lagstiftning:

- PBL 9 kap. Bygglov, rivningslov och marklov m.m. 4d § (Undantag för en- och tvåbostadshus inom och utanför detaljplan)
- PBL 9 kap. Bygglov, rivningslov och marklov m.m. 8.2 § (Krav i detaljplan eller områdesbestämmelser)

Lagar som påverkar offentlig konst

Den offentliga konsten regleras i ett antal olika lagar och förordningar. Bland dessa kan nämnas jordabalken, kulturmiljölagen, förordningen om statliga byggnadsminnen, förordningen om vård av statens konst, plan- och bygglagen, miljöbalken samt lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Länk: [Jordabalk \(1970:994\)](#)

Länk: [Förordning \(2013:558\) om statliga byggnadsminnen](#)

Länk: [Förordning \(1990:195\) om vård av statens konst](#)

Länk: [Lag \(1960:729\) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk](#)

Milsten vid Löttingelundsvägen, på 1700-talet Postvägen till Norrtälje och Grisslehamn. (Fornlämning L2014:1700)

Boverkets föreskrifter

Boverkets föreskrifter och allmänna råd till PBL, Boverkets byggregler (BBR) preciserar vad begreppet särskilt värdefull byggnad i PBL 8 kap 13 § avser:

Allmänt råd:

En byggnad kan vara en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i plan- och bygglagen 8 kap. 13 § antingen för att den har sådana värden i sig eller för att den utgör en väsentlig del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Vad som sägs om byggnader gäller även för bebyggelseområden.

En byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta är:

- Byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt.
- Byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden, olika gruppers livsvillkor, stadsbyggnadsideal eller arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta är:

- Byggnader som till exempel illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens

genombrott, immigration eller emigration

- Byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammande i sin samtid.
- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilt estetiska kvaliteter, eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som haft stor betydelse i ortens sociala liv, för ortens identitet eller i lokala traditioner.

I begreppet särskilt värdefull byggnad ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang har få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande.

Länk: [Boverkets byggregler \(2011:6\) – föreskrifter och allmänna råd](#)

Hönshuset vid Löttinge gård har väggmålningar och delar från en paradängkammare som troligen kommer från en äldre, nu riven mangårdsbyggnad. Målningarna är troligen utförda på 1700-talet.

Roller

Boverket

Boverket är ansvarig statlig myndighet för plan- och bygglagen och miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö. Boverket har ansvar för att informera om hur lagstiftningen ska tolkas. Boverket ska även verka för en hållbar utveckling med utgångspunkt i de sociala, ekologiska och ekonomiska dimensionerna. Den sociala dimensionen anses ofta även innefatta kulturvärden.

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet är den statliga myndighet som ansvarar för frågor om kulturarv och kulturmiljöer. Riksantikvarieämbetet leder och stödjer arbetet med att uppfylla de nationella målen om att bevara, använda och utveckla kulturarvet. Ansvaret omfattar i första hand frågor om kulturlandskap, kulturmiljöer, kulturminnen, kulturföremål och museer. De förvaltar nationella databaser såsom Fornsök, Kringla, Samla, K-samsök och Bebyggelseregistret. Myndigheten håller arkiv och bibliotek som kan nyttjas av allmänhet och forskare och fördelar medel till forskning, bidrag till länsstyrelserna och till ideella organisationer och arbetslivsmuseer.

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen ansvarar för att övervaka de frågor som rör kulturmiljön i det specifika länet och ser till att värdefulla miljöer skyddas. I översiktsplan och detaljplan är det Länsstyrelsen som bevakar att riksintressen enligt både 3 och 4 kap MB tillgodoses i planeringen. Länsstyrelsen arbetar med fornlämningar, riksintresseområden, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Länsstyrelsen fattar även beslut om ekonomiska bidrag till kulturmiljövård.

Region Stockholm, Stockholms länsmuseum, kulturförvaltningen

Stockholms länsmuseum har en samverkande funktion för arbetet med kulturmiljö inom länet. De stödjer kommunerna i deras kulturmiljöplanering och hanterar remisser för särskilda ärenden samt för översiktsplanering. Länsmuseum är ett digitalt museum med målet att öka förståelsen för länets historia och samtid. De erbjuder seminarier och föreläsningar för både allmänheten och aktörer inom professionen. Museet har ett arkiv och har hand om samlingar med fotografier och andra arkivhandlingar. Äldre rapporter, fornlämnings- och bebyggelseinventeringar kan även finnas hos länsmuseum.

Kommunen

Kommunen ansvarar för att skydda kulturarvet i enlighet med plan- och bygglagen, främst genom översiktsplanering, detaljplanering, områdesbestämmer samt genom bygglovshandlingen. Kommunen har ansvaret för att planera kommunens utveckling, förvaltning och bevarande så att riksintressenas värden och uttryck tillgodoses. I samband med bygglovsprövning är det kommunen som ska göra bedömningen om en åtgärd kan medföra påtaglig skada.

Antikvariskt sakkunniga

För att kommunen ska kunna fatta välgrundade beslut i frågor som rör kulturmiljöer behövs ofta ett sakkunnigt utlåtande i form av exempelvis en antikvarisk utredning, en kulturhistorisk värdering eller förundersökning eller en konsekvensbeskrivning. Sådana sakkunniga är exempelvis kulturgeografer, arkeologer, byggnadsantikvarier eller kulturarvsexperten. Medverkan av en certifierad sakkunnig kan också krävas i bygglovsärenden när sådana berör kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Övriga roller

Hembygdsföreningen

Täby Hembygdsförening verkar för att skydda, vårda och lyfta fram kulturmiljöer och kulturarv i kommunen. Den har en viktig roll i kulturmiljöarbetet och stor kunskap om den lokala historien. Föreningen har ett arkiv och är en remissinstans för kommunen.

Svenska byggnadsvårdsföreningen

Svenska byggnadsvårdsföreningen är en ideell förening som arbetar för att skydda, vårda och bevara byggnader och bebyggelsemiljöer från alla tider. Föreningen verkar genom opinionsbildning och kunskapsspridning.

Underlag för Kulturmiljöer i Täby

Översiktsplan Täby 2050 – staden på landet:

www.taby.se/stadsplanering-och-trafik/stadsplanering-och-utbyggnad/oversiktlig-planering/oversiktsplan-2050/

Grönplan för Täby kommun 2022

www.taby.se/kampanjsidor/gronplan/

Arkitekturprogram för Täby kommun

www.taby.se/stadsplanering-och-trafik/stadsplanering-och-utbyggnad/arkitekturprogrammet/

Bevarandeplan för Täby kommun,
1987 reviderad 1989

Bebyggelseinventering utförd av Stockholms läns museum inför ny bevarandeplan,
utförd år 2010–2011

Stockholmsregionens kulturhistoriska miljöer,
del 1 & 2, år 1989

Stadsbyggnadskarakterer Riktlinjer för byggande och fastighetsförändringar i vill- och grupphusområden år 2012 (upphävd år 2023)

Områdesriktlinjer:

Miljöprogram Norskoen år 2006

Miljöprogram Näsbypark år 2003

Riktlinjer för tillbyggnader av kolonistugor inom Ullna koloniträdgårdsområde på fastigheten Vågsjö 5:1

Riktlinjer för Ella gård år 1992

Regler och råd för bebyggelse i Östra Byle

Integrerad landskapskarakteranalys, Täby kommun 2019, Bjerking AB och Ekologigruppen

Kulturmiljöanalys Täby stadskärna:

www.taby.se/globalassets/3.-dokument-per-dokumenttyp/information/trafik--stadsplanering/kulturvardesanalys.pdf

Fornvårdsplan Täby kommun 2012

Policy för hantering av Täby kommuns offentliga konst

www.taby.se/fritid-och-kultur/kultur-och-sevardheter/konst-i-offentlig-miljo/

Fornsök Riksantikvarieämbetets söktjänst som innehåller information om alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Riksantikvarieämbetets information om byggnadsvård och traditionella byggnadsmaterial:

www.raa.se/kulturarv/byggnader/byggnadsvard/att-varda-byggnader/

Riksantikvarieämbetets information om kulturmiljövårdens riksintressen:

www.raa.se/app/uploads/2014/07/Handbok-riksintressen-140623.pdf

Lantmäteriets arkivsök: www.lantmateriet.se/sv/kartor/vara-karttjanster/Historiska-kartor

Täbykartan:

karta.taby.se/spatialmap

Boverket, PBL kunskapsbanken:

www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/

Länsstyrelsen Stockholm information om kulturmiljö

www.lansstyrelsen.se/stockholm/samhalle/kulturmiljo.html

Om fornlämningar:

www.lansstyrelsen.se/stockholm/samhalle/kulturmiljo/fornlamningar-och-fornfynd.html

Stockholms läns museum

stockholmslansmuseum.se/stockholmslansmuseum.se/byggnadswebben/

Länk till Stockholm läns museums digitala samlingar:

samlingar.stockholmslansmuseum.se/?sq=T%C3%A4by

Byggnadsvårdsinformation:

[stockholmslansmuseum.se/
byggnadswebb/exterior/varda-ditt-hus-
exteriort-underhall-och-vard/](http://stockholmslansmuseum.se/byggnadswebb/exterior/varda-ditt-hus-exteriort-underhall-och-vard/)

Svenska byggnadsvårdsföreningen,
byggnadsvard.se/om-byggnadsvard/artiklar/

ArkDes samlingar på digitalt museum
digitaltmuseum.se/s-ark

Täby Hembygdsförening
www.hembygd.se/tabyl

Täby Hembygdsförenings årsskrifter, t.ex.:

- Nr 17 Rönninge by år 1983
- Nr 18 Ytterby Roslags-Näsby år 1984
- Nr 19 Täby – stan på landet
- Nr 21 F2-Hägernäs 1987
- Nr 22 Viggbyholm år 1988
- Nr 24 Täby kyrkby år 1991
- Nr 25 Täby – Historik trakter platser 1993
- Nr 26 Näsbypark år 2013
- Nr 27 Gribbylund och Löttinge år 1997
- nr 30 Runristningarna i Täby år 2004
- Nr 31 Torp i Täby år 2006
- nr 32 Visinge gård år 2007
- Nr 36 Hästängen i Täby år 2017
- Nr 37 På spaning i Täby, år 2021

Täby Hembygdsförening ger ut en digital publikation
www.hembygd.se/tabyl/fornminnesnytt
Folkvandringstida gravar i Arninge. Arkeologisk
särskild undersökning av RAÄ 63:1 och 63:2, Täby
socken och kommun.

Uppland, Rapport 2012:12 Lars Andersson och
Louise Evanni med bidrag av Tove Stjärna

Så byggdes staden stadsbyggnad arkitektur
husbyggnad
Cecilia Björk, Lars Nordling, Laila Reppen,
år 2000

Så byggdes villan Svensk villaarkitektur från 1890
till 2010
Cecilia Björk, Lars Nordling, Laila Reppen,
år 2009

Dags att renovera: Var rädd om detaljerna
Kerstin Wergeni-Wasberg,
Lena Sjöström-Larsson, år 2007

Böndernas bygge
Finn Werne, år 1993

Byggandets ord Betydelse ursprung historia
Gunnar Dravnieks 1988.

Svensk arkitektur Ritningar 1640–1970
Henrik O. Andersson, Fredric Bedoire

Svenska slott och herrgårdar
Fredrik Bedoire, år 2006

Guide till Stockholms arkitektur
Olof Hultin m.fl. år 1998

Den moderna stadens födelse Svensk arkitektur
1890–1920
Eva Eriksson

Sommarnöjet i skärgården
Ann Katrin Pihl Atmer, år 1987

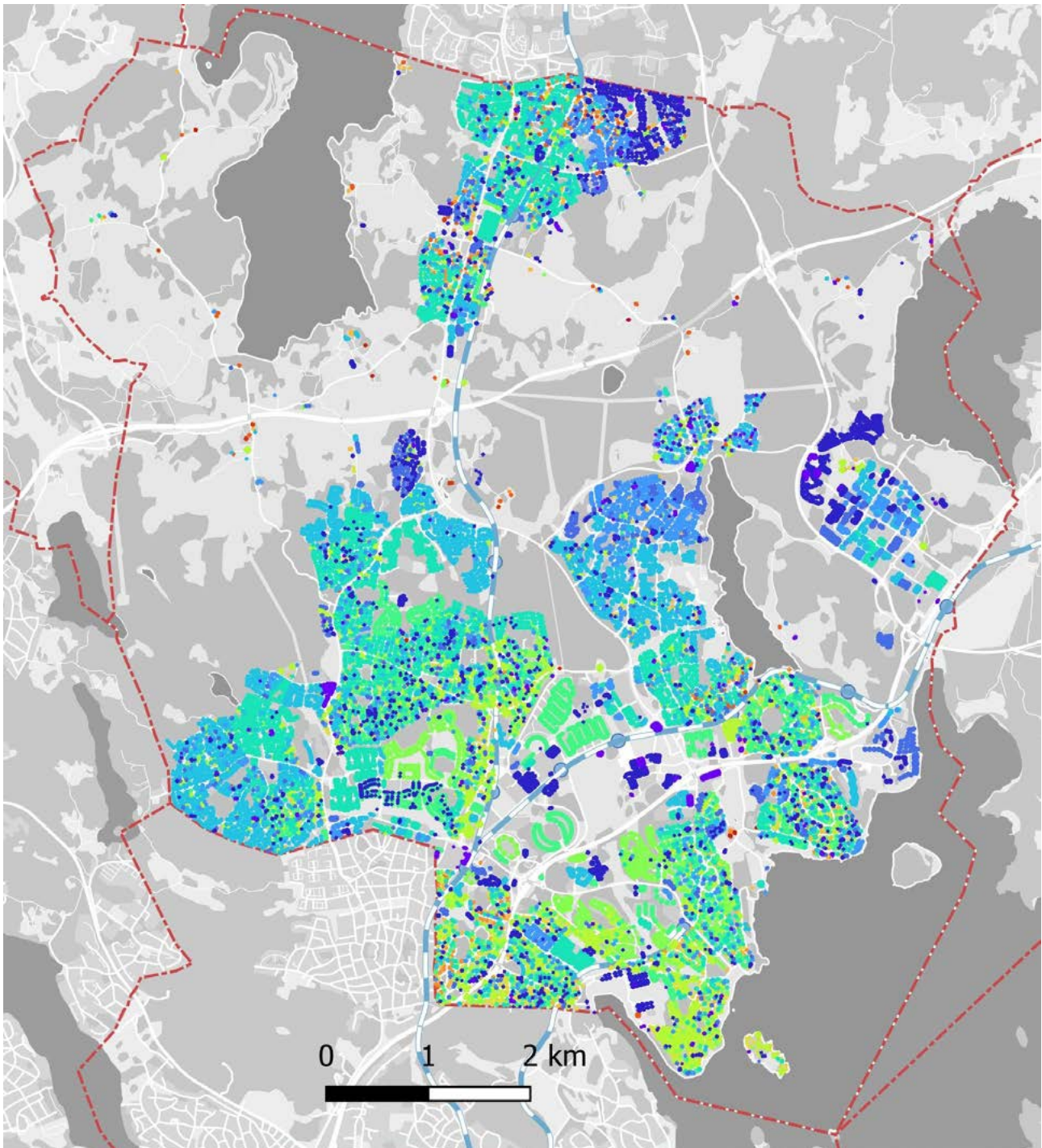
Energimyndighetens forskningsprogram Spara och
bevara redovisar exempel på energieffektivisering
med bevarande av historiska byggnader
[www.raa.se/kulturarv/byggnader/byggnadsvard/energieffektivisering-i-kulturhistoriskt-vardefulla-byggnader/
lankar-om-energieffektivisering/](http://www.raa.se/kulturarv/byggnader/byggnadsvard/energieffektivisering-i-kulturhistoriskt-vardefulla-byggnader/lankar-om-energieffektivisering/)

Det går att renovera gamla fönster så att de blir
energieffektiva.

Kartor

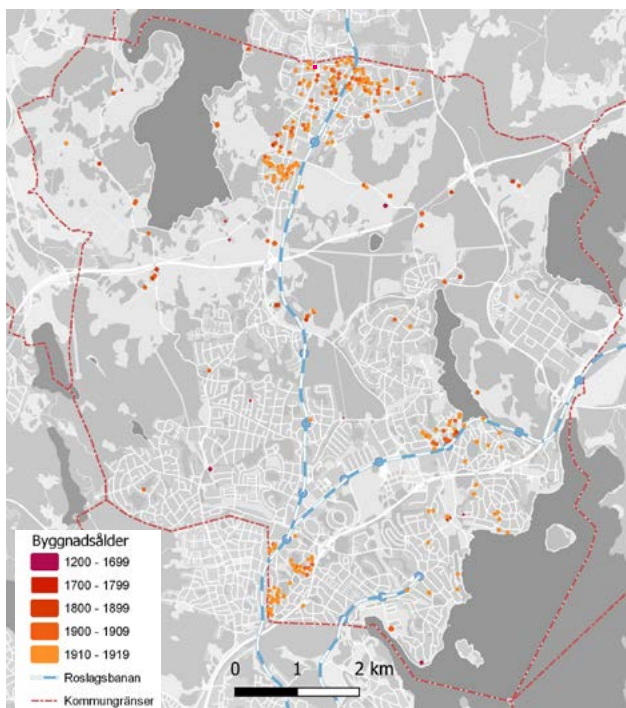
Täbys bebyggelseutveckling

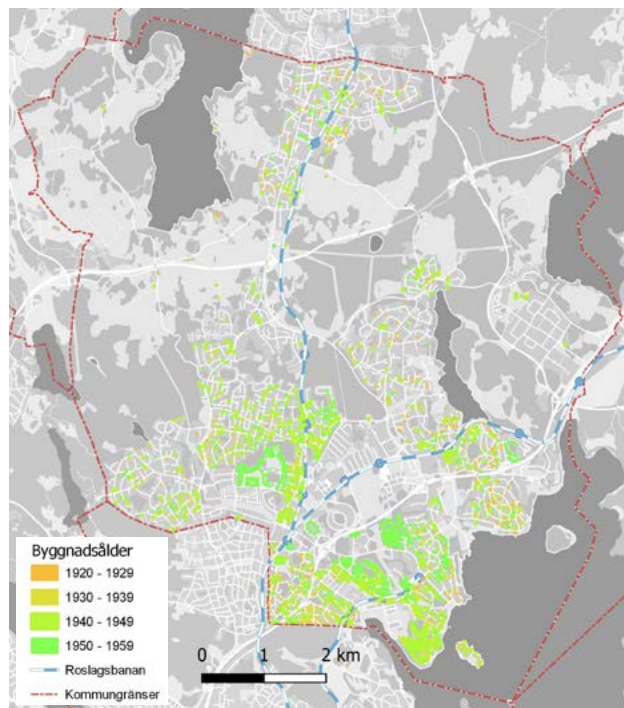
Byggnadsålder

■ 1200 - 1699	■ 1930 - 1939	■ 1990 - 1999
■ 1700 - 1799	■ 1940 - 1949	■ 2000 - 2009
■ 1800 - 1899	■ 1950 - 1959	■ 2010 - 2019
■ 1900 - 1909	■ 1960 - 1969	■ 2020 - 2023
■ 1910 - 1919	■ 1970 - 1979	— Roslagsbanan
■ 1920 - 1929	■ 1980 - 1989	- - - Kommungränser

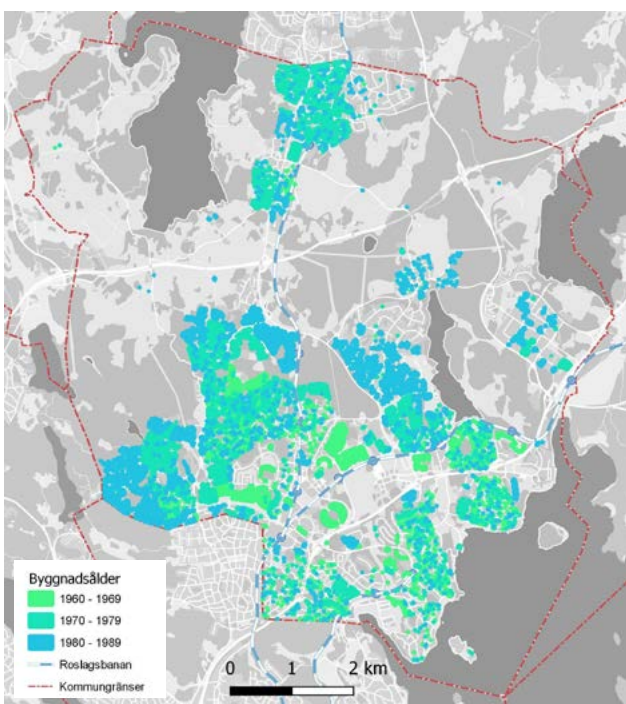
Karta, Täbys bebyggelseutveckling, nybyggnadsår från 1200-talet till år 2023.

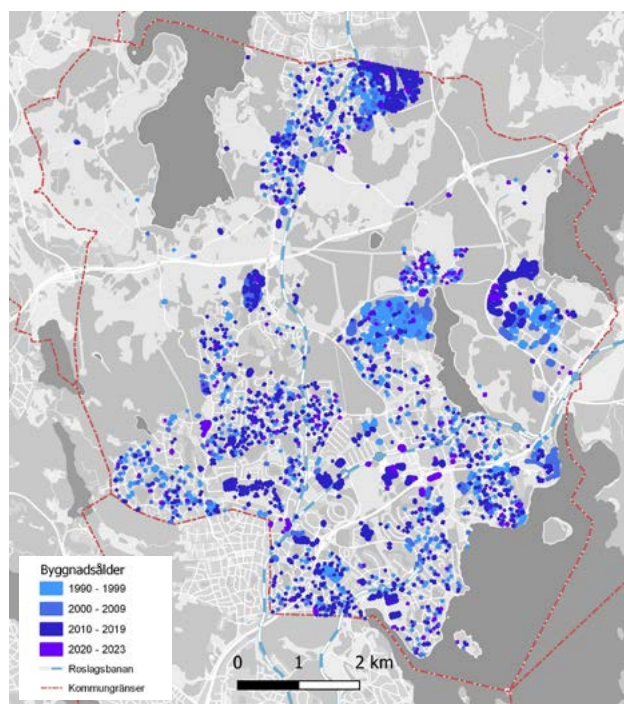
Karta, Täbys bebyggelseutveckling, nybyggnadsår från 1200-talet till år 1919.

Karta, Täbys bebyggelseutveckling, nybyggnadsår från år 1920 till 1959.

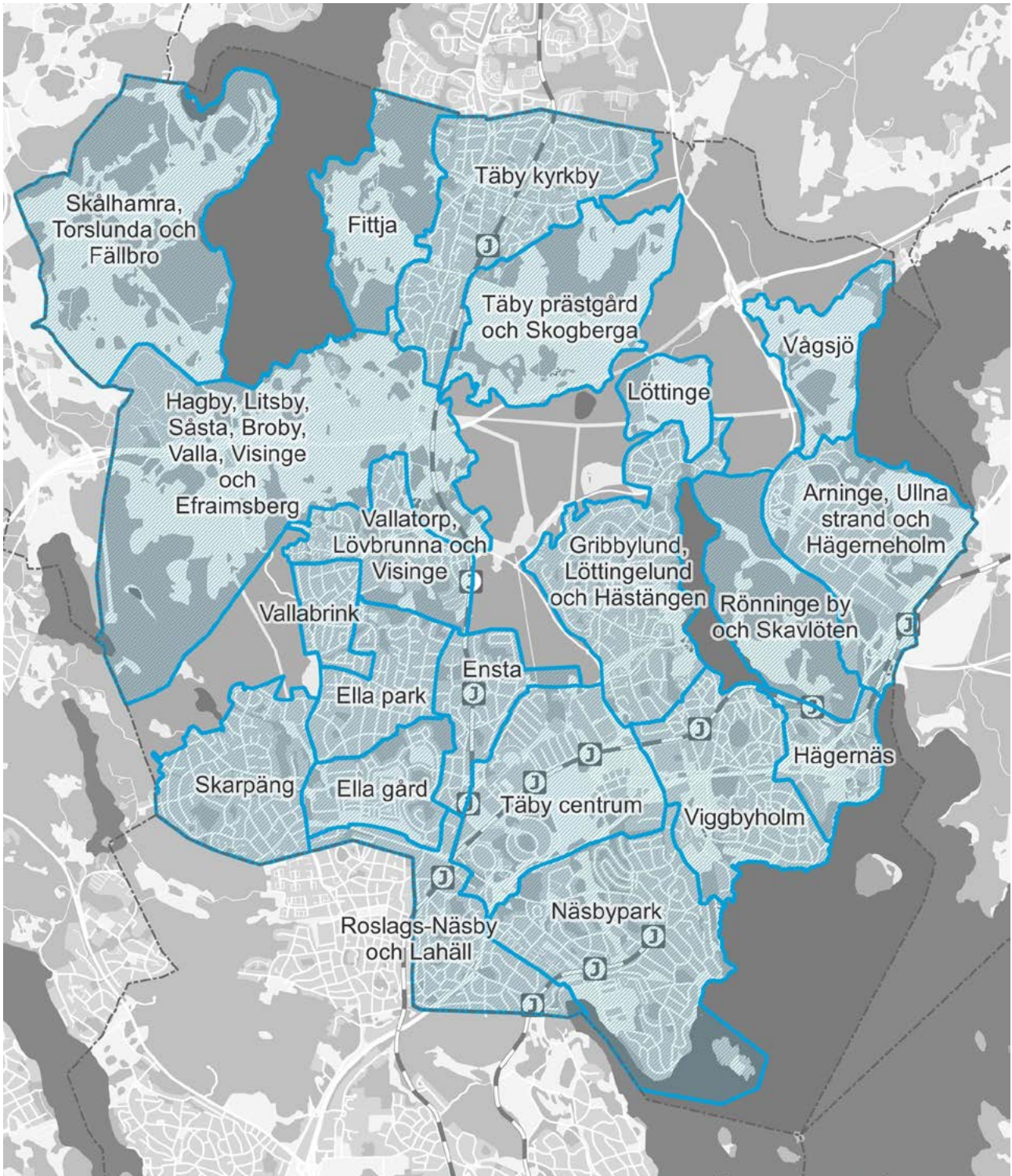

Karta, Täbys bebyggelseutveckling, nybyggnadsår från år 1960 till 1989.

Karta, Täbys bebyggelseutveckling, nybyggnadsår från år 1990 till 2023.

Kulturmiljöer i Täby områdesindelning

Översiktskarta över Täby kommun med områdesindelning.

Täby kyrka, på 1480-talet pryddes kyrkan invändigt med kalkmålningar av mästaren Albertus Pictor och hans medarbetare. Fotograf där inte annat anges Birgitta Strömbäck.

